

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

1956. október 23.

Egy palóc fiatalember a forradalomban
Solymár István naplója

Öt év börtön egy versért
Jecsmenik József verse 1966-ból

Az emlékezés hitelével
Baráthi Ottó beszélgetőtársai: Várkonyi Józsefné,
Csákvári László és Scholz András

Gondolatok 1956-ról
Sulyok Lászlónak válaszol:
Pusztai Béla, Becsó Zsolt, Sándor Zoltán,
dr. Fancsikné Csaba Mária, Kovácsné Czene Csilla,
Mecser Lajos, Répássy László, Eötvös Mihály,
Dóra Ottó, Korill Ferenc

Művek és művészek
Bojti Márton, Bíró Iván, ifj. Szabó István

Engelberth István tanulmánya Nógrád megye
választási földrajzáról 1990-2006

Jecsmenik Andor: Ne álmoldj nép!
(részlet)

Ledöntött utjelző vagyok.
Sötét kor, fűtja szélén.
Lassan enyészve korhadok.
Fény dereng nyiltáblám vé

Gyöngé fényecske az
Behunyta szemü népn
/Hóhérok, s szolgák
Holtak közt gázolta
Hóhérok, s szolgák

Akarj! Merj, emberre lenni
S teremts magadnak szép j
Terelve... ily uton menni
Böröndön érzed, mit jelent

Multban szebb jövőt
Jelent nem! Mint ma
Régi urak, is így él
Csuf /örökség/ hagy

Minden véres rémuralom!
Összeomlik! Ezer a jel!
Diktátornak nincs irgalom
Vámpírfajnak, vesznie kell

/E nép a jót, miért
Más népek harcolta
S a jólét, szép ut
Ne álmoldj nép! Jobbat vá
Más népek harcoltak érte,
Jólét, s a fény utját jár
Büszkén hirdetik; Megérte

övegü írás Jecsmenik Ando

KORDOKUMENTUM, SALGÓTARJÁN, 2006. SZEPTEMBER 19.

Tisztelt Emlékezők!

A megyei Pofosz szervezet kezdeményezésére Salgótarján polgármestere és az önkormányzat képviselőtestülete azonosult kezdeményezésünkkel, így jöhetett létre a megszépült és méltóvá vált emlékhely. Az átépített s megszépült emlékhellyel a létrehozók legmélyebb szándéka volt: fejet hajtani mártírjaink előtt, és emelt fővel vállalni az igazságot.

Az emlékhelyek létesítése a ma élők, az utókor tiszteletadását jelenti. Az emlékhelyek őriznek; őrzik az odalátogatók számára a múlt igazságát. Ezért minden emlékhely tanúságtétel is egyben. Tanúság ártatlanul kioltott életek előtt, tanúság a mártírok előtt.

Az itt meggyilkoltak vére megszentelte ezt a helyet. Az utókorra az marad, hogy mementóként őrizze meg e helyet úgy, hogy az szolgálja a méltó emlékezés ápolását. Ne legyen olyan nemzedéke a hazának, amely nem ismerheti meg az igazságot.

Ez a hely mindenkit vár, aki szeretné leróni kegyeletét, egy pillanatra megállni, emlékezni – emlékezni az áldozatokra, akikért oly sok éven át nem szólt az emlékezés szava. E gondolatokhoz szól egy idézet, mely így hangzik: *„Az idő nem arra való, hogy az igazat meghamisítsa. Az ember nem arra született, hogy a hamisat igazítsa.”*

Tisztelt Jelenlévők!

Engedjék meg, hogy befejezésként köszönetünket fejezzem ki azoknak a munkásoknak, közreműködőknek, akik munkájukkal méltóvá tették ezt az emlékhelyet.

*Juhász Attila
a Pofosz Nógrád Megyei Szervezetének
elnöke*

Elhangzott Salgótarjában, a felújított 1956-os emlékhely avatásán.

Tartalom

<i>Kiscseri Mihály</i>	Egy Faludy-fotóra; A potomságok közül	429
'56 ötven éve		
<i>Solymár István</i>	A forradalom villanásai	432
<i>Praznovszky Miklós Ferenc</i>	A forradalom rádiója Salgótarjánban	443
<i>Gáspár István Gábor</i>	Egy vers ára	449
<i>Baráthi Ottó</i>	Ötven év után – még mindig megrendülve	458
<i>Handó Péter</i>	Az emlékezet történelme	472
<i>Sulyok László</i>	1956 – emlékek és gondolatok / A Pofosz- érdemkereszt Nógrád megyei kitüntetettjei a történelmi sorsfordulóról	480
<i>Madár János</i>	A kövek látnak minket; Gyermekkoromat cipelem (versek)	491
Képi beszéd		
<i>Bojti Márton</i>	Ég és Föld között	492
<i>Gáspár István Gábor</i>	Magyar szobrász a Hudson partján	496
Jeles palócok		
<i>Solymár József</i>	Az apja fia? / Ifj. Szabó István (portré)	500
<i>Petrőczy Éva</i>	Szepesszombati temetés (vers)	514
<i>Bene Zoltán</i>	A kijárat (elbeszélés)	515
<i>Luzsicza István</i>	Végezetül (vers)	516
Palóc tükör		
<i>Engelberth István</i>	Nógrád megye választási földrajza az ország- gyűlési választások tükrében (1990–2006)	517
Könyvszemle		
<i>Debreceni Boglárka</i>	Hintatrón / Solymár József: Hintatrón	541
<i>Deák-Sárosi László</i>	Szonatina / Petrőczy Éva: Dido utolsó üzenete című verseskötetéről	543
<i>Bedegi Berill Barbara</i>	T. Pataki László: Kit szeretnél Ádám?	545
<i>Mizser Attila</i>	Prózai – eset – tanulmány / Madách Aladár művei	549

E számunk illusztrációi: '56-os Intézet archívuma, Buda László, Gáspár István Gábor és magánszemélyek felvételei.

Nógrád megye irodalmi, művészeti, közéleti folyóirata • Főszerkesztő: Praznovszky Mihály; fõmunkatársak: Nagy Pál (*Párizsi Magyar Műhely*), Pál József (*Salgótarján*); szerkesztők: Handó Péter, Keller Tamás; szerkesztőségi titkár: Bagyinszky Istvánné (telefon: 32/310-140) • Kiadja a Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.); Felelős kiadó: Bódi Györgyné dr. • Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbmh.hu/palocfold; e-mail: palocfold@bbmh.hu • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár; előfizethető ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrássy út 45.) • 2006-ban megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 300,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft • Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925

Támogatónk:

A Palócföld elismerései:

Nógrád megye Madách-díja (2004) és Salgótarján Pro Urbe-díja (2005)

Egy Faludy-fotóra

Halála napján

Aznap Csobánka nem volt éppen
japán akvarell, mint Recsk
félbalra, a mély völgyön túl,
akkor.

Az irodalmi összejövetelek szigorú,
szociológiailag igazolt, békés
menetrendje szerint
elérkezett a torkok – „ének,
ó ének!” – szárazulatainak
egységes, igény fölött
szükséges, nedvességgel
való frissítése. (Duna-
ág, stb. stb.) Meglepetésemre,
ebben a poétikai szünetben,
mindkét kezét zsebre dugva
(nem a nadrágjába – a
zakójába), egyedül indult.
Akácról, bükről, a cser göcsörtjeiről,
galagonyatűzről, földszagot lírizáló
gombákról most kell, lehet
vele szót, tisztelettel, váltanom
– csapott le rám a tábori őr ébersége,
ebben a rabzsebes, zoknitlan magányban.
Hamsun Pánját, a
„Varázshegyi Lét” részleteit,
a rabsors finom légiességét
öt perc séta nem közelítheti
– soroltam taktikai rendbe vágyamat.
Közzettani jártasságomat (Szüszifosznak?)
se villanthatom.

A mellészegődés egyszerű kérdéssel:
– Mondanád: tudtad, hogy *ez, itt*
eleve vesztés? Hiszen korábban,
ott, messzi, a szivarfüstöd alatt –
új és új felszálló gépek zúgásának

unalmában – a bizonyosság
 kényelmében pőfékeltél: nincs
 nagyobb győzelem a készülőnél.
 – Voltál te, kérlek, katona?
 Már ha megengedsz ilyen kérdést.
 Látom, *ma*, itten, fiatal embereknek
 sértés, ha ezt firtatják. Már nincs
 benne a tankönyvekben: „Fegy-
 vert, s vitézt éneklek...”?
 Tudniillik, ha én a
 géppuskámra néztem – jobb
 tenyérbőrömön ma is vissza-
 köszön fegyverem fémje, amint
 a befűzött töltényhevederre
 rácsapom a tokfedelelet –,
 az amerikai hadsereg katonájaként,
 Zrínyi nekem egyszerre volt
 birtokba veendő költészet
 ÉS
 megvívandó ütközet – amelyben
 az egyes ottvész, a köz győz.

Kérlek, '56 egyesítette
 bennem a géppuskás amerikai
 katona és a magyar költő
 alig összetartható látomását:

'56 mindenekelőtt
 költészet. A költészet,
 kérlek, örök – köztudomású.
 Ne feledd! '48 is költészet.
 Ihlet nélkül történelem sincs.

Így nézz szét a geopolitikai tájban!
 Józsefre gondolok; persze, Milánra is.
 A dimenziók, kérlek.

Így teremtett a közös ihlet
 vadóc kölykökből dioszkurokat –
 helyet a firmamentumon;
 elpuhult férfiaknak akasztófasorsot,
 bronzba öntve.

Költészetté nemesedtek, ím,
 ércnél maradandóbban. Mind.

Faludy György mellett a szerző,
 mögötte Paróczai Csaba költő
 (Fotó: Gelencsér János festőművész,
 Csobánka, 1997.)

A potomságok közül

Könnyű kis parittyás kaland –
a nyájtól elszakadva,
a bágyadt októberi fényben
kötelező.

Így gondoltam. (Vé-
lekedett valaki másként a fel-
derített barlangokban? Bizony,
igen.)

Hiányos öltözetem igazgattam.
Felöltötte mindenki a legszebbjét.
Díszben vonultak.
Soha ennyi szépséges nő! Üres
parittyám brongattam.

Miattuk? Nem láttam romokat.
Talán mondták. Előre.
Másként. Az értetlenség nyelvén.

Nem láttam
az utcakövekbe remekelt
ismételhetetlen gerinccsigolyákat se.
(Talán mondták. Előre.)

Nem láttam
távolban a megnyugvó,
majd esti fényözönre éledő
zsibbadt városokat.

Viszont tudtam:
itt, itt, itt...
Fegyverszámomat soha nem jegyezte
nevemre szolgálatvezető.

Zoknim, édesanyám kötötte sálam
odaveszett bűzös palackokkal,
amint lángoltak vergődve bőmbőlő
vasszörnyeken
Molotov-koktéjaim gyújtásaként.

Feláldozott kötött sálam dobhattam volna
pestiesen át a vállamon mielőtt parittyám
szárát szabadjára engedem. Tarkóm
ívét a Mester akkor már fölmerkte.

Nyugodt voltam, ha nem is
az első lépésemtől, amint neki-
indultam mellvértjeik felé.

St. Nyugati városrész, 2006. márc.

SOLYMÁR ISTVÁN

A forradalom villanásai*

Solyvár István

Mikor már vége van és sok mindennel leszámoltál, egy napon azt is megkérdezed magadtól: mennyit éltél át belőle? Mindent, vagy semmit? Láttad a villámok lesújtó fényét – de ezer villámot nem láttál –, a cseppek végigfolytak arcodon, de milliárdjaik zuhogtak akkor – kiáltottál; elveszett a hangod vagy dőrejjé erősödött?

A forradalom az emberi természet iszonyú szép csodája: hatalmasabb a ciklonnál, emberibb a piramisoknál és felhőkarcolóknál. Természeti tünemény: aki nem látta, nem élt át semmit. A műszerek sok mindent megmutattak előre, de a forradalom közeledő lépéseit csak különös emberi idegzet tudja felfogni. Alkat kell hozzá, zeneszerető vagy pusztai időjós alkatához hasonló adottság.

Reggel még nem tudni, hogy estére itt a forradalom. Az emberek dolgukra igyekeznek, de te kilépsz az utcára és különösnek találsz minden megszokott képet. Süket sejtés ül a házakon. Mi történik itt? A levegőben? Igen, pernye, puska-por, törmelék, hulló vakolat szaga, de leginkább szétlibbenő torkolatfüst. Vagy csak hallucináció, hiszen kedd van, a hét egyik szürke napja, egy az egerek közül, álmok észrevétlen [...] Ismerőssel találkozol, kimondod: „Ma? Forradalom?” ámul rád. Nem vitatkozik, távoli, hihetetlen és mégis bizonytalan neki. Mintha pestist, földrengést vagy hajótörést emlegettél volna, s az ő kételye benned is kérdőjelle görbül. Igaz, hogy szokatlan hangok érkeznek el hozzánk, viszont a reflexeink megszokottak. Te is a lábad elé nézel és megkezdted a napot.

Nem szólsz róla többé, nem is gondolsz rá, minden úgy megy, mint máskor. Eltelik a délelőtt.

Kora délután váratlanul ér, hogy az utcán cédulák vannak kiragasztva: gépelt szövegek függetlenségről, szabadságról. A hírhozó legyint: neki is távoli pestis ez, vagy a Gangesz áradása. „Ugyan, ugyan...” (Nem tartja komolynak, csak egy kicsit bizonytalan, pedig idős férfi, nem úgy, mint a reggeli ismerős, a fiatal nő.)

De te hallod és érzed a közeledő mérföldes lépéseket. Készülni kezdesz, már csak a telefonra vársz. Felveszed a kabátot, s csörög is a készülék. „Á, dehogy – mondod – rendes időben megyek haza, te is igyekezz!”

Az utcán lépdelő emberek összefelé tartanak. A mellékutcán habozó, szaggatott erecskék, a hídon már iránya van a pataknak, a hídon túl erősödik, fodrokat vet. Jobb láb, bal láb: embereket visz a lábuk. Cédulát nem is látsz: ki tudja, hová kell menni?

Mentek.

Legtöbben jó ütemben egyenesen járnak, lesz, ami lesz. Mások szemük jártatják, oldalazgatnak: megnézik, csak baj ne legyen.

A csoportokban hangosan beszélnek: „Bemondta a rádió... Az egyetemen elhatározták... A belügyminiszter... Van, aki többet tud, van, aki többet érez; alig jön szembe valaki. Alacsony Duna-parti ház, homlokzatán pamacsol egy munkásruhás, papírcsákós mázoló.

Köpcös ember, fürgén jár a keze, de most megáll, amint feltűnik neki, mennyien tartanak egyfelé. Beszélgetők mennek el alatta. Valamit elkapott félfüllel. Lecsapja a meszelőt, majomügyességgel a járdán terem. Bekiabál a kapu alá, előjön még vagy három papírcsákós. Együtt indulnak, mivel hirtelen nem tehetnek mást, cigarettára gyújtanak.

A téren, a szobor körül már tó, sűrűn plakátokkal. Nem is nagy. Hullámverése egyenletes. A talapzaton fiatalok állnak, zászlót lobogtatnak. Elhangzik egy-egy kiáltás. Várnak.

Előre, hátra járnak az emberek a tömegben. Egymásra mosolyognak. Nem lehet tudni, magukat biztatják-e vagy másokat. Soknak azt mondja a szeme büszkén: látod, itt vagyok. És várnak.

A térre kaszárnya néz. Az ablakok teli katonákkal. Mi a szándékuk? Bámulnak kifelé, egymással sem beszélnek. Várnak.

Dagad, sűrűsödik a tér. A rendőrök az utcák torkolatánál csak a közlekedéssel törődnek. Körüljársz, puhatolódzol. Mindenki vár.

Szónok is akad. Szavát sem hallani, pedig torkaszakadtából mondja. Ilyen erős a morajlás? Hol keletkezik az embertó zúgása? Legbelül szaggatottan kiáltoznak a szónoklat közben és ez gyűrűzik kifelé. Hangzavar, de nem túl erős. Nem fenyegető. Várakozó.

Az erkélyek teli emberekkel. Mindenütt a három szín. Tegyéki a magyar zászlót! – követeli a felhangzó kórus a kaszárnya egykedvű tömbjétől. Kiteszik. A katonák itt is, ott is lobogót nyújtanak ki az ablakon. Honnan van ennyi zászló? Valami még nagyon hiányzik. Itt sokkal többnek kell történnie.

Nagy tömeg hangját hozza a szél. Nem várt irányból jönnek! A tér lábujjhegyen figyel. Igen, őket várta, a fiatalokat, a széles rendben hömpölygőket. Megjön a hang, megjönnek a zászlók, melyek lyukasak középen. Kivágták belőle a zsarnokság bélyegét.

„Ez a haza magyar haza...”¹

A tér felbolydult, taps, kiáltás, hangorkán: üdvözlégy tett órája.

Itt minden megtehető, ez a forradalom. Lám, a katonák ledobják a gyűlölt gimnasztyorkát. Szénnel rajzolt magyar címerek kerülnek a kaszárnyaablakokba. Ömlik, zúg a mámoros fiatalság, felszabadultak a lelkek.

A tér szétfeszíti önmagát, születőben a tenger.

Egy filmfelvevőgép éppen rád irányul. Ilyenkor mindig mások mögé álltál, nem mutattad magad. Most kitárod a karod, farkasszemet nézel a lencsével, integetsz és a legegyszerűbb mondatot kiáltod: szabadságot akarunk!

Azt mondod: akarunk. Mi akarunk mindannyian, mert most csak többes szám létezik. És akarunk. Nem kérünk, nem kívánunk: akarunk.

Nézd csak a fürge mázoló, aki lecsapta szerszámát. Ő van a legmagasabban. Ott kapaszkodik a szobor mellén. Lengyel zászlót lenget, a testvér-szabadság zászlaját. Arca vörös zománcban ég a sok kiáltozástól. Fején nincs már papírcsákó.

Fiatal katonák, Kossuth-akadémisták jönnek zárt rendben. Tomboló éljenzés kíséri őket. A Petőfi Kör hangerősítő autót küldött, onnan harsogják a tizenöt pontot.

Petőfi, Bem, Kossuth. Az ő nevükkel kel fel a nemzet, hogy a szabadság fátyaltüzenél új neveket írjon. Ez az örvendező, lelkes forradalom. Ilyen lehetett 1848. március 15-én.

A tömeg elindul harsány ritmusban. Zeng az utca.

Parlament, aztán a másik szobor, a monstrum ledöntése: ez az áradat programja. Így is történhetett? – kérdezed magadtól otthon. Mert már bűnnek tartanád, ha egyedül mennél tovább. Látnod kell ezt, gyérünk együtt.

Az autóbuszon megszólalnak az emberek, hangosan mondják: megszűnt a rabság.

A zsarnok monumentuma körül mérges darazsak, teherautók döngenek. Jönnek, egyre jönnek, köröttük feketén nyüzsögnek a megbolydult emberkas hangyái. A kép vészjósló. A dolgos hangyák konokok és elszántak. Rekedt gégekből ércesen hangzik fel itt is, ott is: vesszen! A bálvány nyakán és vállán is hangyák szorgoskodnak.

A felfelé vetődő torzító reflektorfényben a fent kúszók sugárzó fehérek, szentjánosbogarak a nagy tetem fölött.

Lenn, a csizmák végénél is fény szikrázik: hegesztők tűzével olvasztják, mert a monstrum kimozdíthatatlanul áll a helyén, dacol az emberekkel, embertelenül erős, ahogyan eleven képmása is erős és szilárd volt az embertelenségben.

A nyüzsgő tömérdek hangyasereg tudja, hogy ütött az óra, már nem állhat sokáig.

Ismerős arc, aki jobbra-balra tekintget. Nem érti, mi történik itt. Fel sem tűnik senkinek, ki ő. A harag nem keres bűnbakot. A zsarnokságra, a jelképekre haragszik, velük akar leszámolni.

Kicsinyek birkózása a nagyokkal. Az eszes parittyás Dávid leszámolása az egetverő, gyilkos Góliáttal. Itt most ugyanez történik.

Sokan a Rádióhoz igyekeznek. Gyorsan szólni kell, a rádióhullámokon világgá kell kiáltani: ez nem szimbolikus, ez igazi küzdelem.

Középen autók, kétoldalt gyalogosok. Autókat verbuválnak, buszokat is, mindegyiken fürtökben lógnak.

Bajcsy-Zsilinszky útján legnagyobb a sodrás. Egy személykocsit megállítanak, de a vezetője hirtelen átvált, villámgyorsan farol, aztán belelép a gázba. Alig tudnak elugrani előle. Megszökik.

A Rákóczi út előtt sűrűsödő fegyverropogásba ütközik az áradat. Valakit körülállnak a járda szélén. Középkorú munkásember. Sír. – Gyilkolnak – mondja –, és nincs fegyverünk. A tehetetlen düh könnyei folynak arcán.

Erősödik a fegyverropogás. Mindenfelől visszhangzik a halál hangja. A kapualjak megtelnek emberekkel, gyilkolnak a Rádiónál. Évtizede csinálják zajtalanul, de most lám, az utcán ölik a bátrakat.

Késői hazatérés, fegyverzajos nyugtalan éjszaka...

Virradatkor változik a szín. Az ellenség gépesített csapatai robognak Pest felé. Lőszeres ládák tömegét viszik a gumiabroncsok. Könnyű- és nehézfegyverek között egy-egy gulyáságyú húsfazékkal.

Te csak az arcukat nézed, a fegyenc-katona arcukat. Ennyi volna az egész?

A téren tankok dübörögnek. Fújnak veszettül, forgatják ágyúcső-ormányukat, port kavarnak, oszlopot döntenek.

Teherautók sora Pest felől, kapaszkodókkal teli, mintha tegnap este volna.

„Menjetek haza” – üvöltenek a tankokra, és átsüvítenek köztük, mint a forgósél.

A kapualjakból lépnek elő. Összetömörülnek és nézik a dohogó vasszörnyeket. Egyikük előrelép, kezében csákány. Ráérősen odamegy és üt. Egy-kettő-három-négy! Kilyukasztott rajta egy tartályt, valami folyik, zuhog belőle a földre. Most a másik indul: egy-kettő-három. Kong a fém, és rendben ez is. A többiek utcakövekkel döngetik a páncélt. A vaskos mamutok hátrébb húzódnak.

Fiatalember jön a híd felől. Hajadonfőtt, géppisztoly a vállán. Az utca közepén sétál, mintha sárkányvérben fürdött volna, és mit sem tartanak a golyóktól.

Két motorkerékpáros katona lóhalálában kanyarodik be. Egyik felbukik, gyorsan visszaugrik motorjára, de ismét esik egyet. Körülveszik, beviszik a kapu alá. A mieink közül való. Honnan lehet tudni? Katonatisztként, ha ellenünk lenne, nem merne motorozni.

Három jól megpakolt férfi tart a szélső házhoz. Nemsokára a háztetőn látni őket. Ott vannak délig. Néha az ég felé lövöldöznek. Gyalogság nem jön, tankokra pedig hiába lödöznének.

Otthon rövid a pálya. Ablaktól a rádióig, és vissza. Az alkov oldalsó, térre néző keretében álldogálsz a legtöbbet, mert az utca mégis a valóság kicsi világa. Ebbe az ablakba csapott be később egy eltévedt golyó, pontosan szemmagasságban.

A rádió? Ne beszéljünk róla. A forradalom első napjaiban a rádió volt a legrosszabb, mégis hallgatni kellett.

A napok egybemosódtak. Élelmiszer, cigaretta. Gyorsan megvenni, amit lehet, s amire telik. Hogy a figyelem másfelé is terjedhessen. A tér farkasai tovább dolgoztak. Éjjelente a virrasztó fiatalok feltépett kövekkel minden érkező autó elé odarohantak. Nem tűrték, hogy a halálcsináló eszközöket a szemük előtt hurcolják. Ifjú farkasokként őrizték az utat.

Ezekben a napokban kétféle férfi élt Budapesten. Egy részük az utcán, halálos veszedelemben, és voltak az otthonülők, akiket a szégyen mardosott. Akiket az asszony vagy a gyermek sikeresen megakadályozott abban, hogy lelkiismeretük parancsa szerint cselekedjenek.

És a félelem? Beszéljünk nyíltan. Nem. Önzés, átkozott önzés volt benne valóban. Alkotó ember vagy, és még semmit sem csináltál. Ők nem hagytak, s most hulla legyen belőled, trófea a gyűjteményükben a reménytelen mészárlás után?

Félelem is van, sokfélék az emberek. De neked alkotás, szerelem, szeretet és az egész éppen megformált férfikor kevés lett volna a szenvedés boldogságáért.

Sokszor feltártad már melled a veszedelmeknek, mindig bírtad eddig szívvel, ésszel és főként szerencsével. Tudod, hogy aki átlépte az életveszély határát, az már elysiumi mezőkön jár, annak könnyen repülnek az igazi én-tettei, és fontolást nem ismer, a legnagyobb boldogságra lép önmagával. Hazánk, szabadságunk, függetlenségünk eltiprása tulajdonképpen bennünk, emberekben halmozza robbanóanyagát,

s a mi hétköznapijainkban, csonkításainkban válik fogalomból bosszúért kiáltó valósággá.

A hazaért – mondják a hősök, de mondhatnák a meghajlásért, az undok mosolyért, a szemináriumért, a tervkölcsonért, azért, mert akkor nem adtak gyógyírt, s a meg nem született gyermekekért.

Mit mond az ávós? Véres vagyok, s ti szorongatott kutyák. Hát, tudjátok meg: a bűn nagyszerű, hiába handabandáztok ti, hősök, rakásra döglötök a kezem alatt. Az ávós nem hallott a görög Ajaxról, de a zsíros világból fordított ésszel is felfogta, hogy az Isten és ember ellene van, hát ha ez az ára, akkor vérrel fizet.

Mégsem mentél fegyverrel a szorongatott tigrisek ellen, mert valaki rád csimpaszkodott, és az asszony ragaszkodása, ha már billeg a mérleg, erősebb a férfi szenvedélyénél.

Más fegyvertények is születtek ezekben a napokban. Százak tolongtak a leölt baromfiért a piacon, és az asszonyod, mint egy mélybe merülő gyöngyhalász, másodpercek alatt kövér libával tért vissza a felszínre. Ő beszélt utcán, kapu alatt, ő tűzdelt újabb cédulákat, míg te csak a fegyverek zaját figyelted közel és távol, mert helyed és dolgod ott lett volna.

Mennyi ismétlődő kép! Rohanás a kapuk elé, tankdübörgés, aztán előlről: ismét az utcán.

Cédulák, hűséges újságok. Soha annyi igazat újságban nem írtak, mint rátok. Lassan elborítottátok a házfalakat, kirakatokat, mégis mindenki meglelte köztetek a legfrissebbet. S ha a röpcédula száll a levegőben, miről tudta mindenki ötven méterről is, hogy nevünkben szól vagy hamis? Pénzt, igazolványt, történelmet, mindent lehet hamisítani, de a forradalom ösztöne előtt az igazságot nem.

Villamoskalauzok, nektek nem felejtjük el. A Körtéren, azon az erkélyen, ami mögött szétlőtték a házat, egy kalauz silabizálta egy papírról – keményen megnyomva minden szót – azt, hogy mit akar a munkásság.

Mikor az egyiket emlegette, te a másikat kiáltottad, és a tömeg mind a kettőtöknek igazat adott: Feleljen Rákosi! És Gerő is!

Kibontották a zászlót, ünnepelt a tömeg, indult a parlamenthez. Ti a zászló mögött mentetek, és melletted kis kalauznő. Nyakában lyukasztó és táska, a megrekedt villamosról lelépett, bele a forradalmi árba. Együtt, egyszerre üvöltöttétek, hogy szabadságot akarunk.

A parlamentig nem jutottatok el. A mézszárlás híre és a zárt kapuk mögött leskelődő Zalka laktanyára zúdított közápor szétszórta a tüntetőket.

Azt a kis csúnya kalauznőt akkor jobban szeretted magadnál, majdnem úgy, mint életed társát a másik oldaladon. És fogadd meg most, hónapok múltán, hogy ha magadra maradsz, s ha nem csattog többé előtted a lyukas zászló, mindig, minden szavaddal, minden leírt soroddal kiáltod végig, hogy szabadságot akarunk.

Pest ázott már a vérben. Innen is, onnan is széledt a hír, hogy a kivérzetteket, a magukat megadókat felkoncolják. Az Üllői út csupa halott.

A gyilkolásban a tréfa is véres. A körtéri fiatalok a hevenyészett barikádra kátványfőző üstöt tettek. Füstös csöve meredt kifelé. Mögüle nevelték a megtorpanó tankokat. Négy-öt halott volt a tréfa ára.

Voltak órák és napok, amikor úgy látszott, hogy vége. Aztán oktanul, s mint kiderült, mégis okkal, újra feltámadt a remény. Mi súgta meg az éjszaka közepén,

hogy most fordulnak lágerország hadai? A dübörgés, aknarobbanás ugyanolyan volt. Mi adott jelt?

Buda aránylag ép volt. A statárium hatályát újra és újra meghosszabbították. A miniszterelnököt, akinek nevével indult a tüntetés, hazaárulónak tartotta a nép. Meg kellett nézni, kik élnek, van-e ennivalójuk? A forradalom sorsa – úgy látszott – lassú fejlődés a túlerő és az ígéretek között. A benzines üvegek hűségesen szolgáltak, hőstettek híre keringett, az ágyúk szava messzebből hangzott.

A végóra emberei munkások voltak. Kis csoport tüntető jött a Bartók Béla úton, halált megvető elszántsággal tartottak Pest felé. Középkorú, csontos arcú férfiak, szikkadt, rosszruhás nők. Az élen munkáslány vitte a zászlót. Pár lépéssel később két fegyveres fiú követte. Ha a zászlónak nem lesz igazsága, lesz majd a fegyvernek. A sorok között akadtak fegyveresek, de nem voltak elszántabbak a többieknél. Egyetlen jó ruhás, ápoltabb ember nem volt köztük, s nem is állt közéjük.

A mágnesesség törvényét most te is rettenetesen érzed a végóráját vívó forradalomban. Az úttestről rád nehezedő tekintetek talán vádoltak, mégis feneketlen örvénnyel húztak. Indultál feléjük, de vasmaroknál jobban kapaszkodott rád életed másik fele. Ott tusakodtál szégyenszemre, míg ők továbbmentek. Te lehattél volna köztük az egyetlen tanult ember, miért nem mentél? Ugye, te nem szoktál sírni. Akkor sem sírtál, de a könnyed befelé fojtogatott. S amikor már messze jártak, s hallatszott a nekik szánt akna, miért nem örültél, hogy tovább élhetsz? Bizony ott tartottál, hogy csaknem elveszett számodra a forradalom.

Egy röpcédula hozott régvárt jó hírt. Az otthontól távol jártatok, amikor katonai autóról elétek perdült: a magyar légierők és a légvédelem egységei hadat üzentek a gyarmatosítóknak. Két cédulát szerezve egyiket a tér sarkára, másikat a házatok kapujára ragasztottátok. Az olvasók már a ragasztás közben körétek tömörültek, és ti magyaráztátok, milyen nagy dolog...

A forradalom felülkerekedett. A tankok nem bírtak az emberrel, az ÁVÓ, a párt és az egész gyarmati gépezet széthullott, lapultak az uralkodó bürokraták. Az utcát a tankok hátában a puskás ember vette birtokába. A kenyérről a nép rendje szerint gondoskodtak, osztották a pékek, s lassan megszerveződni kezdett az új rend.

Találkoztál régi ellenfeleddel és bosszú helyett kezedet nyújtottad. Az üzletek betört kirakatában érintetlenül állt ékszer, szövet, fényképezőgép. A forradalom tiszta volt, mint a kristály.

Elkezdődött valami új kontrapunkt szabálya szerint: két zenei motívum csengett és dübörgött egyszerre: fent, az élet felszínén a győzelem mámoros, megitta-sult dala, lent, oktávnyi mélységben alatta az országba özönlő törvénytelen ellenséges gépesített katonaság robaja.

Tűzön és vízen át megkeresett a család, s megkerestek a barátok. Csordultig megtöltött hálával ragaszkodásuk, és jól esett, hogy egyetértettünk valamennyien. Egy üveg olaj, egy darab kenyér: volt belőle elég, mégis kincset ért, hogy tőlük kaptad.

Apád rossz levélíró, s tőle is jöttek biztató sorok: „Talán most megéritek, hogy szabadságban, s jó világban élhettek.”.

Hogyan is éljük túl? Álljon mindenki a helyére, ahová eddig nem léphetett. Elmentél az Írószövetségbe, de nem volt ott, akit kerestél. Írni és írni végre, a

közeledő hernyótalpak előtt: tudod, hogy próbát kell tenni bátorságból, szilárdságból és tehetségből. A szabadságharcosok lapjához is elmentél, de nem léptél be az ajtón. Nem más tartott vissza, csak annyi, hogy két nappal előbb nem álltál a harcok közé. Imitt-amott ávósok lövöldöztek a járókelőkre. Nekik zavar, vérfürdő kellett – ezt a Kálvin téri esemény bizonyította –, őket valaki utasította, hogy okot teremtsenek a rendcsinálásra.

De az orvul gyilkolókat lefegyverezték. Ahol erősen röpült a golyó, ott kapu elé álltak egy időre. Elmúlt végképp a harci zaj, az emberek most már a maguk helyét keresték. Sokan nem találták meg. A hercegprímás nem a lelkekhez szólt, hanem politikai táborához. Az új pártokban pecsenyesütők tolongtak. Hitted és tudtad, hogy pünkösdi királyság az övük, hogy az igazi politikai vezetők, a nép emberei fognak felülkerekedni, de mégis rosszul esett a kiérdemesültek megjelenése. Az átalakult kormány jó volt. Maléter volt benne a hadügyminiszter. Az ő neve jelentette a népet, a szabadságot, s a többiek, azok élén Nagy Imre felmondta a gyarmati sorsot. Egytől-egyig alkalmasak voltak. Sok volt az öröm a városban, de sok volt a kéretlen tülekedő, s te megfogadtad, hogy önzetlen építőmunkás leszel, s mindent elfogadsz az új rendtől, csak megmaradjon, csak el ne söpörje a felsorakozott, ugrásra kész túlerő.

Szombat délután sétáltatok. Felkerestétek a harc helyeit, jártatok orrfacsaró hullabűzben, megmérhettétek a romokat, de bíztatok. A Duna-parton üresen álltak a hevenyészett kis gödrök, nemrég fiatalok tüzeltek bennük. A Duna szürke volt és a szélén döglött halakat sodort. A pikkelyes hullák látványában volt valami kíméletlen, lehangoló, mintha újabb pusztítás küldte volna el üzenetét.

De ez a szombat délután mégis a szabadulás napja volt, jó, vidám vér lüktetett a hőseit gyászoló város ereiben. Ezen az estén többször csókolták meg gyermekeiket az anyák, a szeretők ismét összebújtak.

Budapest, ne legyen többé olyan ébredésed, mint akkor vasárnap hajnalban. A fenevad elrugaskodott és bömbölve ugrott a szenvedő városra. Hamar a múlt hetekben összekészített csomagot a pincébe, hamar a belső ablakot, aztán ki az utcára. Tépték-feszítették az utcaköveket, a barikádok kis hegyei emelkedtek, mintha óriás szántott volna a veszedelem útjába.

Hol szerezte a fegyvert? – kérdeztél egy ismeretlen fiút, aki mellettetek baktatott el néhány társával. Rád nézett, aztán megmondta: a Műegyetemen, de már szétosztották. Talán lehet még szerezni. Ez a „talán” nem hangzott biztatóan, inkább egy üveg benzint készítettél kéz alá.

Közben a Szabad Rádió elhallgatott és üres maradt a készülék. A következő didergő napokban csak az Egyesült Nemzetek méltóságteljes cirkuszáról hallhattál magyarázatokat. Te hitetlen vagy, ugye, s az is maradsz, míg pára lesz benned. Kihez szóltál, kit átkoztál magadban akkor? Kívántad ugye, bár volna Isten, hogy ószövetségi átkoknál súlyosabb szidalmakat zúdíthassál reá. Hát lehetséges ez? Mindenség, te millió arcú anyag! Mert rendben van, ha a tigris megmar, de nem kívánja tőled, amikor fél karodat felzabálva, jóllakottan böfög, vakard a talpát és hálaéneket zengjél neki. Szovjetunió, az öreg körtéri részeg ember mondta meg az igazi nevedet, amikor Piszokuniónak nevezett.

Kétszer eresztették lakásotok környékére a tűzfüggönyt. Először déltájban, aztán késő este, és órákon át csörömpöltek a szerteszórt repeszdarabok. Mozgott a

talaj. Ti is a pincébe mentetek. Sokan hétszámra éltek ott, ti csak végső szükségben bújtatok a föld alá.

És most mégis féltél. Ismét nem az életveszély okozta szorongásodat, hanem a tehetetlenség. Féltél, hogy emberségedbe gázolnak. Hogy a hódítók ugyanúgy viselkednek, mint a második világháború idején. Hogy leütnek, félrelöknek, mint ez kutyát, és azt teszik a tiédde, amit kedvük tartja. Markoltad a balta nyelét, és vártad, mikor tűnnek fel a mongol fegyencarcok.

Különös hely volt a házatok pincéje. Az elmúlt napokban voltál mindenki vel, most kiderült, hogy nem is kevesen másfelé húznak az odú sötétjében. Rendet kívánnak sokan, akár a zsarnokság, a terror rendjét, csak lomjaik megmaradjanak. Vackukat, motyójukat tekintették életük művének, és vajon mi mást tekintettek volna? Önmagukra nem lehettek büszkéek. Félt a vének egyike-másika is. Magukban pokolra kívánták a kölyköket, megpróbáltatásaik vélt okozóit.

De nem csak az ifjak és a vének között volt ellentét: ifjak, férfiak, meglelt emberek, korosabbak külön-külön árnyalatokat mutattak a válságos napokban, majd ezután is. A fiatalság csak egyféle rosszat tapasztalt, s mivel a hazugság a legundorítóbb, az ifjak szent meggyőződéssel ítélkeztek. Legközelebb állt hozzájuk az író, művész, s mindenféle alkotó ember. Nekik is a jövőjüket rabolta el a rendőrállam. A középső korosztályok óvatosabbak voltak. Rossz tapasztalatuk elbizonytalanította őket, fogyatkozó életük értékét már nem a jövő hite adta. A nemzet egységén mutatkozni kezdtek a repedések.

A pincében ott toporgott veletek egy hegyes orrú idősebb férfi. Azt mondta, húgát jött meglátogatni és a házban rekedt. Véletlenül közelről ismerte a kevesek egyikét, akit a rémséges tettek áldozataként azóta is gyakran emleget az újság és a rádió.

„De hát kérem, szörnyűségek történtek. Mit akarnak ezek a felkelők? Voltak ugyan hibák, de így nem lehet. A nagyhatalmak küzdelmében létkérdés Magyarország hovatartozása. Talán amazok engedtek az araboknak? Be kell látnunk, hogy nem lehet másként.”

És az arabok vajon belátják? – kérdezted. De kérdezhetted volna azt is: vajon a gályarab belátja, hogy húznia kell a lapátot? Zrínyi Miklós belátta, hogy az oszmán birodalomnak létérdeke a hódítás? A nagyhatalmak politikusaiknak lehet, csak sakkjáték az egész, vagy hazardjáték milliós tételekben, de nekünk, akik sakkfiguráknak látszunk, vérre megy a dolog.

Részlet az eredeti naplóból

A reálpolitika magasából bizonyára nem csak sakkfigurának látszunk, hanem azok is vagyunk. Közelről a Szigeti veszedelem élet-halál kérdés és nem belátás dolga az sem, ami itt történik. Bali szigetén nagy pénzekben fogadnak a viaskodó kakasokra, de közülük egyik vagy másik a porondon marad.

A vendég férfiú savanyú képet vágott, nyugtalankodott. Azóta már valahol bizonygatja, hogy ő bátran helytállt, hiszen téged is jobb belátásra akart bírni.

Az éjszaka közepén csendesedett a nehéz tűzéség lármája. Otthagytátok a poros pincét, s fent a lakásban fásult álomba süllyedtetek, ruhástól.

Másnap délben még egyszer megszólaltak az ágyúk, utána előretört az utcában a gyalogság. Apró, koszos ázsiaiak voltak, járt a szemük minden irányba. Ők féltek a legjobban: a győzők.

Nyomukban ismét megelevenedett az utca. Betörték az üzleteket. Olyanok sürgötek, cipeltek, akik eddig ki se mozdultak az óvóhelyről. Most halált megvető bátorsággal követték a harc vonalát, s ahol a forradalom megbukott, ott már nem törődött senki a harácsolókkal. Éltes kispolgárok, sofőrök, derék kisiparosok, hentesek, asztalossegédek, házmesterek hordókat gurigáltak; kávé, sajt, lisztet cipeltek zsákszámba. Szövetgöngyölegekkel surrantak. Példaképet és indokot a győztes katonaság szolgáltatott, és a „miért legyen minden övék?” elve. Lehet, hogy igazuk volt a maguk módján, de te undorodtál, és veled együtt mind, aki a mindent-vesztés napján nem értette a nyereszkesedők buzgalmát.

A pince selejtje is megnyugodott, hiszen megérkezett az áhított rend. Akadtak hangadók, akik örömmel ecsetelték a helyzet előnyeit.

A söpredék, akár alul van még, akár már felül, ragaszkodik a nyalnivaló talphoz és ügyel a gyors helyezkedésre. El sem tudja képzelni, hogy a veszett ügynek is lehetnek hívei, s az ilyeneket legfeljebb olyan helyezkedőknek nézi, akik másra spekuláltak, de rosszul.

Szinte csoda, hogy ennek az ezerszer meghajlított gerincű népnek mennyire nem kellett a reálpolitika. A letiport forradalom győzött a szívekben, a többséget nem lehet sem lekenyerezni, sem megfélemlíteni.

Az újságokban gyakran olvashatunk ilyeneket: „a kételkedők majd később belátják... elsajátítják”. Minden állat dresszírozható, de úgy látszik, az ember mégsem egyféle a többi állattal.

Szellem, az ész útja mindig ellentétes a hataloméval. A jó hatalom teret enged neki, így hosszabb időre is összeférhetnek valahogy. De ezek soha nem engedtek mezsgyényi teret sem, és az a tragédiájuk, hogy ma talán már nem is engedhetnek. Akik kedvelték a világosságot, ezelőtt is fáklyával tanyáztak sötétség idején. A világ egyik fele azonban napjainkban odáig jutott, hogy egy apró gyertya, vagy egy fellobbanó gyufa lángja is katasztrófát jelenthet: a sötétség telis-teli van felhalmozott dinamittal.

A fegyverek nehezen hallgattak el, a szívek békétlenek maradtak. És a végóra emberei ismét a munkások voltak, az országos sztrájk megszervezői.

Legyetek üdvözölve magyar munkástanácsok! Akaratotok szétzúzva is példázza a legújabbat, amit a világ adhat: egyszerre szociális igazságot és szabadságot.

Tisztelettel néztél a munkásra. Ő volt a sztrájk napjaiban kettőtök közül a teljesebb ember. Szilárd volt, mert szilárddá tették a többiek, a közösség, mert a munkástanácsok erőt adtak. Irigyelted őket, mert neked nem volt ilyen közösséged. A te

sztrájkod naplopás volt azzal a különbséggel, hogy a többiek, a kollégáid bent csinálták, te pedig szolidaritásból otthon. Magadat gúnyoltad, mikor azt emlegetted, hogy egyéniségedhez a forradalmi harc különböző formái közül leginkább a sztrájk illik.

Jó idegzeted van, ne is tagadd. Mégis gyomoridegességet kaptál, amikor láttad: a hivatal emberei újra hogy iparkodnak, hogy igyekeznek, mikor azt kérdezték tőled: van-e már íróasztalod? A középosztály-értelmiség akkor még grammnyi súlyt jelentett a politika mérlegén. Nem igaz, hogy gyűlölted őket. Nem volt nemes gyűlölet, inkább csömörrel néztél rájuk. Világosabbak a reggelek. Február közepén tartunk. Nem tudni mikor, de tavasz következik. Az utcán, az első hóvirág után megjelennek majd az ibolya csokrocskáik is. A karhatalmi pribékek sem motoznak már, mint a múltkor, amikor szakállas barátoddal sétáltál. Óvatosabbak: március 15-re készülődnek. Te pedig éljél. Keress jó zenét a rádióban, legyen rá gondod, hogy ne éhezzenek, de zárd magadba, tartsd frissen az emlékeidet, és sose feledd, mit kiáltottál, amikor a kis kalauznő mellett lépdeltél a zászlóvivők mögött.

Az emlékezés szerzőjéről:

Solymár István 1924-ben született Miskolcon. Édesapja vasutas volt, s ő hat éves korában került Mátraballára, ahol boldog gyermekéveket töltött. Mezőkövesden érettségizett. Osztályfőnöke, dr. Lukács Gáspár egyszerre ébresztette fel tanítványa érdeklődését a világirodalom és a népi írók munkássága iránt.

Joghallgatónak jelentkezett a Pázmány Péter Tudományegyetemre, a Horthy Miklós kollégiumban lakott, ez az intézmény azonban – ígéretes nevével ellentétben – az Üllői úton volt, a Mária Terézia laktanya hátsó traktusában, s meglehetősen rideg körülmények között működött. Solymár István kapcsolatokat keresett és talált a Győrffy-kollégium egyetemistáival, s köztük tekintélyt szerzett.

Amikor a front közeledtével „felkoncolással” fenyegették a bujkáló fiatalokat, egy ideig rejtőzködött, aztán a X. Székely Egészségügyi Oszlophoz csatlakozott, s velük tartott egészen Kőszegig. Onnan öt nap alatt hazaszökött.

Solymár István

Fizikai munkásként a Kossuth-hidat építette. Egy barátja javaslatára a Kisgazda Párt Ortutay Gyula által vezetett csoportjához csatlakozott. A Független Ifjúság egyetemi szervezeteinek főtitkára, a MEFESZ alelnöke volt, majd egy ideig Ortutay személyi titkára.

Ebben az időben két szatirikus regényt és több novellát is írt. Ezek mindmáig kiadatlanok. Kiábrándult a politikából és érdeklődése a művészettörténet felé fordult. A Nemzeti Galéria főigazgató-helyetteseként és a *Művészet* című lap szerkesztőjeként az volt az elve, hogy nem egy művészeti irányzathoz kell szegődni, hanem a minőséget megbecsülni. A népiektől az absztraktokig igyekezett minden tehetséget felfedezni, támogatni, de megkülönböztetett figyelemmel fordult a határon túli, így az erdélyi képzőművészek munkássága felé. Két fontosabb műve a *Hagyomány és lelemény a művészetben* és a *Nagy Iván monográfia*. Nem csak kritikusként tevékenykedett, de évekig művészeti műsort is vezetett a televízióban.

Ötven éves korában hunyt el: Pogány Ö. Gábor mellett Csoóri Sándor és Csohány Kálmán búcsúztatta.

A most publikálásra kerülő megemlékezést hagyatékában, egy kézzel írott füzetben öccse, Solymár József író találta meg. Mint a kéziratból is kiderül: ez az írás 1957 februárjában keletkezett és hiteles képet nyújt a Móricz Zsigmond körtér mellett, a Karinthy Frigyes út 7-ben lakott személy élményeiről és vívódásairól.

JEGYZETEK:

1. A teljes szöveg: „Ez a haza magyar haza – minden ruszki menjen haza!” Jellemző, hogy ez a rigmus az egész országban annyira ismert volt, hogy Solymár István nem is érezte szükségesnek végig írni.

A forradalom rádiója Salgótarjánban

A mindenkori hatalom, bármilyen színezetű diktatúráról legyen is szó, lételemének tekintette a tömegtájékoztatási eszközök birtoklását. Igen fontos eszközök voltak a nyomdák, a sajtótermékek, filmszínházak, értve ez alatt a vetített filmek előtt kötelezően leadott propagandisztikus jellegű filmhíradókat. Ugyanilyen fontos szerepet töltött be nem utolsósorban a helyi tájékoztatás céljára kiépített hangoshíradó-rendszer, de a korszak, az 1950-es évek mégis talán legfontosabb propaganda eszköze a rádió volt. Igaz volt ez szülővárosom, Salgótarján esetében is. A forradalmi-ellenforradalmi események, történések számtalan formában feldolgozásra kerültek. A város történelmének van azonban egy méltatlanul feledésbe merült szereplője, a Szabad Salgótarján Rádiója, mely rövid ideig Mikszáth Rádió néven volt ismert.

A város rendelkezett kiépített tömegtájékoztatási rendszerekkel már ebben az időszakban. Az egész lakott területet, beleértve a külvárosi területeket is, behálózta a „Hangos Híradó”. Ez volt hivatott tájékoztatni a lakosságot a hivatalos közlemények beolvasásával. Ezeket a villanyoszlopokra szerelt hangszórókat a köznyelv egyszerűen lármafának nevezte. Ezek megtalálhatóak voltak a nagyobb üzemek területén is. Közérdekű információközlésen túl hivatottak voltak nemzeti ünnepeken lelkesítő, buzdító dalok, zeneszámok lejátszására is. Létezésével kapcsolatos dokumentumok csekély számban maradtak fenn. 1952. február 27-én a VT VB döntött a házingatlanok államosításáról, melyet hangos híradón március 6-án hoztak nyilvánosságra. A másik dokumentum arról számol be 1955. április 15-én, hogy hivatalosan megkezdte működését a Városi Kultúrház a volt Ipartestület épületében, ahol a városi Hangos Híradót is elhelyezték. *„Megalakult a Magyar-Szovjet Baráti Társaság st-i városi szervezete, melynek elnöke Keil József a Vegyesipari Vállalat igazgatója, titkára Sólyomi József a városi hangos Híradó vezetője lett.”* A fejlődés, az urbanizáció végül 1963. december 31-ével felszámolta ezt a média-eszközt. A VT VB határozatában megszüntette a város területén kiépített Hangos Híradó rendszert, mivel *„a lakosság tényleges tájékoztatási lehetősége új városrészek épülésével ezen keresztül megszűnt, a hálózat elhasználódott, bővítése gazdaságtalan, valamint az üzemekben külön-külön kialakít-*

A hajdani ÁVH épülete a Liget utcában, ahonnan későbbiekben a Szabad Salgótarján Rádiója műsorait sugározta.

tottak hangos híradókat. A lakosság tájékoztatására azonban továbbra is fennmaradt a salgóbányai, a baglyasaljai és a Somlyóbánya-telepi hálózat."

Ilyen körülmények között hozta létre Salgótarján városban a Nógrád Megyei Forradalmi Nemzeti Bizottság Intézőbizottsága a település első rádióadóját, mely Szabad Salgótarján Rádiója néven kezdte meg működését 1956. november 3-án. A rádió létrehozásának gondolata már előbb megszületett, de csak a körülmények alakulása tette lehetővé a megvalósítást. Az államvédelmi hatóság felszámolását követően, annak Liget utcai székházában, rádióadójuk átalakításával jött létre a műszaki feltétel, lehetett kialakítani a kezdetleges stúdiót.

A Nógrád Megyei Forradalmi Nemzeti Bizottság Intézőbizottsága középhullámú rádióadó-készülék elkészítésére 1956. november 2-án ad írásban megbízást a városi rádióműszerészek számára, mely egyben igazolás is volt számukra:

„Nógrád Megyei Forradalmi Nemzeti Bizottsága

Igazolás

Igazoljuk, hogy Nagy Béla, Bornai István, Höcker Viktor és Paulusz József polgártársak a Nógrád Megyei Forradalmi Nemzeti Bizottság felkérésére és engedélyével építenek a forradalmi nemzeti bizottság részére középhullámú rádióadó készüléket.

Kérjük munkájukat segíteni!

Salgótarján, 1956. november 2-án

Lénárt Andor s.k.

Sartoris Kálmán s.k."

Másnap, november 3-án, a megyei Nemzeti Bizottság Nagy Bélának és Höcker Viktornak külön-külön az alábbi szövegű igazolványt is kiállította:

„Igazolvány

A Megyei Nemzeti Bizottság megbízza, hogy a Szabad Salgótarján Rádiójával kapcsolatos munkákat lássa el. Beletartozik ebbe a rádió munkájával együtt járó közlekedés és híryananyag-szerzés is. A megyei Nemzeti Bizottság felszólítja az őrszolgálatot teljesítő karhatalmi szerveket, és a községek, üzemek nemzeti bizottságait és Munkástanácsait, hogy fentnevezetteket ebben ne akadályozzák.

Salgótarján, 1956. november 3-án

Nemzeti Bizottság nevében Mlinarik István helyett megbízott Bajtai Jenő s.k."

Molnár Jánosnak, a Szabad Salgótarján Rádió hírolvasó-bemondójának síremléke a zagyvapálfalvai temetőben

E napon, november 3-án 13 óra 30 perckor megkezdte adását a Szabad Salgótarján Rádiója. Erről az eseményről a *Nógrád Népe* is beszámolt az *Itt a Szabad Salgótarján Rádiója beszél* című cikkében. Meg kell emlékezni a rádió főmunkatársáról, hírolvasó bemondójáról, Molnár Jánosról. Személyéről idáig dokumentum értékű iratot fellelni nem sikerült, így a még élő kortársak visszaemlékezéseire kell hagyatkoznunk. Molnár János a második világháborút követően kivált az egyház kötelékéből, és a Salgótarjáni Bányagépgyárban helyezkedett el tisztviselőként. A forradalom idején kérték fel a nagyon kellemes orgánumú, nagyon művelt fiatal-embert a rádióbemondói munkakörre. Az ő hangját hallhatta a város lakossága az éter hullámain keresztül. Az első, bejelentkező adás szövege:

„Itt a Szabad Salgótarján rádiója

Itt a szabad Salgótarján rádiója beszél! Megkezdjük műsorunkat.

A Nógrád Megyei Nemzeti Bizottság megbízásából Salgótarján forradalmi rádióműszerei egynapi megfeszített munkával kijavították a volt ÁVH rádióleadóját, és a nép szolgálatába állították. Az új rádiót „Szabad Salgótarján Rádiója” néven hallgathatják a 40 méteres rövidhullámú sávban. Műsorát naponta, reggel fél 8-tól kezdi sugározni, és minden páros óra előtti félórán közvetíti híreit. Az utolsó adás este fél 10 órakor kezdődik.”

A Szabad Nógrád újságírója a november 4-ei számban így ír a várostörténeti szempontból is fontos eseményről:

„Ismét egy fórum, amely a nép igazát harsogja. Tegnap pontban 13.30 perckor megszólalt a Szabad Salgótarján Rádiója. A volt ÁVH épületének adóját foglalta le a megyei Nemzeti Bizottság. Nagy Béla és Bornai István polgártársak megfeszített munkával, egy nap alatt megjavították az ávosok által »átszerelt« adót. Megjavították, és ma már naponta nyolcszor, reggel fél nyolctól este fél tízig, kétóránként sugározza adásait, tudósításait, közleményeit a 40 méteres rövidhullámú sávban. Köszöntjük a Szabad Salgótarján Rádióját, és valamennyi önzetlen munkatársát! Nógrád népétől, pedig azt kérjük, hallgassák az adásokat, hallgassák a Magyarország függetlenségének megtartásáért létrejövő, ezért élő és dolgozó rádiót! Az igazság hangján beszél.”

A rádió az első perctől kezdve betöltötte küldetését, folyamatosan tájékoztatta a lakosságot a belpolitikai eseményekről, forradalmi történésekről, élt mozgósító erejével. Jól példázza mindezt az 1956. november 4-én közvetített tudósítása:

„Most felolvassuk a Szabad Salgótarján Rádiója tudósítójának jelentését a megyei kórházból.

E pillanatban, mikor az országban szerte, rémítő hírek keringenek a patakokban folyó vérről, alig van talán ember, akit ne érdekelne, mi a helyzet a megyei kórházban. Biztosítva van-e minden feltétel a betegek gyógyítására? Kérdésünkre Szőke Szabolcs főorvos elmondta, hogy a Vöröskereszt már szervezett véradást a forradalom első napjaiban. Jó lenne azonban – mivel a konzervvér-utánpótlás a szállítási nehézségek miatt szünetel –, ha a véradók bejelentenek címiüket a kórháznak, hogy szükség esetén késedelem nélkül igénybe vehessük segítségüket. Egyébként a gyógyszerellátás biztosítva van. Hétfőn reggel további gyógyszer szállítmányt hozunk Budapestről. Ezután a gazdasági hivatalt kerestük fel, ahol elmondták, hogy általában az ellátás biztosítva van. Mivel tojásból is csak pár napi készlet van, jó lenne, ha a tojáskészlettel rendelkezők a kórház részére tojást vagy tojásport tudnának szállítani. Fűszerpaprikából és köménymagból is szívesen vennének pár kilónyi segítséget. A fűtés és egyéb szükségletei a kórháznak biztosítva vannak.”

A forradalom elbukott, de a kaotikus állapotok még fennálltak. Bizonytalanság, félelem uralta a lelkeket. A médiák tovább közvetítették a híreiket, megváltozott névvel, megváltozott tartalommal, megváltozott embereknek. Az Új Úton című lap írása mindezt jól illusztrálja 1956. november 13-án megjelent számában:

„Itt a Mikszáth Rádió, Salgótarján

Mint hírt adtunk arról, hogy Nógrád megye új tájékoztatási szervvel gazdagodott. Valóban, ez meg is felel a valóságnak... Megszólalt a salgótarjáni rádió. Sajnos azonban, születésének pillanatától mindaddig, amíg megyénk harcos munkásosztálya erélyesen fel nem lépett a kapitalista restaurációval szemben, ez az adó is támogatója volt annak a rettenetes

kísérletnek, amely hazánkban vissza akarta állítani a régi horthysta rendet. A népellenes kísérlet megghiúsult. A Nógrád megyei rádió most már valóban a dolgozó nép ügyét szolgálja. Jelentkezik naponta, a rövidhullám 40 méteres sávjában, reggel 8-tól este 8-ig, minden páros órában. Igaz, ma még zökkenőkkel, technikai és egyéb nehézségekkel, de ami a fontos: becsülettel, a nép mellett. Hallgassák! Remélhető, rövidesen így jelentkezik: Itt a Mikszáth Rádió, Salgótarján!”

Az új, de még alakuló hatalmi rend látva, tapasztalva a rádió fontosságát, szélesebb körű felhasználására törekedve, hogy minél több hallgatóhoz eljuttassa politikai propagandáját, megtette a szükséges intézkedéseket:

„Nógrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága

Magyar postahivatal részére!

Salgótarján

Kérjük, hogy a vezetékes rádiókat a Nógrád megyei rádió közvetítéseire kapcsolják át! A rádió a sugárzást 7, 13 és 17 órakor kezdődően végzi, a 240 méteres középhullámon.

Salgótarján, 1956. november 19-én

Laukó György s. k.
megyei vb-elnök”

A hatalom megszilárdítása érdekében minden eszközt felhasználtak, véráldozatoktól sem visszarettenve, új személyek jelentek meg a hatalom kiszolgálóiként, így például Koltai Vilmos ezredes, a Münnich Ferenc által kinevezett Nógrád megyei karhatalmi parancsnok, aki a helyi rádiót felhasználva, közleményben tudatta a megye lakosságával jelenlétét:

„Nógrád megyei karhatalmi parancsnok felhívása
Nógrád megye dolgozó népéhez

A hadsereg parancsnok bajtárs által Nógrád megye karhatalmi parancsnokává való kinevezésem alkalmából üdvözlöm Nógrád megye dolgozó népét! A megye bányászainak, munkásainak, dolgozó parasztjainak, értelmiségi és műszaki dolgozóinak nagy része az október 23-át követő napokban és hetekben tanújelét adta a népi demokratikus rendszerhez való törhetetlen ragaszkodásnak, ugyanakkor bizakodással tölti el valamennyiüket, hogy a munkás-paraszt forradalmi kormány teljes mértékben végrehajtja a programnyilatkozatában megjelölt feladatokat, valamint teljesíti Nógrád megye dolgozóinak jogos követeléseit. A megye lakossága békét, nyugalmat és normális életet akar, hogy minél előbb teljes kapacitással folyjon az életet jelentő munka a bányákban, gyárakban, a földeken és a hivatalokban, és mielőbb meginduljon a rendszeres közlekedés. A karhatalmi alakulatnak és a rendőrség szerveinek elsőrendű kötelessége, hogy biztosítsa a megye minden becsületes dolgozójának nyugodt, félelem nélküli életét, biztosítsa a rendet, és a közbiztonságot.

Nem ritka jelenség, hogy egyes személyek vagy csoportok lopnak, rabolnak a megye területén, és bizonytalanságot idéznek elő, veszélyeztetik a becsületes, békés lakosok élet és vagyonbiztonságát. Ezen nyugtalanító esetek megszüntetése érdekében szükséges, hogy mindenki támogassa a karhatalmi szervek munkáját. Meg vagyok győződve arról, hogy Nógrád megye lakosságának segítségével tovább javul a termelőmunkához szükséges rend és közbiztonság.

Salgótarján, 1956. november 29-én

Koltai Vilmos ezredes s. k.
Nógrád megye karhatalmi parancsnoka”

A konszolidációs törekvések tovább folytatódtak, a hatalom továbbra is az erős kéz politikáját folytatta. A rádió a neki szánt szerepének megfelelően közvetítette műsorait, közölte a híreket, közleményeket. Elkövetkezett a város történelmének legtragikusabb napja, 1956. december 8-a, eldőrdült a gyilkos sortűz. A helyi rádió ekkor, és az ezt követő napokban töltötte be legteljesebben hivatását, ekkor olvasták be a megrázó erejű közleményeket:

„Halló-halló figyelem! Halló-halló figyelem!”

A megyei kórház vezetősége felkéri azon női dolgozókat, akik vöröskeresztes kiképzésben részesültek, hogy két-három napra szükséges segítség céljából jelentkezzenek a kórházban. A jelentkezők a szükséges ruhákkal el lesznek látva.”

Rákövetkező napon, december 9-én a légoltalmi parancsnokság fordult az éteren keresztül segítségkéréssel a lakossághoz:

„Felhívás

A megyei légoltalmi parancsnokság felhívja Salgótarján város egészségügyi szolgálatának azon tagjait, akik a légoltalom keretén belül megfelelő egészségügyi szakképzettséggel rendelkeznek, szolgálattételre jelentkezzenek a megyei kórházban. Továbbá kéri a megyei légoltalmi parancsnokság mindazon légoltalmistákat, hogy aki csak teheti, véradás céljából ugyancsak jelentkezzen a megyei kórházban.”

Döbbenetet keltő az a nyomdai úton előállított röpirat, mely december 9-én terjesztettek. A röplap tetejére kézzel rávezetve: „Fontos közlemény”, majd alatta ceruzával írva: „A reggeli adásnál is többször beolvasni!” Ez meg is történt.

„A szovjet katonai parancsnok és a megyei rendőrkapitányság vezetőjének felhívása!

Nógrád megyében és konkrétan annak székhelyén, Salgótarjánban, 1956. december 8-án délelőtt ellenforradalmi fasiszta elemek több becsületes embert halálba kergettek. Az ellenforradalmárokat, akik a Horthy-rendszert akarják visszaállítani, még mindig nem látják be, hogy népelelmes tevékenységük hiábavaló. Az általuk halálba kergetett emberek temetése a közeli napokban meg fog történni. Értesülésiünk szerint a Salgótarjánban megbúvó fasiszta elemek a temetést, saját céljaikat szolgáló újabb nagy tüntetésre és fegyveres provokációra akarják felhasználni.

Ezért a rend és nyugalom, a fegyveres provokáció elkerülése érdekében felhívjuk az elesettek hozzátartozóit és Salgótarján lakosságát:

Minden elesettnek a hozzátartozója saját családi és rokoni környezetével együtt, csendben végezze el a temetést! Ne engedje családi és rokoni környezetébe befurakodni a provokátorokat, akik előidéztek szeretteik halálát! Tekintve, hogy Salgótarjánban rendkívüli állapot, kijárási és gyülekezési tilalom van érvényben, felhívjuk az elesettek hozzátartozóit és a város dolgozóit, hogy semmilyen közös vagy tömeges temetést nem engedélyezünk, ami esetleg provokációk nyomán újabb véráldozatot követelne.”

December közepén a megyei kórház igazgatósága felkérte a Nógrád megyei rádiót a következők közlésére, a mellékelt megjegyzés kíséretében: „Kérjük ezen közleményünk többszöri beolvasását”. Ennek a kérésnek a rádió tisztességgel eleget is tett.

„A városunkban 1956. december 8-án lezajlott tragikus események következtében aránylag kicsiny intézményünkre óriási feladatok elvégzése hárult. Ezen feladatok elvégzése meglévő, rendszeresített dolgozóinkkal szinte lehetetlennek látszott. Ezért kértük a rádió segítségét, hogy mozgósítsuk a város területén dolgozó vöröskeresztes aktívákat. A felhívás nyomán megmozduló áldozatkészség minden várakozáson felüli volt. Az Acélárugyár, Tűzhelygyár, Üveggyár vöröskeresztes aktíváin kívül magánosok, a vöröskereszt segíteni kész emberei már az első felhívás után azonnal szolgálattételre jelentkeztek. Sebesülteink között végzett áldozatkész

munkájukért ezúton mondunk köszönetet. Szinte egy emberként mozdult meg a környék lakossága véradásra is. Folyosóinkon százával álltak a véradók, hogy vériüket adják a sebesülteknek. Tudjuk, hogy nem várnak köszönetet, de sebesültjeink és a magunk nevében hálásan köszönjük áldozatkészségüket. Köszönjük ugyanekkor a pásztói és balassagyarmati kórház orvosainak és egészségügyi dolgozóinak értékes közreműködését. Köszönjük a jelen volt körzeti orvosok segítségét, a körzeti ápolónők áldozatkész hozzáállását. Hálásak vagyunk a Nemzetközi Vöröskereszt tagállamainak felbecsülhetetlen értékű segítségével. Köszönjük az írországi penicillint, a szovjet vérplazmát, a lengyel vért és gyapjútakarót, az amerikai streptomycint, a holland csokoládét, az argentin gyapot vattát, a svájci tápszert, a svéd csillapítószeret, a brazil kávé, az olasz citromot, a legkülönbözőbb nyugat- és keletnémet, dán, spanyol, angol, csehszlovák, román, bolgár, osztrák, francia, kanadai gyógyszereket. Megmozdult ugyanekkor a város és a környező falvak lakossága is. Egymás után jelentették be adományukat. Mátramindszent, Nádujfalu, Mátranovák, Homokterenye, Nagybátöny város és falu, Maconka, Dorogháza, Szuha, Nemti, Mátraverebély és salgótarjáni üzemek. Az adományok között szerepel: csirke, kacsa, nyúl, tojás, vaj, készpénz, édességek, kolbász, borjú, vaddisznó, szalonna, zsír, liszt, burgonya, alma, tej stb. A város egyes utcáinak lakosai süteményeket, befőtteket hoztak, az Üveggyár szikvizet és mankót, a magánosok csevicét, málnaszörpöt, az üzlet és boltvezetők cigarettát. A megyei tanács gépkocsit bocsátott rendelkezésiünkre, a rádió pedig készségesen tette közzé felhívásunkat.

A felsorolt segítséget és adományokat kötelességünknek tartottuk a nyilvánossággal ismertetni. Tudjuk, hogy az egyszerű, szürke „köszönjük” szó kevés és nem méltatja eléggé a dolgozók áldozatkészségét. Ellenértékképpen tudásunkat, jó szíviünket és a minden ember felé egyformán megnyilvánuló szeretetiünket, becsületes munkánkat adjuk.

Megyei Kórház Igazgatósága, Salgótarján

A tragikus eseményekhez kapcsolódik még egy fontos dokumentum, amelyen ott a megjegyzés: „A rádióban való közlést engedélyezem!”

„A Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság bűnvádi eljárást indított, és őrizetbe vette Ferencz István hugyagi lakos TEFU-garázsmestert, aki 1956. december hó 8-án, amikor a bányászok felvonultak a Rendőr-főkapitányság és a Megyei Tanács épülete elé, nevezett személy a 33. AKÖV igazgatósági épülete előtt egy kézigránát dobott a főutcára a tömeg közé, mely kézigránáttól több ember megsebesült, majd a kézigránátja által megsebesített személyeket a gépkocsikra segített felrakni, hogy ezzel álcázza cselekményét. Az eldobott kézigránát eldobása után szólaltak meg a fegyverek 1956. december 8-án. Ferencz István a bűncselekmény elkövetését beismerte, melyet tanúk is bizonyítanak.

Megyei kapitányság vezetője, Szabó Gábor s. k.

A Szabad Salgótarján Rádió, majd Mikszáth Rádió a későbbiekben, mint Nógrádi Rádió tovább folytatta munkáját. Az idézett kor még köztünk élő tanúi szerint 1958 tavaszán még sugározta adásait.

FORRÁS:

Á. Varga László–Pásztor Cecília (2001–2002): Az 1956-os forradalom Nógrád megyei okmánytára. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.

Korabeli sajtó-közlemények a Tarjáni Acélakarat, Nógrád Népe, Új Úton című lapokból.

Cs. Sebestyén Kálmán (2002): Salgótarján történelmi kronológiája II. kötet. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.

Személyes visszaemlékezések.

Egy vers ára

Amikor Jecsmenik Andor 1966. augusztus 8-án, parkettázás közben (pihenésképpen) papírra vetette gondolatait – *Ne álmodj nép!* címmel – még nem sejtette, hogy visszaküldik a börtönbe.

– Ezt a verset én a születésnapomra írtam – jegyzi meg Jecsmenik, aki ma úgy emlékszik, hogy munkahelyén munkatársainak is megmutatta, amikor néhány versét megakarta zenésíttetni. Ezt a versét azonban nem adta át senkinek, de valaki kilopta a szekrényéből. Ez lett a veszte. Egy vers.

Egy levél a politikai rendőrségnek...:

*„Zagyvai Gépműhely
Pártalapszervezete*

Tárgy: Feljelentés.

*T.
BM. Nógrád megyei RFK.
Politikai Osztály Vezetőjének
Salgótarján*

A Zagyvai Gépműhely Pártalapszervezetének nevében bejelentést teszünk Jecsmenik Andor esztergályos műhelyünk dolgozója ellen, mert [a név törölve] és [a név törölve] ugyancsak műhelyünk dolgozóinak 1966. szeptember 10-én tett bejelentése szerint társadalmi rendszerünket gyalázó verset írt.

A bejelentők elmondása szerint a Jecsmenik által írt verseket ők látták, illetve olvasták. Az ügyben kérjük a vizsgálat lefolytatását.

Salgótarján, 1966. szeptember 10.

*Sziszko József
szervezőtitkár*

*Török Antal
párttitkár*

*

*És a gépezet működésbe lépett.
Elrendelték a nyomozást, megkezdődtek a sorozatos kihallgatások...*

*„BM. Nógrád megyei Rendőr-főkapitányság
Politikai Vizsgáló Alosztály.
Szám: 358-77/66.*

*H a t á r o z a t
a nyomozás elrendeléséről*

A BTK. 127.§./1/bek. b. pontjába ütköző és büntetendő izgatás bűntettének alapos gyanúja miatt J e c s m e n i k Andor Salgótarján 1926. augusztus 8. anyja: Tóth Mária, fogl.

esztergályos, munkahelye: Zagyvai Bányaiüzem, zagyvai műhely, magyar állampolgár és nemzetiségű, nő, pártonkívüli, büntetett előéletű – ellenforradalmi tevékenységéért [a Nagybátonyi Szolgáltatóvállalat gépjavítójaként az üzemi munkástanács elnökhelyettesévé választották. Főleg a fegyveres testületekkel kapcsolatos feladatok tartoztak alá. Az üzem nemzetőrségének ő volt a tulajdonképpeni parancsnoka. Többször járt küldöttség tagjaként a fővárosban. 1956. december 8-án letartóztatták, a népi demokratikus államrend elleni büntetett miatt...] 12 évre [10 év jogfosztásra és teljes vagyonelkobzásra] elítélve, 1963-ban a 4. sz. tvr. alapján feltételesen szabadlábra helyezve. Salgótarján Vöröshadsereg út 21. sz. alatti lakos ellen a Be. 103. §. /1/ bek. alapján a nyomozást elrendelem.

I n d o k l á s

A rendelkezésre álló adatokból az állapítható meg, hogy Jecsmenik Andor a börtönből való szabadulása után nem mondott le ellenséges ellenforradalmi nézetéről. Több esetben tett olyan kijelentést, hogy azt a börtönbüntetést, melyet ő a kommunistáktól kapott, nekik még vissza fogja fizetni. Más ellenforradalmi tevékenységet elkövető személynek is arra hívta fel a figyelmét, hogy reméli, hogy ő is nyírná a kommunistákat, ha volna egy géppisztolya, mert ő is szenvedett az 1956-os tevékenységéért. Jecsmenik különböző versek írásával foglalkozik, hogy hazaárulók, bitangok, a munkásosztályt félrevezetik. Ezen versei közül egyeseket átadott olvasásra munkatársainak.

Jecsmenik Andor fentiekben írt cselekménye megvalósítja a Btk. 127. §. /1/ bek. b. pontjában meghatározott és minősülő izgatás büntetét, ugyanis cselekménye alkalmas a Magyar Népköztársaság államrendje vonatkozásában gyűlöletkeltésre.

A nyomozást saját hatáskörben folytatom le és a nyomozás elrendeléséről a határozat 1-1 pld.[ányá]nak megküldésével értesítem a Nógrád megye Főügyészség politikai ügyészét, valamint a Salgótarjáni Városi és Járási Ügyészséget.

Salgótarján, 1966. szeptember 12.

Ozsvárt Barnabás r.alezr.
osztályvezető.

Készült: 4 pld.[ány]ban.
Kapják: Elosztó szerint."

*

A kihallgatások is tervszerűen mentek. Jecsmenik Andor haragosával nyitották a sort, aki a politikai rendőrség logikája szerint mesélt/beszélt: eláztatta őrizetbe vett munkatársát...

„BM. Nógrád megyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Osztály.

M e g h a l l g a t á s i J e g y z ő k ö n y v
Salgótarján, 1966. szeptember 12.

Felvéve a Nógrád m. Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályán 1966. szeptember 12-én, Koch Antal, a Zagyvai Bányaiüzem esztergályosának meghallgatása alkalmával.

Kérdés: Ismertesse Jecsmenik Andor munkatársával kapcsolatban azokat az észrevételeit, amelyek miatt felkeresett benniünket.

Felelet: Én 1965. szeptemberében kerültem jelenlegi munkahelyemre a Zagyvai Gépműhelybe. Ekkor már ott dolgozott Jecsmenik Andor, akit én már régóta ismerek, mert együtt dolgoztam vele korábban a Z.[agyva]pálfalvai központi műhelyben.

Jecsmenik tudta rólam, hogy az ellenforradalom alatt nekem is voltak megbotlásaim [a forradalom alatt, az Északi (salgótarjáni) Szénszállító és Szolgáltatóhoz tartozó Zagyvai Műhely hét fős munkástanácsának tagja volt. Részt vett a kompromittálódott vezetők leváltásában, a káderanyagok megszerzésében. Közbiztonsági őrizetben volt], ezért röviddel az odakerülésem után úgy közeledett felém, mintha azonos politikai nézeteket vallanék.

Emlékezetem szerint egy alkalommal, amikor Bottyán Kálmán esztergályos csoportvezető Fazekas Miklós SZU-ban végzett gépészmérnök elvtárs újítságának egyes alkatrészeit, illetve rajzait odavitte, hogy gyártsa le, Jecsmenik a munkapadról a rajzzal együtt odatett munkadarabot lesöpörte, miközben olyan megjegyzést tett, hogy az én újítságaimat nem fogadják el, mert én Jecsmenik vagyok, pedig nekem több és jobb újítságaim vannak, de ennek, mivel »Moszkvai bérenc« minden marhaságát elfogadják és nagyra értékelik.

Előadni kívánom, hogy Jecsmenik Andor versírással is foglalkozik, amit onnan tudok, hogy egy alkalommal a munkahelyemen szólt nekem, mint zenésznek – ugyanis én a bányász zenekar tagja vagyok – hogy vannak neki szerelmi versei, amit jó lenne megzenésíteni. Ekkor nekem megmutatta a kockás papírra írt 4 db. szerelmes verset és én megígértem neki, hogy elviszem Gyuri bácsinak, aki ismert karmester és komponista, hogy ő zenésítse meg.

Mivel én a verset dicsértem, Jecsmenik szinte bizalmaskodva odasúgta nekem, hogy Tóni sógor, van nekem politikai versem is, megmutatom neked, hogy olvasd el, de ne mutasd meg senkinek.

Ezután Jecsmenik, a szerszámos szekrényéből, egy irat dossziéból, amiben a munkalapokat tartja, egy kockás papírra kézzel írt verset vett elő, és nyújtotta át, hogy olvassam el.

A vers 5-6 versszakból állhatott és egy kb. 200-250 mm-es kockás papírra volt írva.

Ma már nem emlékszem a vers pontos címére és szövegére, mivel ez az eset ez év augusztus közepe táján történt, azonban a tartalmára úgy emlékszem vissza, hogy az rendszerellenes volt, és a vezetőket becsmérelte, a versszakok végén valami olyan kifejezések voltak rímbe szedve, hogy hazaárulók, bitangok, a munkásosztály félrevezetői.

Jecsmenik más alkalmakkor, bizalmas beszélgetések során, tett olyan megjegyzést nekem, hogy Tóni sógor, Te is nyírnád a kommunistákat, ha volna egy géppisztolyod, mert Te is szenvedtél 1956-ban. Én ezekre a megjegyzésekre úgy reagáltam, hogy Te nagyon tévedsz, ha azt hiszed, hogy én is olyan ember vagyok, mint Te, mert nekem is voltak problémáim 1956-ban.

A fent említett politikai tartalmú verset megmutattam még Bottyán Kálmán esztergályos csop.[ort]vezetőnek, akit oda hívtam a ruhás szekrényemhez, de amikor Bottyán beleolvastott, szinte megijedt, visszaadta, azzal, hogy rögtön add vissza Jecsmeniknek, ugyanis én megmondtam neki, hogy Jecsmenik írta.

Ezenkívül, ezt a verset megmutattam még Csongrádi Ferenc esztergályos munkatársamnak, aki ugyancsak elítélően nyilatkozott a versről, pedig ő sem olvasta végig.

Elmondani kívánom még, hogy engem, mint zenészt munkatársaim és így Jecsmenik Andor többször szokott heccelni azért, hogy szeszestalt fogyasztok zenélés után. Én erre egy alkalommal úgy reagáltam, hogy Te pedig tejet iszol lekvárral.

Jecsmenik erre azt válaszolta, hogy a bortól nincs erő, de a tejtől és a lekvártól igen. Ha a kommunisták zavarnak, akkor is hasznát veszem, mert jobban tudok szaladni, de ha eljön az én időm, hogy én zavarhatom őket, akkor is hasznát veszem.

Szeretném elmondani még azt is, hogy Jecsmenik Andort egy igen izgága személynek tartom. Annak ellenére, hogy szakmáját jól érti, igen kényelmes és ezért vezetői, név szerint Szolnoki László művezető, nem egyszer megdorgálta és amikor a Szolnoki et. a helyszínről eltávozott Jecsmenik a munkatársak előtt olyan kijelentést tett, hogy ez megkapja a maga golyóját, csak piszkáljon engem.

Bottyán Kálmán csoportvezető több alkalommal megkért engem, hogy a munkát én adjam át Jecsmeniknek, vagy csendesítsem le, mert állítólag én jobban tudok rá hatni.

Jecsmenik több alkalommal tett olyan megjegyzést, hogy azt a 8 évet, amit a kommunistáktól kapott (ellenforradalmi tevékenységeért a börtönben ült), még vissza fogja fizetni a kommunistáknak.

Én az ilyen megjegyzések hallatára csitítottam, hogy miért beszélsz így, hiszen dolgozhatsz, öröklakásod van, motorod van és nem bánt senki sem. Erre úgy reagált, hogy Te bolond vagy, mert biztos lefizetett a kommunista rendszer.

Annak ellenére, hogy 1956-ban nekem is volt olyan tevékenységem a rendszerrel szemben, amit ma már nagyon elítélek, veszélyesnek tartom Jecsmenik Andor jelenlegi magatartását és kérem az illetékes szerveket, hogy akadályozzák meg ennek folytatását, nehogy komolyabb bűncselekményt kövessen el.

A fenti jegyzőkönyv az általam elmondottakat a valóságnak megfelelően helyesen tartalmazza, amelyet elolvasás után helybenhagyólag aláírok.

K.m.f.t.

Szabó József r.fhdgy.
meghallgató.

Koch Antal
meghallgatott."

*

Másnap, 1956. szeptember 13-án már a helyszínen is érdeklődtek a „gondolatrendőrség” emberei. Egy jelentés is készült:

„Jelentem, hogy a mai nap folyamán adatgyűjtést végeztem a Zagyvai Bányaiüzem Zagyvarakodói műhelyben, az előzetes letartóztatásban lévő Jecsmenik Andor Salgótarján Vöröshadsereg úti lakos esztergályos ügyében, aki ellen ellenséges versek írása miatt eljárás van folyamatban.

A fenti munkahelyen megbeszélést folytattam... Jecsmenik Andorral kapcsolatban az alábbiakat mondták el:

Jecsmenik az üzem területén főleg magánügyeivel foglalkozik az üzemi munkán kívül. (...)

Politikai megnyilvánulása egy esetben volt tapasztalható, amikor megjegyezte, hogy március 15-én, 1966-ban nemzetiszín szalagot tett fel, s valaki mondta neki, hogy vegye le, amit ő helytelennek tartott. Ezt a munkahelyén mondta el Ujpál László jelenlétében.

A fenti elvtársak elmondták, hogy az általa végzett munkájával megvannak elégedve...

Igen sok időt fordít az üzemen belül újítságaira és az általa találmánynak nevezett dolgokra. (...)

A fenti személyek elmondták, hogy Jecsmeniknek az üzemen belül jelenleg baráti kapcsolata nincs kialakulva. A legtöbb esetben, az étkezési időben nem a többi dolgozó között étkezik, hanem külön, egyediül..."

Az adatgyűjtést kihallgatások követték.

Koch Antal tanú/vallomása [elfogultsága!] dr. Csonka Tibor megyei főügyész-helyettesnek is feltűnt. Észrevételeit [1966. szeptember 19-én] írásban jutatta el a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Vizsgálati Osztályára.

„...Rámutatok arra, hogy esetleg indokolt lett volna további adatgyűjtés annak érdekében, hogy Jecsmenik Andorral szemben több bizonyíték álljon rendelkezésre. Jelenleg ugyanis a nyomozás anyagát figyelembe véve csupán a haragos viszonyban álló Koch Antal tanúvallomása és közvetett úton Bottyán Kálmán, illetve Csongrádi Ferenc tanúvallomása áll rendelkezésre..."

Koch a politikai rendőröknek is elmondta, hogy Jecsmenikkel vitája van egy újítás beadása miatt, s ezt 1966. szeptember 9-én vagy 10-én, a Zagyvai Bányauzem párt- és szakszervezeti vezetői előtt is kifejtette, amikor kérdőre vonták. Ekkor beszélt arról is, hogy Jecsmenik „ellenséges verseket adott át” neki.

Egy másik tanú, Bottyán Kálmán, amikor Jecsmenik Andor versírásáról faggatták, eleinte csak szerelmes versekről beszélt...

„...Az egyik versnek a címe *Bronz szobor*, a másiknak *Leányálom* volt” – a harmadikra nem emlékezett. Állította: „mindhárom tartalma szerelmi témájú volt”.

Azt is elmondta, hogy a három szerelmes témájú verset Koch Antal mutatta meg neki: „Odajött hozzám és azt mondta: Nézd már, Jecsmenik milyen verseket ír...”

A lefoglalt verseket a kihallgató megmutatta, de Bottyán nem ismerte fel az *Oly távol vagy*, a *Nagyobb ajándék*, az *Ajándék*, a *Küldd őt* és a *Fővárosi éjszakák* címűt... – felismerte viszont a *Leányálom*, a *Bronz szobor* címűt, majd beugrott neki, hogy látta a *Ne álmodj nép!*-et is...

„Minden valószínűség szerint ez volt az a vers, amit nekem egyszer Koch Antal a műhelyben odahozott...” – válaszolta a kihallgatója kérdésére.

A *Ne álmodj nép!* című vers köré épült a vád. Ez a politikai rendőrség általi következetes kérdésfeltevésből is kiderül. – Csongrádi Ferenc tanút is beszéltették Jecsmenik Andor versírásairól.

Csongrádi is elmondta, kapott néhány verset, hogy megzenésítse azokat. De mivel nem keltették fel az érdeklődését, munkahelyén, a szekrényében hagyta, ahonnan ismeretlen körülmények között eltűntek.

Csongrádi elmesélte kihallgatójának: „Hallottam azt is, hogy Koch Antal figyelmeztette Jecsmenik Andort, hogy a vers miatt kellemetlensége lehet és hogy ő maga pedig – mármint Koch – ütőkártyának fogja majd felhasználni ezt a verset Jecsmenikkel szemben, ha szükség lesz rá.

Erre Jecsmenik azt válaszolta Kochnak, hogy beszélhetsz Te, amit akarsz, én megbecsült ember voltam 1956-ban is, és én nem a rendszert szidom, hanem a rendszertelenséget.

Miután én a kérdéses versnek csak az első versszakát olvastam, nem tudtam határozottan következtetni arra, hogy az ellenséges tartalmú-e, vagy sem. Emlékezem azonban arra, hogy abban az első versszakban valamilyen vérrel mosott vagy vérrel áztatott kifejezés volt. (...)

Elmondani kívánom, hogy a Jecsmenik Andor és Koch között kialakult újítási vitának következményeként az egész műhely fegyelme romlott, a dolgozók hangulata igen rossz volt, a termelés sem úgy ment, mint más alkalommal. Ezért mindenki Jecsmenik Andort hibáztatja.”

Csongrádi egy kínos jelenetre is visszaemlékezett; arra, amikor Koch kikapta a kezéből, a *Ne álmodj nép!* című verset és az öltözőszekrényéhez sietett...

Jecsmenik Andor odament hozzá, és azt mondta neki, hogy „Te piaci légy az én verseimből is pénzt akarsz csinálni, mint az újításomból. Tegnap este voltam a Marótinál, s azt mondta, hogy nem is tud semmiről semmit.” Erre a Koch Tóni benyúlt a szekrényébe és több versével együtt ezt is visszaadta Andornak, azzal a megjegyzéssel: „Nesze, itt vannak a verseid.”

Koch Antal szintén beszélt a versekről.

Vallomásában elmondta: amikor Csongrádi visszaadta Jecsmeniknek a verseket, mert nem talált rá megfelelő melódiát, ő ment oda Jecsmenikhez, és elkérte a költeményeket. Felajánlotta, hogy azokat elviszi Maróti Gyuszi bácsinak, a bányai zenekar karmesterének, aki – mint komponista –, esetleg tud valamit kezdeni velük.

Később kiderül(t), hogy Koch nem vitte el Jecsmenik verseit a karmesterhez. Azokat a szekrényében hagyta. Amikor Jecsmenik rájött, hogy Maróti Gyuszi bácsi nem kapta meg a verseit, kérdőre vonta munkatársát, aki visszaadta a nála lévő szerelmes költeményeket.

Közben országos „visszhangja” lett a vers-ügynek.

1966. szeptember 17-én már a BM III/III-as csoportfőnökségét, a III/I-est, a III/II-est és a BM nemzetközi kapcsolatok tájékoztatási osztályát is értesítették:

„Jelentem, hogy 1966. szeptember 12-én nyomozást rendeltem el őrizetbe vétel mellett Jecsmenik Andor ellen”; akinek korábbi (politikai) büntetését is vázolták. Fontosnak tartották megjegyezni, hogy „szabadlára helyezése után osztályomon, mint különnyilvántartásba szereplő személy áll ellenőrzés alatt. Nevezett még a börtönbüntetésének letöltése idején hozzákezdett politikai témájú versek írásával foglalkozni. Ezért több fegyelmi je volt. Szabadulását követően továbbra is írt több politikai témájú verset. Ezen verseiben támadta a népi demokratikus rendszert, azokban gyűlöletkeltésre alkalmas megállapításokat rögzített. Verseiből egyet az egyik munkatársának olvasásra átadott, aki azt még másik két személynek továbbította. Munkahelyén tartott kutatás során politikai témájú versei közül egyet lefoglaltunk.

Jecsmenik az eddigi kihallgatásai során politikai témájú verseinek írását elismeri, terjesztését tagadja. Az ügyészség jóváhagyásával 1966. szeptember 15-én előzetes letartóztatásba helyeztük.”

Az előzetes letartóztatás elrendelésének előzménye az volt, hogy szeptember 15-én Jecsmenik Andor vallomást tett: „...elismerem, hogy politikai témájú verset, melyben támadtam a népi demokratikus rendszert, szabadulásom után is írtam. Én azt nem terjesztettem. Előzetes letartóztatásomról feleségemet és édesanyámat kérem értesíteni, vagyonom kezelésével feleségem bízom meg, későbbi döntésemig.”

A fogdaparancsnoknak a következő ukázt adták: „Utasítom, hogy a határozat alapján Jecsmenik Andor letartóztatását foganatosítsa és... más személyektől elkülönítve őrizze. – Laczkó László r.őrgy.”

*

Jecsmenik előzetesbe került, annak ellenére, hogy tagadta az ellene felhozott gyanúsítást: „...úgy értékelem, hogy törvényeinket betartottam, becsületesen éltem és dolgoztam. Munkahelyemen több újírtási javaslattal éltem. Közülük több elfogadást nyert.

Határozottan kijelentem, hogy én olyan magatartást, tevékenységet nem valósítottam meg, mellyel a népi demokratikus rendszer ellen izgattam volna, akár szóban vagy írásban. Ha mégis az a gyanú merül fel ellenem, hogy én a rendszer ellen izgatok, ezt másnak nem tudom nevezni, mint a munkatársaim részéről ellenem irányuló személyi bosszú[nak]. Ezt egyéb általam készített írásokkal és munkatársaimmal is tudom bizonyítani, hogy Koch Antallal és Bottyán Kálmánnal újírtásból kifolyólag kb. fél éve nézeteltéréseink vannak.

Elmondani kívánom, hogy emlékezetem szerint 1953-ban kezdtem tájleíró versek írásával foglalkozni. A börtönbüntetésem letöltésének idején több szerelmi témájú verset írtam. Ezeket a börtönben a felügyelet tőlem elkobozta, melyért megfegyelmeztek.

Amikor a politikai témájú verseket a felügyelet megtalálta külön súllyal [kegyetlenül megverték érte – J. A.] felhívták a figyelmemet, hogy ilyen témájú versek írásával és terjesztésével ne foglalkozzak. Ezt én már akkor megfogadtam. Szabadulásom után néhány politikai tájút verset vagy annak töredékeit írtam meg... Verseimet valamennyi esetben lakásomon írtam. Feleségemnek csak a szerelmi témájú verseket mutattam meg, politikai témájú verseket már neki sem mertem megmutatni, mert benne sem bíztam. Édesfiam pedig önkéntes rendőr.

Politikai témájú verseimben támadtam a rendszerünkben fellelhető rendszertelenséget, mint például: a hangoztatott, de gyakorlatban be nem tartott szólás- és véleményszabadságot. Kifogásoltam, hogy nincs minden esetben törvény előtti egyenlőség. Utaltam olyanokra is, hogy nálunk teljes függetlenség nincsen, ezt még arra alapoztam, hogy 1956-ban szovjet katonákkal fogattak el, alaptalan vádak alapján.

A mai függetlenségnél azt kifogásoltam verseimben, hogy nincs gazdasági vonatkozásban teljes függetlenség. Ezt általános hírek alapján és közvetlen életszínvonalam alakulásán mértem le. Több esetben hallottam olyant, hogy nincs egyenlő és kölcsönös kereskedelmi kapcsolat Magyarország és a szocialista államok között. Ezek a kérdések kifejezetten nem kerültek általam leírásra, de a sorokból ez így kiolvasható. Ennek alapgondolata általam már meg nem határozható emberek elbeszéléseiből, s ugyanakkor a külföldi rádióadások hallgatásából, főleg a Szabad Európa rádió adásaiból alakultak ki bennem.

Az ilyen verseimben leírtam olyanokat is, hogy mindezekért az ország mindenkori vezetői a felelősek, akik ilyeneket megengednek. Volt eset, amikor kifejezetten leírtam, hogy ezekért a kommunisták a felelősek, de előfordult, amikor erre csak utaltam és a sorokból volt kiolvasható. Ehhez már az alapgondolatomat az adta, hogy amikor a korábbi években igen hangoztatott szó volt az, hogy ebben az országban mindenért a kommunisták a felelősek. Ezt még maga Rákosi mondta...

Határozottan kijelentem, hogy az általam írt politikai témájú verseket vagy annak töredékeit soha, senkinek olvasásra át nem adtam, azokat nem látta senki."

A kihallgatás folytatása során Jecszenik többször is hivatkozott arra, hogy ő a versírást magánügynek tekintette és tekinti. Ám a gondolatrendőrség embere, Laczkó László rendőrőrnagy módszeresen tette a dolgát.

„Átadom Önnek a munkahelyi kutatásnál a munkaszekrényében megtalált és Ön által írt verseket, melyet a büntetőeljárás során lefoglaltunk. Kérem, vizsgálja meg az átadott írásokat. Hogy melyik származik Öntől és nyilatkozzék, hogy közülük milyen verset adott át más személyeknek.

Az átadott versek a következők:

1. Fővárosi éjszakák (kéz és gépirással)
2. Leányálom (kézírással)
3. Ajándék (kéz és gépirással)
4. Bronz szobor (3 kézzel írt példány, egy géppel írt)
5. Küldd őt (kézzel írt 2 példány, 1 géppel írt)
6. Nagyobb ajándék (másik oldala: Oly távol vagy, mindkettő kézzel írt)
7. Ne álmodj nép! (mindkét oldala ugyanazt tartalmazza, kevés szóbeli eltéréssel, kézzel írva.)

Felelet: A nyomozótiszt átadta nekem a munkahelyemen bűnjelként lefoglalt verseket. Azokat egyenként megvizsgálta, s határozottan kijelentem, hogy az átadott és a közlésben felsorolt versek mind az én kezemtől származnak. A géppel írt példányt munkahelyemen Krucskó Istvánnéval írtattam le, akit megkértem, hogy legyen szíves azokat a verseket legépelni, mert fel akarom küldeni a rádióhoz.

Az átadott versek között a Ne álmodj nép! című vers tartalmát tekintve politikai jellegű. Ezt a verset 1966. aug. 9-i dátummal írtam... Ez a vers véletlenül keveredett a többi versem közé, amelyeket odahazulról elhoztam gépelés céljából. Ezt a munkahelyemen észrevettem; nem mutattam meg senkinek, hanem betettem a műszakjegyző könyvembe, s így ott is felejtettem..."

Egy újabb kihallgatás alkalmával Laczkó László rendőrőrnagy tovább elemezte a büntetőügy bizonyítékaként lefoglalt verset.

„A munkahelyi kutatásnál lefoglalt Ne álmodj nép! című vers dátuma a következőképpen van írva: Sanyargó Tarján 1966... Ön a Sanyargó-tarján kifejezéssel mit akart közölni?

Felelet: Elmondani kívánom, hogy amikor a „Ne álmodj nép” című versemet megírtam, ez 1966. augusztus 9-e volt. Mivel augusztus 8-án van a születésnapom, elgondolkoztam életem alakulásán. Mivel a Horthy-rendszerben és a jelenlegiben is sok szenvedésen mentem keresztül, sokat sanyarogtam, ez késztetett a vers írására. Ez az elkeseredés váltotta ki belőlem azt is, hogy a vers végén a dátumnál Sanyargó-tarjánt írtam Salgótarján helyett.

Amikor ezt írtam arra is visszagondoltam, hogy a Horthy-rendszerben Salgótarjánt kegyeretlen Tarjánnak nevezték. Sanyargó-tarján kifejezéssel semmi egyebet nem akartam kifejezni csupán egyéni sorsom elkeseredését.”

A gondolatrendőrség aprólékos módszerességgel fogta be/meg áldozatát...

*

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megőrzött Jecsmenik dosszié „Szigorúan titkos!” iratai szerint: a BM Nógrád Megyei Politikai osztály 1966. X. 15-én előzetes letartóztatásba helyezte – izgatás büntette miatt. A Salgótarjáni J[árás] B[íróság] 1966. XI. 19-én E.I.910/66/13. St. ítéletével – jogerősen – izgatás B[üntette] miatt 2 évi szabadságvesztésre, és 3 év jogvesztésre ítélte. Egyben elrendelte az előző ügyben még hátralévő 5 évi próbaidőre felfüggl[esztett] szabv.[esztés] végrehajtását is.

A Balassagyarmati Megyei Bíróság (Bf. 529/1966/20. szám) 1966. december 28-án megtartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson [dr. Okolicsányi György, a tanács elnöke, dr. Gulyás Sándor előadó bíró és dr. Somos István bíró által] meghozott végzésében elutasította az első fokon [dr. Reményi Jenő jb. elnök a tanács elnöke és a két ülnök: Borbás Antal, Firók Elemér által] meghozott ítélet ellen bejelentett fellebbezést.

Az indoklás ugyan kitért arra, hogy „A vádlott »Ne álmodj nép« című versét az egyéb megzenésítendő versekkel együtt egy dossziében elhelyezve, aktatáskában vitte be az üzembe. A megzenésítendő verseket elvitte legépettetni, az említett verset pedig a szerszámos-szekrénybe tette, mely tőle 1-1-1/2 méterre volt, de arról megfélemedkezett. A vádlott a szerszámos-szekrényt munkaidő alatt nyitva tartotta. Koch Andor onnan vette ki a verset és mutatta azt meg Csongrádi Ferencnek és Bottyán Kálmánnak.

Az így kiegészített tényállás alapulvétele mellett a megyei bíróság is úgy találta, hogy a vádlott bűnösségének megállapítása törvényszerűen történt.

Az nem kétséges, hogy a vádlott által írt »Ne álmodj nép« című vers izgató tartalmú.”

Jecsmenik Andort ismét börtönbe került, politikai elítélt lett. Verseiért megálázták, a börtönben megfenyítették: megverték... Megfigyelték.

A DA-11-50-Je-26/1966. sorszámú irat a nyilvántartó lapjainak egyesítésekor keletkezett.

„Az elítélt a 12 év 1 hónap szabadságvesztés büntetést 1956. december 8-tól 1963. augusztus 16-ig töltötte, amikor az E[lnöki] T[anács] 1963. augusztus 9-én kelt 10-3/11/1963. sz. határozata alapján szabadlábra lett helyezve, mert a hátralévő ítélete kegyelemből 5 évi próbaidőre fel lett függesztve. Kitöltetlen idő: 5 év 4 hónap 22 nap.” – olvasható a „B.M. II/II-es Osztály Budapest”-re címzett, 1966. december 29-én, Balassagyarmaton, Bodó János bv. szds, börtönparancsnok által írt jelentésében.

Bodó János százados arról is tájékoztatást ad(ott), hogy „Az elítéltet a próbaidő alatt a Salgótarjáni Járás Bíróság 1966. november 19-én, a B.I.910/1966. sz. nem jogerős, illetve a Balassagyarmati Megyei Bíróság 1966. december 28-án, a Bf. 529/66. számú jogerős ítéletével: izgatás büntette miatt 2 évi szabadságvesztés büntetésre és 5 évi közügyektől való eltiltásra ítélte. Ugyanakkor elrendelte a 12 év 1 hónapból még ki nem töltött 5 év 4 hónap 22 nap végrehajtását is.

A 12 évi 1 hónapból a büntetést kezdi: 1966. december 28. Beszámítva 1956. december 8-tól 1963. augusztus 16-ig. Szabadul: 1972. május 20.

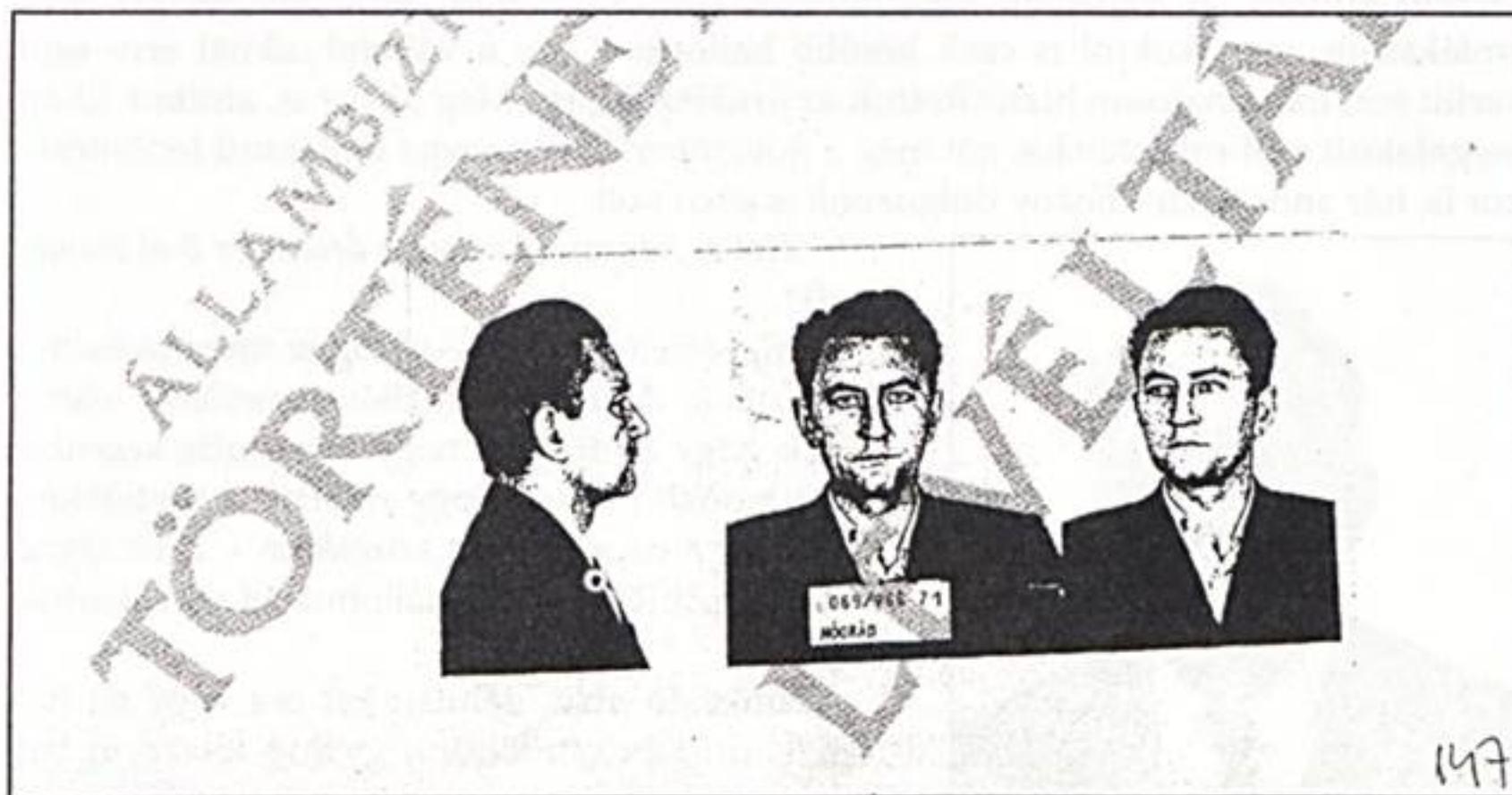
A 2 éves ítéletet kezdi: 1972. május 20. Beszámítva 1966. szeptember 12-től 1966. december 28-ig [előzetes letartóztatásban töltött időt]. Szabadul: 1974. február 4.”

*

A börtönből végül is 1973. augusztus 4-én szabadult.

– Ezután mint esztergályos dolgoztam a salgótarjáni üzemekben; 1986-ban, 60 évesen nyugdíjas lettem. Sokan el sem hiszik, hogy 1944-től 46 évet dolgoztam le, többségében két, három műszakos munkarendben. Közben letöltöttem 14 év és egy hónap büntetésemet: börtön, szigorított börtön, fegyház fokozattal – meséli Jecsmenik, de arról már nem szól, hogy tudta, fél(het)tek tőle... – Egy „Szigorúan titkos!” irat is bizonyítja: „További ellenőrzése szükséges”.

Ne álmodj...

Jecsmenik Andorról a börtönbüntetésének megkezdésekor készült felvétel

Ötven év után – még mindig megrendülve

Az '56-os forradalom történetét feltáró, feldolgozó és felidéző könyvtárnyi irodalom mellett a személyes emlékezet segíti/segítheti az események megértését. Valljanak tehát a szemtanúk.

Dr. Várkonyi Józsefné (75 éves)

„A sortiűz után, még órákkal később is lőttek...”

A salgótarjáni Pécskő úti „kockaházak” egyikének második emeleti lakásában barátságosan fogad Éva néni, aki 10–15 évet nyugodtan letagadhatna a korából. Fia évekkal ezelőtti Budapestre költözése, és férje 1993-ban bekövetkezett halála óta egyedül, de korántsem magányosan éldegél itt. Előzetes beszélgetésünk után azonnal a tárgyra térhetiünk.

– A salgótarjáni FÜSZÉRT nagykereskedelmi vállalatnál közellátási szolgáltatást, elsősorban áruszállítást végeztünk. Adminisztratív munkakörben dolgoztam. Az október 23-ai pesti felvonulásról és az azt követő napok már forradalminak tűnő eseményeiről a rádióból értesültünk. Megbeszéltük, értékeltük a történeteket és nagyon bizakodóak voltunk. 25 éves voltam, a forradalom lelkesített, mondhatom mámorossá tett, magával ragadott, mint minden fiatal és minden jó érzésű, hazáját szerető embert. A városban viszonylagos nyugalom volt, rendzavarásokra sem emlékszem, sztrájkokról is csak később hallottunk, de a vállalatunknál erre sem került sor, folyamatosan biztosítottuk az árukiszállítást. Még akkor is, amikor 30-án megalakult a Munkástanács, sőt még a november 27-ei szovjet emlékmű ledöntésekor is, bár annál már néhány dolgozónk is jelen volt.

Várkonyi József

– *Hol és hogyan élte meg a december 8-ai eseményeket?*

– Mi ezen a napon is – pedig szombatra esett – dolgoztunk. A reggeli órákban ismerősök telefonáltak, hogy a városban nagy fölvonulás készül, s aztán később megint, hogy rálöttek a tüntetőkre, de ezt mi a nagyállomás közelében – ahol akkor volt a FÜSZÉRT – nem is hallottuk, el sem akartuk hinni.

Munkaidő után, délután két óra vagy fél három körül lehetett, jöttünk gyalog föl az út bal oldalán a városba, munkatársammal Várkonyi Józseffel, aki akkor kezdett udvarolni nekem. A rendőrséghez érve borzalmas látvány – az útteszten heverő, kiterített halottak sokasága – tárult elénk. Emlékszem egy munkás emberre, két vekni kenyérrel a hóna alatt. Aztán Duszira, Wagner

doktor feleségére is, akin egy drapp pénzmagalléros kabát volt, ő is ott feküdt, hanyatt.

– *Mit érzett akkor?*

– Elborzasztott a látvány, ami ma is előttem van. Hiszen csak nagyon lassan – talán a halálos félelemtől megdermedve, mintegy magunkat vonszolva – haladtunk a Fő utcán fölfelé, így minden, mint egy film, maradt meg bennem. Valahol az utca jobb oldalán egy szovjet gépkocsi, a megyeháza és a mai Nógrádker Rt. épülete közötti kis utcában pedig egy szovjet tank állt. A házak ablakai betörve, falain lövésnyomok, az úttesten mindenütt halottak. Az út bal oldalán, homlokán lövéssel egy gyermek feküdt, azt hiszem a Fényes Misi kislánya volt.

Még Licsovsky Rezsőre is emlékszem, aki acélgyári tisztviselő volt, korábban a feleségével dolgoztam együtt. Ahogy feküdt, a feje a járdaszegélyen volt, mint egy párnán, a teste pedig az úttesten. Amikor szinte megdermedve már elhagytuk a Vásárteret és leléptünk a járdáról, hogy átmenjünk az úttesten a polgári – a mai Rákóczi úti – iskola oldalára, akkor a tetőről ránk lőttek.

– *Biztos ebben? Hiszen ez azt jelenti, hogy december 8-án még a koradélutáni órákban is lőttek ártatlan emberekre!*

– Egészen biztos vagyok benne, emlékszem – ma is hallom – egész sorozatot adtak le ránk. Szerencsére magunk körül nem láttunk senkit, sőt, teljesen kihalt volt a környék is. Amikor ránk lőttek, elkezdtünk szaladni. Ugye ott volt a Véradó Állomás, befelé a mai Tanács úton, ahol van egy átjáró az épületek alatt, oda menekültünk be, és hátul tudtunk hazamenni. Úgy, hogy még délután sem lehetett biztonságban a város ezen részén keresztül menni.

– *Honnan lőhettek, érzékelték pontosan?*

– Hogyne. A polgári iskola tér felé eső meghosszabbított épületrészének – ahol lakások voltak – a tetejéről. Hiszen úgy menekültünk meg, hogy az épület közelébe érve kikerültünk a lövöldözők látóköréből. Állítólag a felvonuló tüntetőkre, a tömegre is onnan lőttek. Szerencsére az édesanyám – amikor délelőtt az üvegyári munkásokat az utcára vezényelték tüntetni – elszökött és a vásártér felől, hátulról bement a polgári iskolába, mert a húgom is odajárt. A tanáriban kérte, hogy engedjék ki a kislányát, hallotta, milyen nagy tüntetés készül és ő haza akarja vinni őt. A tanárok akkor kaptak észbe és a gyerekeket hazaengedték. Ki tudja, hányan menekültek így meg a gyilkos golyók elől.

– *Mi történt másnap?*

– Másnap hírt vettük, hogy a kórházban vért vesznek a sebesültek megmentéséhez. Ha jól emlékszem, vasárnap volt, mert nem dolgoztunk. A város népe ott tolongott, mindenki segíteni, vért adni akart. Akkor hallottuk, hogy a pincében még mindig ott vannak a halottak. Megnéztük őket, nincs-e ismerősünk közöttük.

– *Tudja-e, hogy hányan haltak meg akkor?*

– Azt tudom, amit mondtak, amit hallottunk. Először 116 halottról beszéltek, később 132-ről. Hallottuk, tudtuk, hogy nagyon sok sebesültet és halottat hazavitték a hozzátartozók, mielőtt bárki is nyilvántartásba vette volna őket. A hozzátartozók a megtorlástól és az atrocitásoktól tartva otthon gyógyították a sebesülteket vagy csendben eltemették halottjaikat. Ne feledjük: vidékről, a környező munkahelyekről is nagyon sok tüntető jött csoportosan, autókon, de jöttek a közeli településekről gyalogosan is a csak kíváncsiskodók.

Ma már kevesen tudják, hogy volt egy kisvasút-járat, amely elsősorban a bányamunkásokat szállította a vásártéri parkból indulva a megyeháza irányába és mellette el, át a hegyen. Ahol a bányajárat lement az alagútba – majd egészen Etesig vezetett –, ott állt egy faépület. Szerencsétlenségükre oda is sokan bemene-
kültek, s aztán azt is légépfegyverezték.

– *Meddig munkált lelkiükben a december 8-ai tragédia?*

– Nagyon sokáig, sőt soha el nem múlóan itt van bennünk, és az az igazság, ma is újra, meg újra előjön, felidéződik a drámai esemény. Hiszen, ha az ember arra jár, azon az úton halad el, ahol a halottak feküdtek, vagy az áldozatok hozzátartozóival találkozik, mai is mérhetetlenül megrendül. Hogy például csak a szintén agyonlőtt Ravasz fiú édesanyját említsem. Ravasz néni fiát – akit látásból ismertem, nagyon helyes göndör hajú fiatalember volt –, ahogy szemet lapátolt, úgy érte gyilkos golyó. Hazajött az egyetemről, és itthon értelmetlenül meghalt. Ez olyan egyedülálló tragédia, ami mindig eszébe jut az embernek, különösen, hogy később az édesanyjához is közelebb kerültem, sokat beszélgettünk. Egyébként ő nagyon ritkán nyílt meg, magába fojtotta az érzéseit. Bizony sokszor voltak nagyon nehéz éjszakái, nyomott hangulatai.

– *Mi jut még eszébe, ha '56 szóba kerül?*

– Én már 14 éves voltam a háborúban, és abban az időben a gyerekeket hazasze-
retetre nevelték, a családban és a polgári iskolában is, ahová jártam és ahol tanul-
tam. A mi iskolánkban imával kezdtük a napot, benne, hogy „Csonka Magyaror-
szág, nem ország, egész Magyarország mennyország. Amen” Mi ezért imádkoz-
tunk az óra előtt. És ez a gondolkodás, valahol beivódott az emberbe, a lelkében
van. '56-ban azt reméltük, hogy visszanyerjük függetlenségünket. Ennek a kis Kos-
suth-címernek is tudtunk örülni, mert a '48-as szabadságharcot juttatta eszünkbe, s
a mi '56-unkat ahhoz hasonlítottuk.

– *Úgy tudom, a férje tagja volt a Pofosz megyei szervezetének is.*

– Ő alapító tagja volt a '89-ben megalakult szervezetnek, először Pesten, mert levelet
írt Fónay Jenőnek, akivel aztán közelebbi kapcsolatba került. Aztán az ő kezdeménye-
zésére és vezetésével alakult meg és működött kezdetben a megyei szervezet.

*Időközben Éva néni megsárgult iratokat, dokumentummásolatokat tesz elé az asztalra, amelyekből kitűnik – többek között – Várkonyi József koncepciós perbe fogásának, bebörtö-
nözésének hiteles története is. 1951 februárjában az ÁVH letartóztatta, és később a bíróság a
demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel
büntette miatt 4 év börtönre, 10 év közügyek gyakorlásától való eltiltásra és teljes vagyonel-
kobzásra ítélte. Márianosztrán kezdte meg büntetésének letöltését, majd a Miskolci Műegye-
tem építkezésén, később, 1954 februárjáig, szabadulásáig a várpalotai, Cser-aknán dolgozott.
Ezek után helyezkedett el a FÜSZÉRT-nél, ahol kezdetben segédmunkás, majd árukiíró volt.
1956-ban az ELTE jogi karának levelező tagozatán folytatta előzőleg a nappali tagozaton
megkezdett, majd megszakított tanulmányait. 1956 decemberében beválasztották a vállalati
tanácsba.*

– *Hogyan emlékszik későbbi férje '56-os eseményekben, majd az azt követő időkben
játsszott szerepére?*

– Tudom, tagja volt a tanácsnak, de hogy abban milyen szerepe volt és mit csi-
nált ott, arról nem beszélt nekem. Arról azonban tudok, hogy ott volt a szovjet
emlékmű ledöntésénél és hogy ezek miatt ismét súlyos retorziók érték.

*Ekkor interjúalanyom újabb megsárgult papírlapokat ad a kezembe. Az akkori Oktatási
Minisztérium fegyelmi határozatának másolatában ezt olvasom: „Várkonyi Józsefet... az*

ELTE Állam és Jogtudományi Karának IV. éves levelező hallgatóját... fegyelmi vétség elkövetése miatt (olyan magatartást tanúsít, amelyből kitűnik, hogy szemben áll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével) a... paragrafus... bekezdés... pontja alapján az ország valamennyi egyeteméről és főiskolájáról kizárom." (Kelt, aláírás, pecsét.)

A határozat indokolásából: Várkonyi József „a Munkástanács 1956. október 30-án tartott ülésén javasolta Reha József kommunista igazgató leváltását, amit a Munkástanács meg is szavazott. ... munkahelyét elhagyta, és kiment a szovjet emlékmű ledöntéséhez, s visszajövet után annak ledöntéséről áradozott... a vállalat igazgatójának és személyzeti vezetőjének leváltása után terbe vették a többi kommunista leváltását... A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása után, támadást indítottak a vállalat visszahívott kommunista igazgatója és személyzeti felelőse ellen...”

– Mindez nyilvánvaló koholmány, biztosan tudom, mert Jóska soha nem volt erőszakos, pláne nem törtető és karrierista, inkább csendes, befelé forduló ember.

– Mi történt a forradalom leverése után önökkel?

– Jóskát állandó megfigyelés alatt tartották, korlátozták az elhelyezkedésben, értésre adták, hogy magasabb vezetőállást nem tölthet be. Hosszú évekig dolgozott a FÜSZÉRT-nél, ahol – ha első számú vezető nem is lehetett, de – fiókgazgatói beosztásig vitte. Ez is csak úgy történhetett, hogy időközben fegyelmi büntetését hatálytalanították az egyetemen és azt elvégezve, 1966-ban jogi doktori címet szerzett. 1971-től már elismert szakemberként a vendéglátóipari vállalat áruforgalmi igazgatóhelyettese lett, de amikor Laczkó elvtárs nyugdíjba ment, nem őt nevezték ki igazgatónak, hanem a Dombit. Aztán ugyanez volt a helyzet az Élelmiszer-kiskereskedelmi Vállalatnál, ott az igazgatóváltáskor Gecse lett az első ember, aki aztán Jóskát áthívta, szintén áruforgalmi igazgatóhelyettesnek. Hogy velem mi történt '56 után? Végeztem a munkámat, az csak közvetve érintett, de nagyon bántott, hogy – akkor mi már jártunk együtt, ezt mindenki tudta – Jóskát még azzal is fenyegették, hogy „vége lesz a FÜSZÉRT menyasszonynak”. Bizony sokszor szembe is akartak állítani vele, rá akartak venni arra is, hogy foglaljak állást ellene, mártsam be. S mivel erre nem voltam hajlandó, nem is lett volna miért, akkor én ki is estem a pikszisből.

Éva nénivel ezután még sokat beszélgettünk a szeretett férjről, Várkonyi Józsefről, akit 1970 februárjában a Budapesti Fővárosi Bíróság mentesített a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól. Hatvan éves korában az Élelmiszer-kiskereskedelmi Vállalat jogutódjától, a Palóc Nagykereskedelmi Vállalattól ugyancsak áruforgalmi igazgatóhelyettesként 1989. április 1-jével ment nyugdíjba. Egy évvel később – már a rendszerváltást követően – aztán a Fővárosi Bíróság határozatában kimondta, hogy elítélését „az 1990. évi XXVI. törvény 1. §, 1. bekezdésének rendelkezése folytán semmisnek kell tekinteni.” 1991-ben – a kiírt pályázat elnyerésével – a Köztársasági Megbízott Nógrád Megyei Területi Hivatalának vezetője lett.

„Aki elsőként adott arcot a tömegnek”

Sokan ismerik Salgótarjánban Csákvári Lászlót. Nem is csoda, hiszen közel tíz évig dolgozott az Öblösüveggyárban az igazgató személyi tikáraként, hogy aztán az ötvenes évek elejétől – a sors fura fintora folytán – az építőiparba „betonozza be” magát több mint három évtizedre, egészen nyugdíjba vonulásáig. Évtizedeken keresztül amatőr színjátszóként ragadtatta tapsra a publikumot, volt bonviván és drámai hős, és kiváló versmondóként is sok elismerést kapott. Ám azt ma már kevesen tudják, hogy előadóművészként a legmaradandóbbat az 1956. október 27-én Salgótarjánban, a lelkes forradalmi tömeg előtt elszavalt Nemzeti dallal alkotta.

– Idézzük fel rögtön az ’56-os eseményeket, vagy bemutatkozásképpen beszélne először röviden magáról, pályaképéről?

– Nem kell nekem bemutatkozni, ahogy előzőleg maga is utalt rá, ismernek engem a városban és „falain” kívül is mint a rossz pénzt. Persze, lenne mit mondanom, hiszen változatos és talán – stílszerűen kifejezve magamat – színes is volt az életem. De gondoljon csak bele, most léptem éppen életem 83. évébe, és így, ha csak felnőttkorom mindegyik évéről mondanék néhány mondatot, folyóiratuk, a Palócföld egy teljes lapszáma is kevés lenne a befogadásához. Meg aztán ki kíváncsi már manapság egy öreg ember viszontagságos életútjára, még ha voltak is benne csodálatos élmények, maradandó szép emlékek, tanulságos történetek. Egyébként is nagyon sok mindent, talán a legfontosabb tényszerű történeteket leírtam a *Tarjáni történetek* című könyvemben, a lelki világomat, legbensőbb érzéseimet, érzelmeimet pedig belefoglaltam költeményeimbe, azok is elolvashatók két éve megjelent verseskötetemben.

– Így legalább az 1956. december 8-ai tarjáni tragédiát megelőző eseményekre is kitérhetünk. Hol és hogyan értesült az október 23-ai történetekről?

Csákvári László

– Erről is írtam a könyvemben, de azért érdemes feleleveníteni az eseményeket több szempontból is. Egyrészt már csak magamnak, személyes okokból – ha nem tűnik nagyon önzőnek ez a közelítés –, minthogy azok a napok kezdetben életem legszebb, legmámorosabb időszakának tűntek, hogy aztán hamarosan rémálommá váljanak, általam színpadon sem elképzelhető, tragikus történetbe torkolljanak, drámává fajuljanak. Másrészt főleg azért, mert történelmi „alulnézetből”, politikai és társadalmi szempontból is nagy tanulságot hordozó eseménysorozat az az időszak, az akkor még nem élő, azt a kort nem ismerő, mai nemzedék számára.

Mi itt csak másnap értesültünk az október 23-án Pesten történetekről – a rádióból. A televíziónak még híre-hamva sem volt akkor, újság is alig, ahhoz is csak

késve jutottunk hozzá, arról nem is beszélve, hogy amit írtak, azon nem igazán lehetett kiigazodni, még kevésbé lehetett azokból az igazságot megtudni. Szóval, amikor október 24-én bekapcsoltam a rádiót, az általában szokásos műsorfolyam helyett csak valami zenét hallottam. Időnként nagyon röviden bemondták, hogy az előző napi, egyetemisták által kezdeményezett felvonulást zavargások követték.

Akkor én már öt éve az építőiparban dolgoztam, 1951-ben a Salgótarjáni Bányavidéki Vállalatnál kezdtem, aztán 1955-től jogutódjánál a Nógrád Megyei Állami Építőipari Vállalatnál (NÁÉV-nél) folytattam a munkát „érettségizett vasbetonszerelőként”. Mint kötelességét tudó ember, 24-én is bementem dolgozni a céghez, ahol legtöbbször a rádiót hallgatták. Az egyik „jól informált” párttag azt mondta nekünk, hogy a pártbizottság közleménye szerint „Budapesten fasiszta csőcselék lázadt fel és fosztogat”. Ezt persze nem hittük el, mert tudtuk, hogy a tüntetést az egyetemisták szervezték, akikből aligha kerülhetett ki „fasiszta csőcselék”. S amikor a Pesten tanuló egyetemisták hazajöttek, s forradalmi hangulatról, az előadott követeléseikről beszéltek, tisztább kép rajzolódott ki előttünk.

Néhány nap telt el, jöttek mentek a különböző hírek és rémhírek. Október 27-én, szombaton éppen otthon voltam – akkor már az építőiparban minden második szombat „szabad” volt –, amikor a feleségem azt mondja, jönnek a tüntetők. Akkor a Kilczer házban laktunk, amely a rendőrkapitányságtól délre eső, szomszédos, nagy sárga ház, a város első emeletes épülete volt. Kiszaladva láttam, hogy nemzetiszínű zászlót lobogtató, örömittasan kiabáló, vonuló emberekkel van tele az utca. Miután bejárták a várost, már jöttek visszafelé a Hirsch-gyártól (ma az SVT-Wamsler Rt. van a helyén). „Ruszkik haza! Aki magyar, velünk tart! Éljen Nagy Imre!” – zengtek a felvonulók. Visszamentem a lakásba, magamra kaptam valamit, és beálltam a tömegbe, éppen a diákok közé. Valaki elkiáltotta magát, „Talpra magyar!”, s én folytattam, „Hí a haza”. Hamarosan az egész tömeg harsogta a verset. Így értünk a szovjet emlékműhöz, ami valahol a mai Erzsébet téren állhatott, és amit aztán többszöri próbálkozás után sikerült ledönteni.

Valami soha nem tapasztalt érzéstől áthatva az obeliszk torzójához támasztott létrán felmáshoztam annak a tetejére, és elkezdtem szavalni a *Nemzeti dal*-t. Pár perc múlva az egész hatalmas tömeg velem harsogta az eskü szövegét. Valami csodálatos érzés volt, ma is beleborzongok, ha eszembe jut.

– Egy, a rendszerváltás után önnel készült beszélgetés alapján megjelent újságcikknek az volt a címe, hogy *Aki elsőként adott arcot a tömegnek. Vállalja ezt a megfogalmazást, büszke erre?*

– Büszkén vállalom, hiszen a szavalat után – még le sem értem a létrán – a tömeg hatalmas tapsban tört ki, éljenzett, néhányan a vállukra kaptak, sokan – ismeretlenül is – gratuláltak. Azt hiszem, hozzájárultam a forradalmi hangulat jó értelemben vett szításához, a nemzeti érzések felkeltéséhez az emberekben. Hosszú éveken keresztül megállítottak az utcán ismerősök és ismeretlenek egyaránt, s kérdezték, hogy ugye ön szavalta el a szobornál a *Talpra magyar!-t?*; vagy éppen tudták és még meg is köszönték. Még néhány évvel ezelőtt is előfordult, hogy meglátva engem, felemlegették a szavalamat és a forradalmi hangulatot.

De, hogy visszatérve folytassam a kortörténetet: levonultunk a megyei rendőrkapitányság elé, ahol a politikai foglyok szabadon bocsátását követelte a tömeg. De akkor csak egy bebörtönözött fogoly volt, dr. Élő Dezső, akit Szabó István őrnagy, a

kapitányság vezetője minden további nélkül ki is engedett. Ezt követően nem történt semmi különös dolog, szétszlott a tömeg, illetve még megbeszéltük a dolgokat a kocsmában, ahol meg is ittunk valamit, ahogy az rendes emberekhez illik.

– *Mi történt a munkahelyeken és a városban?*

– Október 29-étől sorban alakultak meg a munkás- és igazgatói tanácsok. Nálunk a NÁÉV-nél a kilenc tagú igazgatói tanácsba engem is beválasztottak. A munkahelyi pártszervezetek, -bizottságok megszűntek, a vezetőik közül a legtöbben Szlovákiába menekültek, bár sehol semmi bántódás nem érte őket, az egész városban még csak egy pofon sem csattant el. Október 31-én Deme Attila vezetésével megalakult a NÁÉV Nemzetőrsége, amelynek én is tagja lettem. Megkezdtük a járőrözést a városban, és őriztük az építkezési objektumainkat. Ugyanezt tették az acélgyári nemzetőrök is. A város élte az életét, az emberek mámorosan ábrándosak, szokatlanul vidámak és bizakodóak voltak. Mintha október 23-ával a remény is beköltözött volna a városba. Ellenségeskedés, a leszámolás szándéka, visszaélés sehol nem volt tapasztalható. Nem történt rendbontás, rendzavarás, lopás, fosztogatás, bűnözés sem az egész városban, ezt bizton állíthatom.

– *A végkifejlet: november 4-e, a pesti forradalom vérbefojtása. Milyen hatása és következménye volt ennek Salgótarjánban?*

– Itt, vidéken váratlanul, mint derült égből a villámcsapás, ért bennünket a forradalom idegen hatalmak bevetésével való eltiprása. Hatalmas arcücsapásnak éreztük, a hatás drámai volt, a következményeit csak később éreztük, és éltem meg én magam is. A november 4-én történtek után a megyei Nemzeti Bizottság ülést tartott, ahol szóba került az ellenállás és a város védelmének a lehetősége, ám gyorsan le is került a napirendről azzal, hogy ennek nincs reális esélye a szovjet katonai erők ellen. Ezek után a Nemzetőrség lefegyverezte magát, s Deli főhadnagy, a megyei katonai parancsnok is visszatért Rétságra az alakulatához, vitte magával a fegyvereket is. A Nemzetőrség is feloszlott, az acélgyári és bányai Nemzetőrség november 17-én adta le a fegyvereit.

A passzív ellenállás lehetőségéről, a forradalmi követelések egy részének életben tartásáról, és további – a helyzethez reálisan igazodó – követelések megfogalmazásáról azonban nem mondtunk le. Ennek érdekében is november 21-én a megyei tanács épületében a megye nagyobb munkáltatóinak – vállalatainak és intézményeinek – küldöttei megválasztották a megyei Munkástanácsot, amelynek a NÁÉV részéről én lettem a tagja. Az előbbieik szellemében december elejétől a megye dolgozóinak döntő többsége sztrájkolt, vagy részlegesen szüneteltette a munkát. Mi is csak a vásártéri lakások építésén dolgoztunk.

– *December 8-a drámai nap volt. Ön hogyan élte meg?*

– Bár soha ne jött volna el, mert ez a nap Salgótarján történetének legtragikusabb napja, leggyászosabb eseménye volt. A legmegrázóbb, a legfájdalmasabb, amit csak egy város és lakója megélhet.

December 8-án, szombaton is benn voltam a „saját” telepünkön (a mai Munkás u. 8. sz. alatt, ahol most a Strabag Rt. épülete áll), a munkahelyemen. Gyalog mentem haza, úgy 11 óra felé, amikor sorozatlövéseket hallottam. Futottam a lakásom felé, s közben félelemtől eltorzult arcú, vérző emberekkel találkoztam. Kiérve a Rákóczi útra, egy-két eldobott nemzetiszínű zászlót, több halottat és egy vekni kenyeret láttam. Az utca sarkán volt vállalatunk művezetői irodája, oda mentem

be. A szoba tele volt egymásra dobált, vérző emberi testekkel, amelyek úgy vonaglottak, mint egy nagy halom szárazra vetett hal.

Magam is félholtan estem be lakásunk ajtaján, feleségem, hat és hét éves gyermekeim zokogva fogadtak. A konyha padlója véres volt, de Ella, a nejem elmondta, hogy nekik nem esett bajuk, de egy sebesült fiúcska itt halt meg a konyhában, már elvitték. A házunk sarkán állt egy orosz tank, fiatal orosz katona volt a vezetője. Vele beszélgettek a házunk asszonyai kézzel-lábbal, kérve, hogy ne lőjön. Alig hogy visszatértek az épületbe, fegyverropogás hallatszott, állítólag a pufajkások lőttek a védtelen tömegre. Az orosz tankok nemigen, mert magam is – még korábban az utcán – csak géppisztolyropogást hallottam. A dráma vége, hogy 131-en haltak meg. Egy jó részük a helyszínen, a többiek útközben, a kórházban, otthon vagy éppen másutt.

Fél egy tájban megtudtam, hogy brigádvezetőm Cserődi Mihály is megsebesült, később, hogy az ismerős Ravasz László egyetemistát is halálos lövés érte. Egyik barátom, Zavilla Viktor – a forradalomig polgármester – lakásába az ablakon át lőttek be. Azonnal bementem a kórházba, de már az épület előtt borzalmas látvány tárult elém, halottak tucatjai voltak ott letakarva.

Döbrent csend ülte meg a várost. Már délután két órakor rölapok jelentek meg az utcákon, amelyek a sortüzet ellenséges provokációnak minősítették. Estére kijárási tilalmat rendeltek el. Újabb „provokációra” hivatkozva a hatalom semmilyen közös vagy tömeges temetést nem engedélyezett. A *Népszabadság Ellenforradalmárok felháborító provokációja Salgótarjában* címmel adott hírt a sortűzről. December 10-én bementem a munkahelyemre, ahol csak a helybeliek jelentek meg, semmilyen közlekedés nem volt. Mint ahogy munkavégzés sem, az események tárgyalásával töltöttük az időt. De fogalma sem volt senkinek arról, hogy miért és hogyan történhetett meg ez a borzalom, hogy ki és mi adhatott okot erre az embertelen cselekedetre? Ki vagy kik adhatták ki a tűzparancsot, kik lőttek az ártatlan emberekre? Megannyi megválaszolatlan kérdés szorult az szívekbe, a városlakók többnyire néma ajkai mögé, mert jóformán beszélni, beszélgetni sem nagyon mertek a történetekről.

– Önnel mi történt ezután?

– Úgy emlékszem, hogy 1957. január elején még a Tűzhelygyár dolgozói sztrájkoltak, az újra megalakított Munkástanács azonban már csak néhány hétig működhetett. Azt tapasztaltuk, hogy egyre-másra tűnnek el azok az emberek, akik a forradalmi eseményekben valamilyen szerepet játszottak. Engem 1957. február 24-én este 9 órakor tartóztattak le. A lényege, hogy egy színielőadásunkról hazafelé, éppen a szovjet emlékmű előtt megállított két pufajkás járőr. Az egyik, egy Susán nevű megismert, hogy én szavaltam el a *Nemzeti dal*-t. Bevittek a városi rendőrkapitányságra, ott is tartottak az éjszaka, majd másnap írásbeli vallomást kellett tennem, hogy mit csináltam – ahogy ők mondták – az ellenforradalom alatt. A másnap is így telt el, közben a feleségem mit sem tudott rólam, össze-vissza keresett a városban. Csak harmadnap értesítették és jöhetett be „beszélőre”. Jószerivel csak néhány szót válthattunk, nem tudtuk, mi vár rám, kértem, vigyázzon magára és a gyerekekre.

Másnap hajnalban rabszállítóba ültettek, s elindultunk, nem tudtuk hová. Balasgyarmaton és Rétságon újabb foglyok szálltak be hozzánk, végül zsúfolásig megtelt az autó. Mint kiderült, a kistarcsai internáló táborban kötöttünk ki, ahol először egy öt négyzetméteres cellában tizenketten voltunk, majd másnap elszállásoltak bennünket,

nem sokkal jobb körülmények közé. A szobaparancsnokok köztörvényes bűnözők voltak, de sem ők, sem fogvatartóink nem bántalmaztak bennünket. Legalábbis fizikailag nem. Néhány nap múlva munkára lehetett jelentkezni, s akik megfeleltek – köztük voltam én is –, azokat másnap Tökölre vitték. Egy emeletes épület hatalmas termében szállásoltak el bennünket, aztán hamarosan egy építkezésen már a szakmánkban dolgozhattunk, sőt vasbetonszerelő brigádot alakíthattam, csupa nógrádiakból. Dolgoztunk nap mint nap, kezdetben csak ismerkedtünk, aztán sokat beszélgettünk, végül barátságok is szövődtek. Én magam testileg és lelkileg is jól viseltem a megpróbáltatásokat, még „irodalmi kört” is alakítottam, felolvastam, verseltem a társaimnak. Lényegében csendben, eseménytelenül teltek-múltak a hetek, hónapok. És reménykedtünk, mert április végén megkezdődtek az elbocsátások is. Rám május 31-én, egy pénteki napon került sor, amikor a délutáni órákban megkaptam az elbocsátó leveletem.

– *Ki és mi várta önt a hazaérkezésekor Salgótarjánban?*

– A feleségem már Budapesten, a Keleti pályaudvaron várt rám, mert a már említett Zavilla Viktor barátunk megszervezte a találkozásunkat. Elmondhatatlan érzés volt találkozni Ellával, majd otthon a gyermekeimmel. Másnap jelentkeztem a főkapitányságon, s a NÁÉV-nél is, ahol munkatársaim kitörő örömmel fogadtak. Nem így azonban a személyzetis és a pártvezetés. 1957. június 20-án „...mivel nevezett az ellenforradalom alatt ellenséges tevékenységet fejtett ki” rendőrhatalósági felügyelet alá is helyeztek, a hatóság előzetes engedélye nélkül Salgótarjánt sem hagyhattam el. Ezt követően már a munkahelyemen sem éreztették velem ’56-os múltamat. Elismerték munkámat, később én lettem minden vasbetonszerelő főnöke. 1964-ben „Kiváló Dolgozó” kitüntetést kaptam, amit aztán több más kitüntetés is követett, egészen 1984-ig, amikor is művezetői beosztásból mehettem nyugdíjba.

– *Mi volt a jutalma az „ellenséges tevékenységének”? Hogyan értékeli most már a messzi távolból, 50 év után az 1956-os forradalmat és szabadságharcot?*

– 1994-ben megkaptam az 1956-os emléklapot, 1996-ban az Emlékérmét, 1998-ban pedig a Hazáért Érdemkeresztet és a kitüntetésekkel járó nyugdíjkiegészítéseket is. A forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján is csak azt mondhatom, amit korábban is mindig mondtam és le is írtam. A forradalom felémelő és szép volt, a megtorlás szörnyű és embertelen. ’56 októbere nem volt hiábavaló, mert elindította azt a folyamatot, amely a kommunista uralmat megdöntötte, Németországot egyesítette, az idegen hatalom megszállásának véget vetett, s végül a Szovjetunió felbomlásához vezetett. Azonban az is igaz, hogy – miként az 1848/49-es forradalom után is – sok időnek kell eltelnie, hogy 1956 méltó helyet kapjon a történelemben.

„A forradalom elbukott, de a szabadságharc egykor győzedelmeskedni fog”

Salgótarján egykor József-platónak nevezett, ma Kemervó-telepi városrészének egyik első emeleti lakásában Scholz András határozott, fiatalosan erős kézfogással köszönt. Tudja, hogy az 1956. december 8-ai események érdekelnek, de azonnal tudtomra adja, a korábbi időkkel kell kezdeni, ha meg is szeretném érteni, ami akkoriban történt...

– 1932-ben születtem Zagyvarónán, ott jártam elemi iskolába is. Apám 10 éves koromban meghalt, anyám 1944-ben elment dolgozni az acélgyári öntödébe, ahová '47-ben én is kerültem. 1955-ben megnősültem és mivel a feleségem somosi volt, Somoson építkeztünk és laktunk 2000-ig. Akkor vettük ezt a társasházi lakást, de nem tudtuk máig sem igazán megszokni. A nejem postatiszt volt, kezdetben Tarjánban, majd Somosköújfaluban. Ma már ő is nyugdíjas. A lányunk 1947-ben született, német szakos tanárnak tanult, ma is tanít a Petőfi iskolában. Két unokánk van, a nagyobbik az ELTE-re jár, angol-francia kommunikációs szakra, a kisebb második a Bolyai gimnáziumban. A vejünk Horváth József országosan híres fotóművész. Több kiállítása volt már a megyében.

– Szép családja van, gratulálunk. De hogyan kezdődött az ön munkássága?

– 1947-ben, az Acélgyárban. Azt mondja a mester úr nekem: fiam, keresd a párttitkárt, lépjél be a kommunista pártba, ha tanonc akarsz lenni. Mentem is a párttitkárhoz, Angyal Jóskának hívták, aki egyben harangozó is volt Zagyvarónán, ahol laktam a szüleimmel. Mondom: Jóska, jöjjön gyorsan, mert ki kell állítani a pártkönyvet, másképpen nem lehetek inas. Várjál már Bandi, még egy verset el kell húzni! – mert éppen délre harangozott. Okos ember volt, rögtön értette, miről van szó, ki is állította nekem a piros könyvet.

Másnap reggel megyünk az ipartestületbe, ahol most van a megyei könyvtár, a már befedett patakparton. Nyújtsa fel a kezét az, akinek megvan a piros könyve, azokat szerződttetjük – mondta a tanoncfelölős. Én is emeltem a kezem, fel is vettek, hát így lettem acélöntő tanuló. Amikor jöttünk kifelé, bedobtam a piros könyvemet a Szajnába, így hívtuk a Tarján patakot. Ennyi ideig voltam párttag. Láta ezt Kirner Ottó, a nagy tudású öntödei üzemvezető, megveregette a vállamat és azt mondta, derék gyerek vagy, barátom.

– Bátor tett volt ez, akkoriban.

– Ez eszembe sem jutott akkor. Hát, így lettem iparos tanonc. Akkor még nagyon sok ember dolgozott a gyárban, 5350 fő, meg van írva *Az Acélgyár története* című könyvben, ami meg is van nekem. Egy évet jártam leventére is. Egész életemben csak az Acélgyárban dolgoztam. Jártam sokfelé, Sztálinvárosban, Borsodnádason,

Scholz András Pintér Sándor belügyminisztertől veszi át kitüntetését

meg máshol is – ahol csak kohászat működött – betanítani az embereket. A szocialista rendszerben át kellett képezni a segédmunkásokat, nálunk például öntőformázónak is. 1984-ben, 58 éves koromban mentem nyugdíjba. A sok megpróbáltatástól idegösszeroppanást kaptam. Egyébként is járt volna nekem hét év karkedvezmény az öntődei, melegüzemi munka után.

– *Hogy emlékszik vissza az események kezdetére?*

– Akkor éppen a határon túli szomszéd faluban voltunk, a szlovákiai Béna községben, október 23-án este ott hallgattam a rádiót.

– Igen ott voltunk – *erősíti meg Julika néni is, aki eddig csendben hallgatta férjét.* – Gerő Ernő beszélt, a hírhedt hídverő, már akkor észrevettem, hogy nálunk zűrös a helyzet. Másnap reggel nyolc órakor tudtam meg, amikor mentem be Fülekre a rokonokkal, hogy az országház előtt lövöldözések voltak, meg halottak is. A szlovákok másnap lezárták a határt, úgy hogy gyalog kellett hazajönnünk a Sátoroson, mert vonaton akkor már nem lehetett utazni. Október 23-ra pár nappal már tele voltak a szlovákok fegyverekkel, ágyúval a Sátoros-tetőn, azt hitték, hogy majd bemennek a magyarok. Ez egy buta elmélet volt...

– *Amikor hazajöttek, mit tapasztalt?*

– Bementem a gyárba, akkor én már előmunkás voltam, az olyan vezetőállású dolgozót jelentett. Acél- és fémöntő szakmunkás voltam, később kitanultam a lakatos szakmát is. Előmunkásként 10–12 ember tarozott hozzám. Akkor már nem nagyon ment a munka, csak jöttek-mentek, tébláboltak, beszélgettek az emberek. Mi a csapatommal dolgozni akartunk, de néhányan nekünk támadtak, hogy nem szégyellitek magatokat, ti még hajtotok – mondták –, amikor a jelmondat az, hogy „Aki magyar velünk tart!”.

Kiabáltak, énekeltek, jobban inkább a fiatalok lelkesedtek. Már akkor kezdődtek a demonstrációk, aztán gyorsan peregték az események, a híre lejött Salgótarjánba is. De azért azt mondta az üzemfőnök, Kirner Ottó, hogy emberek, a Martinban benn van 5 tonna acél, azt le kell csapolni, ha nem, akkor „medve” lesz a kemencében, vagyis egybe fagy az egész acélmassza. Ki vállalja? Néhányan azonnal feltették a kezünket és lecsapoltuk a Martint. Aztán teltek-múltak a napok, később megalakult a Munkástanács, az elnöke Trezsnyik Ferenc lett, aki dróthúzó szakmunkás volt. Neki sokat köszönhet Salgótarján. A Munkástanácsban minden üzem képviseltette magát, létszámarányosan, de legalább egy dolgozójával. Akkor csak az acélöntődében dolgozott 220–240 ember, abból ott voltunk a Munkástanácsban vagy ötven-hatan, köztük én is.

Aztán – már nem emlékszem, pontosan mikor – megalakult a Nemzetőrség is. Szóltak is, hogy neked ott a helyed, menjél dr. Magos Bélához és iratkozzál fel. Ő volt az egyik helyettese Hadady Rudolfnak, meg Hargitai Lajosnak. A Rudi ismert engem, a mostohabátyám barátja volt, örült is, hogy jelentkeztem. Ő 1924-es születésű volt, idősebb, mint én. Aztán a Nemzetőrségtől kikerültem a szlovák határra, mert szólt az akkori határőrparancsnok, menekülnek a kommunisták, szöknek át, vigyázni kell a határra. Emlékszem, akkoriban Lehoczky Pali volt a határőrparancsnok.

Még valamikor december 8-a előtt lehetett, de már itt voltak az oroszok is, történt egy furcsa eset. Gyalog mentem haza a munkából, mert akkor már nem járt a busz. Egyszer csak megállítanak a pufajkások – ahol most a Kakukk autó-szerviz van –, hogy hová megyek? A legtöbben salgóbányaiak voltak. Kérdeztem is mérgesen,

felháborodva, hát nem ismertek meg? Ezt látva, a közeli harckocsiról leugráltak az orosz katonák is, mindjárt rám fogták a géppiszolyt. De aztán nagy nehezen elengedtek, amikor két pufajkás – testvérek voltak – felismert.

– *Kik voltak a pufajkások?*

– Nem rendőrök, nem is katonák. Többnyire olyan csóró emberek voltak, akik mindent a pénzért meg az italért tettek, tisztelet a kivételnek, biztos köztük is voltak rendes, csak megtévedt emberek. Fegyvert kaptak a kommunistáktól, mert azt ők osztották, és erősnek érezték magukat.

– *Mi történt a gyárban és a városban, december 8-án?*

– A gyárban nem volt folyamatos a munka, sztrájkok voltak. Én december 8-án is benn voltam, a délelőtti műszakban, amikor szállingóztak a hírek a városból, főleg a megyeháza előtti eseményekről. Trezsnyik Feri bácsi azonban már pontosan tudta, hogy mi is történt, lezárta a főkaput és nem engedte ki a munkásokat. Aztán már mi is hallottuk, hogy vérengzés volt, talán 130–140 ember is meghalt, köztük többen az én közeli munkatársaim, ismerőseim, barátaim is. (Bandi bácsi hangja elcsuklik, a könnyeivel küszködik, a felesége biztatja, folytasd, folytasd!)

No, ekkor már mi is szedelőzködtünk, mindenáron le akartunk menni a városba. A pufajkások azonban már fel voltak állítva a Zagyvai-átjárónál. Bal kézre volt a Káposztás-féle hentesüzlet, ott dekkolt nyolc pufajkás géppuskával felszerelve. Amikor már készen álltunk a kivonulásra – én a harmadik sorba kerültem –, kiabálást hallottunk, hogy Somos felől jön lefelé három harckocsi, ne engedjétek őket bemenni a városba, álljatok eléjük! Már indulni akartunk, amikor Kirner Ottó, aki akkor is mellettem állt, figyelmeztetett: „Hogy gondoljátok? Agyontaposnak benneteket!” – ordította.

– *Mit kerestek ott is – már megint – a pufajkások?*

– A pufajkások azért voltak oda állítva, hogy megakadályozzák a nappali műszak – amelyben dolgoztak vagy 2500-an – embereinek esetleges felvonulását. Így az újabb tüntetés – a tragédiába torkollt délelőtti demonstráció után, amelyben a másik két műszakbeliek közül sokan részt vettek – elmaradt. Ez elsősorban Trezsnyik Feri bácsinak, és Kirner Ottónak volt köszönhető, akik igyekeztek lecsillapítani és visszatartani a tömeget. A pufajkások ezt aligha tudták volna megakadályozni, hacsak itt is bele nem lönek a munkásokba.

– *És akkor visszamentek a gyárba?*

– Dehogyan mentünk. Miután együtt nem vonulhattunk, egyenként, bujkálva, mégiscsak lementünk a helyszínre. A templom és a megyeháza között, az egykor híres Szilárdy lakrész előtt – ma már nincs meg az az épület sem – láttam, hogy egy édesanya vagy nagymama a sebesült vagy talán már halott gyermekét hozta az ölében nagy jajveszékelve, s vitte be a Szilárdy udvarba. Hát akkor én nagyon megrendültem, és meg is rémültem. Ahol most a Rákóczi úton a Vízvezeték- és szerelvénybolt van, és az egykori polgári, ma általános iskola, rengeteg halottat láttam az útesten. Már 12 óra lehetett, de még mindig ott feküdtek, élő embert alig láttam, azok is a házfalak mellé húzódva sirattak. Elmondhatatlanul borzalmas volt. Különösen, amikor ismerősöket is felfedeztem a halottak között. Ott láttam Kulka Józsefet – a neve látható a márványtáblán –, aztán Somosról egy ikerpárt, a Telek lányokat.

– Igen, jól mondja – *szól közbe élénken Julika néni, a feleség.* – Én is ismertem a Telek Erzsit és Icát, a tűzhelygyárban dolgoztak, onnan jöttek ki tüntetni, somoskőújfaluiak, falubeliek voltak.

– Több iskola- és tanonctársam is volt az elesettek között – *veszi vissza a szót Bandi bácsi* –, egyikük Dávid Ferenc volt, aki jóval fiatalabb volt nálam. Valamivel később többen jöttek, láttam, ahogy hordták a súlyosan sebesülteket – mert még azok is ott heverték az úttesten – az akkori megyei kórházba, ami akkor a későbbi Élelmiszer-kiskereskedelmi Vállalat, és a megyei hadkiegészítő parancsnokság épületében volt. Azt már az események után egy orvos ismerősömtől hallottam – dr. Daubner Kornélnak hívták, akinek az édesapja valamikor a főnököm volt a gyárban –, hogy az volt a legnagyobb baj, hogy foszforos mérgező lövedékekkel lőtték a népet.

– Igen – *kapcsolódik be ismét Julika néni* –, ezért aztán többen csak évekre rá haltak meg, köztük a Weiner Béla, aki a sógornóm testvérének a férje volt, és Erdélyi Vilmos bácsi is így járt.

– *Mi volt a legnehezebb azokban a napokban?* – *kérdezem most már Julika nénit is.*

– A tehetetlenség, a kiszolgáltatottság. Az, amikor szegény édesanyámmal együtt sírtunk, aggódtunk, hogy vajon hazajön-e a férjem a munkából, mert olyan hírek jöttek – több száz halottról – Somosra, hogy majd megőrültünk, nem tudtuk, mi az igazság, kinek mit higgyünk.

– Kora délután elindultunk hazafelé Somosra – *folytatja a férje*. – Már a Fehérváriház előtt jártunk, ahol a Besztercén most a Fácán vendéglő is van. Azzal szemben történt velünk is egy rémisztő eset. Az út bal oldalán mentünk, amikor már messziről észrevettük, hogy szemből velünk, Somoskőújfalu felől jön egy teherautó, nemzetiszínű zászló kitűzve rajta. Amikor közelebb értek, láttuk, hogy tele van a platója pufajkásokkal, akik Salgóbanjáról jöhettek. Amikor mellénk értek, egy sorozatot adtak le ránk, de legalábbis felénk. Hanyatt-homlok hemperegtünk be az út melletti mély árokba, menedéket keresve. Újabb sorozatot lőttek ki, de szerencsére akkor már fedezékben voltunk, így hála Istennek senki sem sebesült meg. Hát, így éltem én meg december 8-át. A következő napokban a faluban ki sem mozdult senki a házából, csak rettegett, mi jöhet még? Sokan dolgozni sem mentek, mert azt mondták-mondtuk, hogy a gyilkos Kádár-kormánynak nem dolgozunk. Aztán csak felvettük a munkát, meg kellett élni valamiből.

– *A gyárban milyen volt a hangulat?*

– Keserű, nagyon lehangoló, szinte dermesztő. 1956. november 4-e után nagyon rossz világ jött ránk. Beköltözött a félelem és a bizalmatlanság, hiszen a kommunisták újra átvették a vezetést a gyárban is. De azért még később, talán 1957 februárjában is volt egy emlékezetes esetem. Délutános voltam, azt mondja egy somosi kőműves nekem, hogy írad Bandikám! Szóval, felírtam egy krétával a táblára, hogy „A forradalom elbukott, de a szabadságharc egykor győzedelmeskedni fog” – még büszke is voltam az írásomra. Másnap aztán már észrevettem, hogy baj van. Szóltam a mestermesternek, jobboldali ember volt, Pintér Kálmánnak hívták. Mondom neki: Kálmán bácsi, baj van, beköptek. Nem baj fiam – csak 24 éves voltam akkor –, beosztalak holnap estére, éjszakai műszakba. Úgy is volt. Másnap a nappalos műszakban kerestek a pufajkások, de nem találtak. Amikor meg aztán mégiscsak elkaptak, én erősködtem, hogy nem én voltam, és a munkatársaim rendesek voltak, kiálltak mellettem.

Bandi bácsi nagyot sóhajt, láthatóan megindítja a visszaemlékezés, egy-két percig meg sem tud szólalni. Julika néni segíti ki: „No, de még nem mondtad el, hogy büntetésként állandó éjszakai műszakba raktak, meg hogy letettek segédmunkásnak, visszavették az órabéredet.”

– Beszéljen csak, Bandi bácsi! – biztatom – Hogy is volt ez?

– Igen, így volt. Nem tudtak rám bizonyítani semmit, csak gyanakodtak, meg tudták, hogy forradalomparti, kommunistaellenes voltam. Ez elég volt, hogy ezen az alapon megbüntessenek. Csoportvezetőből visszaraktak segédmunkásnak, és az órabéremet levették egy forint hetven fillérrel, ami nagy pénzre jött ki egy hónapban. Ez így volt öt éven keresztül. Aztán egészen a nyugdíjazásomig én nem voltam más a kommunisták szemében, csak egy piszkos-mocskos ellenforradalmár. Bár szívbéli kommunista kevés volt közöttük. Akik annak mondták is magukat, érdekemberek voltak, az előrejutásért maradtak a pártban, illetve léptek be az MSZMP-be. Járt a mondás: „Öt perc alatt ki tudnám hordani a hátamon a salakhegyre az összes kommunistát.”

Aztán Bandi bácsi elmeséli még, hogy sokáig félt, és csak biztatásra, 1999-től lett tagja a Pofosz megyei szervezetének is. A korábbi elnök, Bede József mondta is neki, hogy már régen ott lett volna a helye a soraikban, de Bandi bácsi bizalmatlan volt.

– Egy jó ideig eljártam a Pofosz-ba. A későbbiek folyamán egyszer jöttek nekem szólni, hogy meghalt a Mede Lajos, Isten nyugosztalja. Egy évvel volt idősebb mint én. Ő volt az, aki korábban felmászott az egyik éjszaka a 75 méter magas kéményre, levette a piros zászlót, és kitette a piros-fehér-zöldet. Persze beköpték, elhurcolták, később hat év börtönre ítélték.

Aztán beszélgetünk még a nyugdíjas éveiről, a családról és sok mindenről. Bandi bácsit egészen megviselte az emlékezés, de egyszer csak mintha felcsillanna a szeme. Elővesz valamit a szekrény fiókjából és elém teszi. Látom, egy oklevélféle. Olvasom: „Emléklap Scholz András részére. A Magyar Köztársaság köszöni a nemzet sorsát és történelmét formáló nehéz időkben tanúsított példamutató helytállását. 1956. október 23–1991. október 23.” Aláírás: Göncz Árpád, köztársasági elnök, Antall József, miniszterelnök, dr. Szabad György, az országgyűlés elnöke.

Az emlékezet történelme

„A hivatalos retorika hasztalan borít leplet lepel után a valóságra – eljön a pillanat, amikor a szavak fellázadnak ellene és arra kényszerítik, hogy a mítosz alatt feltárja a hazugság vagy igazság alternatíváit: a függetlenség vagy létezik, vagy nem létezik, és minden jelzős cikornya, amely a semmit a lét tulajdonságaival próbálja felruházni, nem egyéb, mint a bűnösség saját kezű elismerése” (Barthes 1971: 100–101) – írta 1956-ban Roland Barthes Franciaország afrikai „gyarmataival” kapcsolatban folytatott retorikai gyakorlatáról. Ugyan saját hazája nagyhatalmi törekvéseinek ideológiai alapjairól beszélt, de egy globális, vagy egyre inkább globalizálódó tendenciára tapintott rá. A világ ugyan a militarizációs törekvések okozta két nagy „égésén” már túl volt, a megszerzett területek megtartására, növelésére vagy legalább a felügyeleten keresztüli birtoklására minden stratégiai helyzetben lévő állam továbbra is mozgósította erejét. A kivitelezésben azonban ekkorra egyre hangsúlyosabb elemmé vált a beszédmódon keresztüli legalizálás: az ideológiák harca vette kezdetét.

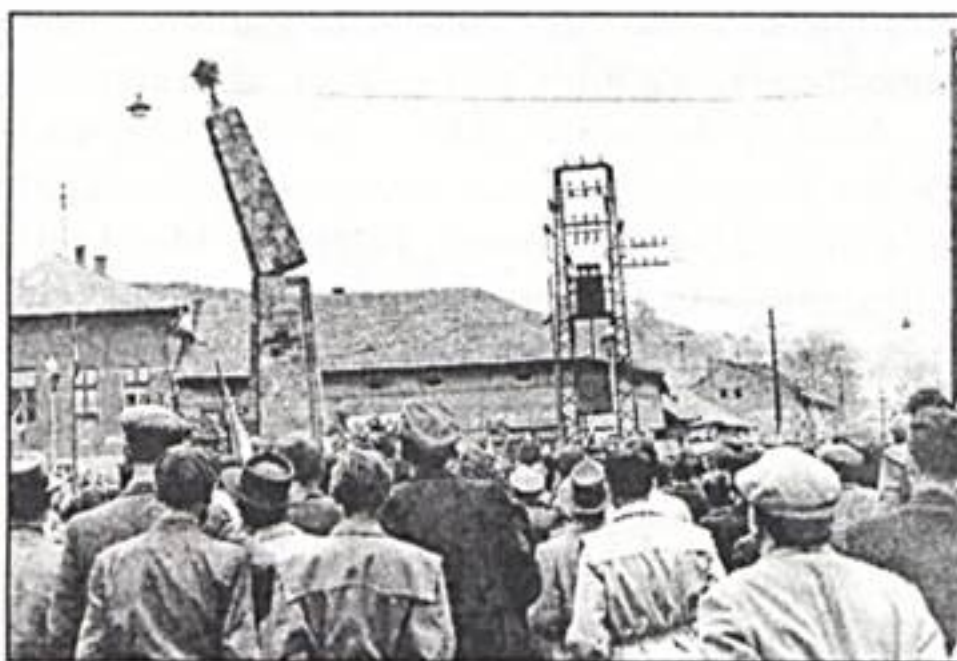
Ismerjük mindazon propagandisztikus szövegeket, amelyek évtizedeken keresztül kijelölték nyilvánosság elé szánt gondolataink tartalmát, s mindazon metodológiai elemeket, amelyek a „rendszer váltás” óta fókuszálják ’56-ról szóló szavainkat. Tudjuk, ezek lesznek a „nagybetűs” történelem megírói számára az első számú útmutatók, de azt is tudjuk, hogy létezik egy „kisbetűs” történelem, amit a szakma mikrotörténelemként aposztrofál. Ezt a történelmet egyéni sorsok írják. A megértő akarát ilyenkor a nagy egészből a maga teljességében belátható részletre koncentrálni, s ennek minél több aspektusán keresztül próbál eljutni az események lényegéig. A megismerés ezen fajtájának legfontosabb metodológiai eszköze az életútinterjú.

Bizonyára sokan tisztában vannak azzal, hogy a Budapesten található 1956-os Intézet Oral History Archívuma, amely közel ezer életútinterjúból és háromszáz memoárból épül fel, mintegy ötszáz egykori ’56-os elítélt életútinterjúját őrzi, azt viszont kevesen tudják, hogy az Archívum vezetője, legjobb ismerője salgótarjáni származású.

Molnár Adrienne kilencévesen élte át a salgótarjáni ’56-os eseményeket. Első diplomáját az egri Tanárképző Főiskola népművelés–könyvtár szakán szerezte. Érdeklődése azonban hamarosan a szociológia hatalom által tűrt és nem szeretett területére sodorta. 1981-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán szociológia szakon szerezte második diplomáját. A ’70-es évek közepétől ifjúságkutatással foglalkozott, majd ’88-ban külső munkatársként bekapcsolódott az MTA–Soros Alapítvány támogatásával az ’56-os elítéltek körében folytatott kutatásba. Emlékeiről, szakmai elhivatottságának forrásairól, az ötven évvel ezelőtti történéseket felidéző narratívák tanulságairól beszél:

Tizennyolc éves koromig éltem Salgótarjában, éppen annyi ideig, mint ahány éve az Oral History Archívumban dolgozom. Szakma- és témaválasztásom nyilván nem független attól, hogy milyen környezetben nőttem fel. Az Acélgyár mellett, a Jónásch-telepen laktunk, a nyári iskolai szünetben többször dolgoztam az Acélgyárban, nekem természetes közeg volt a gyár, a gépek, a munkások. Ifjúságkutató koromban is gyakran jártam üzemekben, később 56-os munkástanács-vezetőkkel készítettem interjúkat.

'56-ban kilencéves voltam. Messze laktunk a városközponttól, ahol a munkások tüntettek, ledöntötték a szovjet emlékművet, és ahol december 8-án a fegyvertelen tüntetők közé lőttek. Közvetlen élményem nincs ezekről az eseményekről, csak villanásszerű emlékeket őrzök azokról a napokról. Október 24-én, amikor indultam volna az iskolába, a szomszédasszony szólt anyámnak, hogy ne engedjen el, mert Budapesten valami zűr van. Egy kicsivel később apám egy nagy vekni kenyérrel jött haza, és a korábban izgatottabban hallgatta a rádiót. Aztán egy-két nappal később arról számolt be, hogy kivonult a gyár, tüntettek. Decemberben tankok vonultak végig az Acélgyári úton, s feljöttek a Jónásch-telepre is. A keskeny utcán a hernyótalpak kicsipkézték a járda szélét, hosszú évekre nyomot hagyva.

Salgótarján szovjet emlékművének ledöntése
1956. október 27-én

Az iskolában külföldi segélycsomagokból kaptunk egy-egy tábla csokoládét, voltak, akik ruhaneműt is. De aztán jött az elhallgatás. Nem beszéltek a történetekről. Otthon sem volt a mindennapi családi beszélgetések része, hogy mi történt a forradalom napjaiban, majd a megtorlás során. Azt viszont mi, gyerekek is tudtuk, hogy a Vásártéren a tömegbe lőttek. Volt olyan ismerősünk, akinek az édesanyját ölték meg. Az egyik középiskolai tanárunknak, Ravasz tanár úrnak az öccsét lötték le. Diákkoromban nem tudtam a tragédiájáról, de mindig szomorúnak, megkeseredettnek láttam. Csak felnőtt fejjel értettem meg, hogy miért.

A közelünkben laktak Erdődiék. Erdődi Kálmánt a forradalom alatt az Acélgyár főmérnökévé választották, aztán '57-ben internálták. Két nagyobb fia volt, a felesége nem dolgozott. A szomszédok többsége támogatta őket, szolidáris volt velük. Kálmán bácsi szabadulása után a család Budapestre költözött. Az egyik gyerekkori barátom apját szintén bebörtönözték, ők is elköltöztek Salgótarjánból. Ezek a családok, ha tehették, elmentek a városból.

Apámat is beválasztották az acélgyári munkástanácsban, de a megtorlás szerencsére nem érintette. Talán csak annyira, hogy vezető pozícióba sosem került. Anyám mesélte, hogy az acélgyári munkástanács vádlottjainak tárgyalására busszal vitték Balassagyarmatra az Acélgyárból a „pártatlan” tanúkat. Apám nem vallott ellenük, ezért visszafelé lehagyták a buszról. Anyám nagyon izgatott lett, azt hitte, letartóztatták, de az esti busszal megérkezett.

A kilencvenes években az ötvenhatos elítéltek gyermekei körében folytattunk életútinterjúkra épülő kutatást. Akkor ismertem meg Petrikné Vámos Idát, akinek az édesanyja a december 8-ai salgótarjáni sortűzben kapott halálos lövést. Szécsényből utazott Salgótarjánba, hogy letartóztatott férje után érdeklődjön. A Vásártéren a buszmegállóban állt, amikor eldőrdült a sortűz. Holttestét a család a kórház udvarán találta meg, és egy ismerős gépkocsivezető segítségével „lopták ki” onnan. A temetés előtt a helyi vezetők kötelezték a családot, hogy a meghirdetett

időpontnál korábban, csak szűk családi körben tartásuk meg a szertartást. Másnap reggelre viszont több, piros, fehér, zöld színből összeállított koszorú volt a síron.

Amikor '88-ban az akkor már hét éve létező Oral History Archívumba kerültem, főként 56-os munkástanács-vezetőkkel készítettem interjúkat. Az első Abod László volt, aki a Nagy-budapesti Központi Munkástanácsban vállalt szerepet, illetve vele párhuzamosan egy orvos, aki a forradalom alatt a Péterfy Sándor Utcai Kórházban a főváros legnagyobb önkéntes mentőszolgálatát szervezte meg. Majd a Soros Alapítvány pályázati támogatásával Borsod megyei munkástanács-vezetőkkel készítettem interjúkat. Akkor szinte teljesen feltáratlanok voltak a forradalom vidéki eseményei. A levéltárakban őrzött dokumentumok kutatását még nem engedélyezték, az elérhető források a résztvevők emlékei, személyes dokumentumai voltak – egy-egy titokban megőrzött korabeli röplap, újság, bírósági ítéletek, börtönlevelek, különböző hatósági felszólítások, útlevélkérelmek elutasítása stb. Főleg a Dimávac, a Lenin Kohászati Művek és a megyei munkástanács vezetőinek emlékeit rögzítettem, és néhány olyan emberét is, akit népiítéletben való részvétellel vádoltak. Hosszú interjú készült Földvári Rudolffal, aki a Borsod megyei pártbizottság első titkáráként a forradalom mellé állt, közvetített a borsodi munkások és a kormány között, igyekezett csillapítani az indulatokat. A forradalom leverése után elvállalta a megyei tanácselnökséget, de amikor azzal támadták, hogy először a forradalom, aztán pedig Kádár mellé állt, pártvizsgálatot kért maga ellen. Végül életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. '60-ban egyéni kegyelemmel szabadult.

A borsodi ötvenhatosok elmondták emlékeiket arról is, hogy '56. november 4-én a szovjetek Ungvárra hurcolták a megyei munkástanács tizenkét vezetőjét, és csak decemberben térhettek haza. Felidéztek az üzemek szolidaritási sztrájkjait, és azt a hónapokig tartó folyamatot, amelyben a munkástanácsok ereje a Kádár-kormány megerősödésével egyre fogyott. '57 tavaszára, nyarára felszámolták az üzemi munkástanácsokat is, vezetőiket pedig letartóztatták.

Az interjúalanyok beszéltek a forradalmat megelőző politikai viszonyokról, forradalmi szerepvállalásuk motívumairól, a forradalom napjairól és a megtorlásról, az ellenük folyó bírósági eljárásról, a börtönben töltött évekről, valamint a szabadulás utáni visszailleszkedés nehézségeiről. Többségük nem bánta meg, mindig is vállalta, amit '56 őszén tett. Éveket töltöttek börtönben, mégsem tragikus börtönélményeket idéztek fel. Bár a kihallgatások és gyakran az ítélet letöltése idején is sok brutalitás volt részük, többségük emelt fővel vállalta sorsát. Többen számoltak be arról, hogy a politikai elítéltek a börtönben sokat tanultak egymástól. Ha sikerült valamelyik műhelyben vagy a fordítóirodán dolgozniuk, könnyebb volt elviselniük a bezártságot. A családoknak a magukra hagyott házas társért és a gyerekekért érzett aggodalom nagyobb lelki terhet jelentett, mint a saját rabságuk.

A szabadulás utáni évek a visszailleszkedés nehézségeiről szólnak. Általában nem mehettek vissza korábbi munkahelyükre, csak alacsonyabb munkakörben foglalkoztatták őket. Eleinte rendszeres megfigyelés alatt álltak, és később is szemmel tartották őket. Szinte minden szabaduló beszervezését megkísérelték a titkosszolgálat emberei. Akadtak, akik nem voltak képesek ellenállni, kényszereketten – vagy nagyon is buzgón – jelentettek sorstársaikról.

Diszkrimináció a családtagokat is érte. Az '56-os elítéltek gyermekeinek sorsát vizsgáló kutatásunkban negyvenkét érintettet kérdeztünk meg arról, milyen volt megbélyegzetten, a hatalom által bűnösnek nyilvánított apa gyerekeként felnőni. Milyen elutasításban volt részük a hatalom és a társadalom tagjai részéről, illetve, hogy kitől és milyen mértékben számíthattak szolidaritásra. Sajátos, szomorú lét volt az övék. A kivégzettek családtagjainak még az sem adatott meg, hogy hozzátartozójukat tisztességgel eltemessék. A gyerekek sokszor nem tudták eldönteni, hogy apjuk bűnös vagy ártatlan, ha pedig ártatlan, miért ítélték el, miért büntetik a családtagokat is.

Kolléganőm, Gyenes Judith, Maléter Pál özvegye hosszú ideig nem tudta, mi van a férjével. A család '58. június 17-én hajnalban egy rádióhírből értesült róla, hogy Maléter Pált, a Nagy Imre-kormány honvédelmi miniszterét a miniszterelnökkel együtt kivégezték. Hivatalos értesítést nem kapott az özvegy. A hatvanas években követelte, hogy adják ki férje halotti anyakönyvi kivonatát, nem kapta meg, de beírták a személyazonossági igazolványa családi állapot rovatába, hogy özvegy. A dokumentum hiánya évtizedekig táplálta benne a reményt, hátha mégis él a férje. A kivégzettek családtagjainál a gyász munka egészen '89-ig elhúzódott, csak akkor vált bizonyossá, hogy hozzátartozójukat kivégezték. Az emberek többségének '89. június 16-a, Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének a napja elsősorban a politikai változás, a rendszerváltás szimbóluma, de az ötvenhatos mártírok hozzátartozóinak személyes, családi esemény, nem csak jelképes, hanem valódi temetés.

A Győrben élő Tihanyi Lászlónak is fontos volt megtalálni apja hamvait. Tihanyi Árpád tanárt a mosonmagyaróvári vérengzés utáni békítő és embermentő szerepe ellenére '57-ben kivégezték. László akkor tízéves volt. '88-tól beadványok sorával követelte a hatalomtól, hogy nevezzék meg apja és kivégzett társai nyughelyét. Végül '90-ben, hónapokig tartó ásatási munkálatok eredményeként a sopronköhidaiban rabtemetőben megtalálták őket. A korszak ellentmondásosságára jellemző, hogy a halálos ítéletet kimondó bíró az egyik hozzátartozóján keresztül megüzente a családnak, hogy el akarják venni tőlük Győr belvárosában lévő lakásukat. Így Tihanyiék – megelőzve a kitelepítést – elcserélték a lakást. A bíró a kilencvenes évek végén halt meg, és Tihanyi László elment a temetésére. Úgy vélte, demonstrálnia kell, hogy most már olyan világ van, amikor a jelenlétével hangot adhat annak a kívánságának, hogy ne történhessen meg újra, ami velük megesett. Mások azt mondják, az árkokat betemetni nem lehet, mert a túloldalon még mindig a kommunisták állnak, és nekik nem lehet megbocsátani. Nehéz a megbékélés.

Éppen most állítunk össze egy kötetet az OHA interjúiból a forradalom 50. évfordulójára *A forradalom emlékezete* címmel, amely az '56 tavaszától az '57 tavaszáig tartó egy év személyes történelmét idézi fel. Igyekszünk megjeleníteni a forradalom fontos tényezőjeként számon tartott csoportok – munkástanácsok, forradalmi

bizottságok, a kommunista reformértelmség, az utcai harcosok, az egyetemisták és az újjáalakuló pártok – tagjainak emlékeit.

Az emlékekben közös motívum, hogy '56-ban elemi erővel tört föl az elégedetlenség, romlott a termelés színvonala, romlott az életszínvonal. Nagyon rossz körülmények között éltek az első generációs fiatal munkások a fővárosban. Alacsonyak voltak a bérek, nehéz a lakáshoz jutás. A kuláklisokkal, az erőszakos téeszesítéssel sok kárt okoztak a mezőgazdaságban, a földhöz értő parasztokat behajtották a gyárakba, ahol tapasztalat és gyakorlat nélkül csak segédmunkát kaptak. A mezőgazdaságból kikerülő hangulata csak növelte az üzemekben az elégedetlenséget.

'54–55-ben kiszabadultak a koncepciók perének elítélői, akik elmondták, milyen brutális eszközökkel kényszerítették ki belőlük a vallomásokat. Aztán '56 áprilisában az SZKP XX. kongresszusának hatására Rákosi Mátyás beismerte, hogy a Rajk László elleni eljárás konstruált per volt. Nyáron Rákosi megbukott, és a Szovjetunióba távozott. A fővárosban és más városokban is vitakörök alakultak, az emberek beszélgetni kezdtek egymással, és kiderült, hogy sokan gondolkodnak hasonlóan, sokan vélik úgy, hogy változásra van szükség. A sajtó is szabadabb lett. Kicsit lazult a szorítás.

A forradalom kitöréséhez nagymértékben hozzájárultak a kommunista pártellenzékiek, a revizionisták is, akik rájöttek, hogy becsapták őket. Sokuknak lelkiismereti kérdésévé vált a korábbi vakhit, és Nagy Imre híveként a változást követelők élére álltak. A diákok szemét a nyári táborok nyitották ki, ahol az ország különböző részéről érkezők megosztották egymással problémáikat, szabadon beszélhettek a politikai kérdésekről. Hazatérve megalakították a MEFESZ-t, a független diákszervezetet.

Október 23-án a lengyelek melletti szolidaritási tüntetésnek indult Budapesten, de országos fegyveres felkeléssé, szabadságharccá, forradalommá alakult. A pesti srácok felvették a harcot a szovjet tankok ellen. A többség nem akart többet, csak hogy legyen becsülete a munkának, legyen vége a diktatúrának, zavarják el az idegen megszállókat. A nemzetiszínű zászlóból kivágták az idegen jelképeket tartalmazó címet, 1848-as jelszavakat skandáltak, Kossuth-nótákat énekeltek, Petőfi *Nemzeti dalát* szavalták. Nem egy fiatal fegyveres felkelő mesélte, hogy a szovjet fiatalok hőstettein nevelkedve harcolt a szovjet csapatok ellen a szabadságért. Komolyan vették, hogy föl kell lépni az idegen elnyomók és az önkény ellen. A fegyveres felkelők főként fiatal munkásokból, szakmunkástanulókból verbuválódtak.

Az üzemekben a munkástanácsok természetes önszerveződéssel alakultak. A vezetők szakmai és emberi kvalitások alapján választódtak ki. A korábbi, hitelüket vesztett vezetőket leváltották a gyárak, üzemek éléről. '56 októberében egyébként már az üzemekben is a levegőben volt a változtatás igénye. Nyáron a szakszervezetek a jugoszláv példa magyarországi alkalmazásáról tárgyaltak, a munkástanácsokat propagálták. A magyar pártvezetés tárgyalásokat kezdett a korábbi ellenséggel, Jugoszláviával. '56. október 23-án a magyar pártdelegáció Gerő Ernő vezetésével éppen egy jugoszláviai tárgyalásról tért haza, ahol a lehetséges további együttműködésről is tárgyaltak Titoval. A korábbi gyakorlattal ellentétben, a harmincas éveikben járó szakmunkások, fiatal mérnökök váltak a munkástanácsok vezetőivé.

A községi tanács helyére a falusi forradalmi bizottság lépett. A korábbi vezető vagy elmenekült a faluból, vagy elkergették. Aki begyűjtési irányítóból lett tanácselnök, annak menekülnie kellett, hiszen ő söpörte le a parasztok padlását. Akinek viszont korábban nem volt konfliktusa a helybeliekkel, akit elfogadtak, maradhatott. Nem egy helyen a tanítót választották a helyi nemzeti bizottság vezetőjévé.

A területi közigazgatást is a munkástanácsok látták el. A Borsod Megyei Munkástanács Észak-Magyarország, a Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottság Kelet-Magyarország, a Dunántúli Nemzeti Tanács Nyugat-Magyarország irányítását vette a kezébe, sőt a győriek országos koordinációra is vállalkoztak.

A miniszterelnök és az országos vezetők egy része a Szovjetunióba menekült. Nagy Imrét, a korábban Rákosi által félreállított politikust a közmegegyezés emelte a miniszterelnöki pozícióba. Az október 28-ai fordulat, a fegyverszünet békés kibontakozás lehetőségét ígérte. Október utolsó napjaiban életre keltek a félreállított koalíciós pártok. A politikai foglyokat kiszabadították a börtönből. Feloszlatták az ÁVH-t, a rendőrség, a honvédség megegyezett a felkelőkkel, és közösen létrehozták az új karhatalmat, a nemzetőrséget.

Az üzemekben a november 5-ei munkafelvételre készültek, amikor november 4-én hajnalban a szovjet csapatok lerohanták az országot. A forradalom elbukott, de az utóvédharcok: a szellemi ellenállás és a munkástanácsok tevékenysége még '57 tavaszáig kitartott. A szovjetek által hatalomra segített Kádár-kormányoknak még hónapokra volt szüksége hatalma megszilárdításához.

A fegyveres felkelésben nagyjából a munkások vettek részt, a megtorlás is őket sújtotta nagyobb arányban. Hogy a megtorlás milyen társadalmi rétegeket érintett, függött a helyi viszonyoktól is. Előfordult, hogy a vádlottat egy tanítványából lett bíró ítélte el, ilyenkor akár enyhébb ítélet is születhetett. Veszprémben viszont Pap János – a későbbi belügyminiszter, aki akkor pártvezető volt – személyesen kérte a bíróságot, hogy Bruszay Árpád középiskolai tanárt végezzék ki.

'63-ig a kádári propaganda ellenforradalomról, a haza, a néphatalom ellen lázadó bűnözőkről beszélt. A '63-as amnesztiával hallgatólagos egyezmény született: a társadalom bizonyos engedmények fejében vállalta a hallgatást.

'57. május 1-je volt a forradalom tulajdonképpeni lezárása – ekkorra fulladt ki az utóvédharc –, a budapesti felvonulási téren megjelent tömeg legitimálta a Kádár-kormányt. A filmhíradók és az éppen akkor induló televízió híradói Kádár János egyre növekvő népszerűségéről adtak hírt. Egy '57 novemberi tévéhíradó például Kádár karancslapujtói látogatásáról tudósít: idősebbek és fiatalok, férfiak és nők tapssal fogadják Kádár Jánost és kíséretét. Ekkorra sikerült kapitulációra bírni a társadalmat.

A rendszerváltás sok eltemetett emléket felszínre hozott. Sok új, független lap alakult, amelyben az elhallgatott múlt új életre kelt, gyakran többször is átírva az eseményeket. Vannak, akik húsz éve még azt állították, hogy ők '56-ban új, emberibb szocializmus építésén fáradoztak, ma pedig már a Nagy Imre-féle vezetés létjogosultságát is megkérdőjelezzik. Természetesen változnak az emberek, múltjuk megítélésében is változhat a véleményük, többen viszont az aktuális kurzus uszályában próbálják újraírni múltjukat, és ezt a politika saját céljaira használja fel.

'89. június 16-án kimondták, hogy az '56-osok nem bűnösök, hanem hősök. Ám az addigra elfásult magyar társadalom nem sokat tudott kezdeni a hősökkel.

Meghívták őket az ünnepségekre, eleinte meghallgatták az emlékeiket, kitüntették őket. Néhányan a helyi vagy az országos vezetésbe is bekerültek. De a társadalom egésze közömbös maradt irántuk. Az egyik esztergomi ötvenhatos munkástanács-vezetőt a '90-es választások előtt három párt is megkereste, legyen a képviselőjelöltjük. Nem vállalta, mondván valami nincs rendben, ha három párt-nak is megfelel.

Tudjuk, akik börtönben voltak, azoknak nemcsak a börtönévek estek ki a munkaviszonyból, hanem az előtte ledolgozott évek is. A rendszerváltást követően visszakapták a munkaéveket, megemelkedett a nyugdíjuk. Kaptak némi kárpótlást is a fogságban töltött évekért. Ami persze nem adta vissza az életükből kiesett időt, de egy picit változtatott az anyagi helyzetükön.

Azt mondják, '56 kétszáz év múlva legfeljebb tizenöt sor lesz a történelem-tankönyvekben. Amíg élnek a résztvevők, addig nem egyértelmű az értékelés. Nem biztos, hogy a következő generáció másképp ítéli majd meg az eseményeket, de az érzelem nem fogja ilyen mértékben motiválni a történészi narratívákat.

Ha van igazság, sokféle van. Amit a munkástanácsok a jegyzőkönyvekben magukról és a céljaikról leírtak, azt nem a hatalom diktálta. A periratokat sokkal inkább befolyásolták. A vallomások egy részét kikényszerítették, más részét pedig büszkén vállalta az illető, de hogy abból mi került a jegyzőkönyvbe, a kihallgatótól függött.

Hosszú évekig vita folyt arról, mi hitelesebb dokumentum: a rendőrségi kihallgatás, a tárgyalás jegyzőkönyve vagy a több évvel később készített interjú. Vannak, akik kizárólag a hivatalos dokumentumokból dolgoznak, mert azt mondják, a személyes emlékek, a szubjektív források torzítanak. Ám a kutató, miközben a saját történészi narratíváját hozza létre, elemez, már a dokumentumok szelektálásakor, értelmezésekor is beleviszi a személyiségét, mindent, amit átélt. Az ő választása, hogy mit használ föl a munkájához. Van, aki a személyes emlékeket nem tekinti komoly forrásnak, más meg úgy véli, személyes emlékek nélkül nem lehet teljes a kép. Azonban nem érdemes kijátszani egymás ellen a különböző megközelítéseket, hiszen azok leginkább egymás kiegészítői.

Az archívumban őrzött ötvenhatos visszaemlékezések különböző értékrendű személyek sokszor teljesen ellentétes perspektívából elmondott egyéni történetei. Az interjúk egy része a rendszerváltás előtt készült, féllégális körülmények között, amikor a forradalomra való emlékezés nem tartozott a veszélytelen dolgok közé. A rendszerváltás után pedig a napi politikai helyzet, a forradalom és az ötvenhatosok konjunktúrája, dekonjunktúrája is befolyásolta az interjúalanyok történeteit. A perspektívák különbözőségét erősíti az is, hogy az emlékezők az interjúkészítés időpontjában életpályájuk különböző szakaszát élték, és más-más jelentőséget tulajdonítottak a forradalomban vállalt szerepüknek.

A korábbi hivatalos történetírást sok minden felülírta. Részben a kutathatóvá vált levéltári dokumentumok, részben a nyilvánosságra került személyes emlékek nyomán. '90 előtt a forradalom részvevőinek személyes emlékeire nem építettek a kutatók, az elmúlt másfél évtizedben viszont egyre inkább. Mi főként a forradalom szereplőit kerestük meg és nem a hatalom képviselőit. Bár igyekeztünk közülük is megszólaltatni embereket, viszont csak kevesen vállalták, hogy beszéljenek '56-os emlékeikről vagy a megtorlásban játszott szerepükről.

Egy idősebb kollégánk szerint már nem nagyon van olyasmi, amit '56-ról nem tudunk. Nagy vonalakban így is van. Az elmúlt időszakban valóban nem került elő túl sok új adat, csak olyasmi, ami legfeljebb árnyalja a képet. A rendszerváltás előtt a hivatalos történetírással szemben a második nyilvánosság – az átlagnál bátrabb történészek és levéltárosok – tárta fel a forradalom eseményeit, a későbbi kutatások pedig finomították, pontosították a korábbiakat. Például, hogy milyen politikai alku következménye volt egyik vagy másik döntés, vagy hogy pontosan hány áldozata, sebesültje volt a sortűzeknek. Egy problémaközpontú, analitikus feldolgozás viszont még várat magára.

Immár 18 éve '56-os elítéltek, vagy '56-os elítéltek gyerekeinek sorsával foglalkozom. Erről szóló konferenciákon veszek részt, ilyen irodalmat olvasok. Sokan kérdik, hogy van nekem ehhez lelkiezőm? De hát bármilyen társadalmi jelenséggel foglalkozik is az ember, egyaránt szembesül tragédiával, illetve szép és felemelő történetekkel. Én nagyon szeretem ezeket az élettörténeteket. Úgy érzem, az Oral History Archívumban megtaláltam a helyem. A gyűjtemény a magántörténelem, a mikrotörténelem páratlan forráseggyüttese.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Barthes, Roland (1971): *Válogatott írások*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Tüntetés Ózdon 1956. október 29-én

1956 – emlékek és gondolatok

A Pofosz-érdemkereszt Nógrád megyei kitüntetettjei
a történelmi sorsfordulóról

Ötven évvel ezelőtt hazánk példát mutatott a világnak a diktatúra és az idegen zsarnokság elleni küzdelemből. Dávid és Góliát harcának végső kimenetele – tekintettel a nagyhatalmak magatartására, a nemzetközi helyzetre – nem volt kétséges. Mégis, a vereség ellenére az 1956-os forradalom és szabadságharc pozitív folyamatokat indított el mind a hazai, mind a nemzetközi politikában. Következményei között értékelhetjük, hogy bár hazánkban a kommunista restauráció megtörtént, a szocialista diktatúra már nem jelenhetett meg korábbi kíméletlen valóságában, s kénytelen volt szelídebb arcát felmutatni; a nyugati polgárság és értelmiség szocializmussal eleddig rokonszenvező képviselői pedig – köztük számos kiváló tudós, író és művész – rádöbbenek a rendszer képmutató, elidegenítő, hazug voltára, és mind többen fordítottak hátat az internacionalista, kommunisztikus eszméknek és politikai áramlatoknak.

Az 1956-os magyarországi jubileumi eseményekre emlékezve kerestem meg kérdéseimmel tíz olyan személyt, akik az elmúlt évekbeli magatartásukkal, tevékenységükkel kiérdemelték – a Nógrád megyei szervezet felterjesztése alapján – a Politikai Foglyok Országos Szövetsége kitüntetését, a Pofosz-érdemkeresztet. Mindegyik kitüntetettnek ugyanazokat a kérdéseket tettem fel, a terjedelem korlátozottsága miatt lényegre törő, tömör válaszokat kérve.

Kérdéseim:

Milyen személyes emlékeket őriz az 1956-os forradalom és szabadságharc idejéből, vagy hozzákapcsolódóan? Volt-e érintettsége a családjának az eseményekben, illetve a megtorlásban?

Hogyan tekint ma, érett fejjel a történetekre, hogyan ítéli meg ezeket? Milyen mozzanatait, gondolatait gyakorolták Önre a legnagyobb hatást?

Milyen tanulságokat szűr le napjaink magyar társadalma és közléte számára a forradalmi eseményekből? Jelenthet-e iránytűt ez a részben már történelmi múlt a jelenünkre és a jövőnkre nézve?

Hogyan értékeli kitüntetését, azaz a Politikai Foglyok Országos Szövetségének elismerését?

A válaszok a kitüntetés időbeli odaítélésének sorrendjében:

Pusztai Béla, Salgótarján polgármestere, 2002–2006 között az MSZP országgyűlési képviselője (Nógrád megyében elsőként kapta meg az érdemkeresztet, 1999-ben, mint a megyeszékhely első embere):

1960-ban születtem, ezért az '56-ról alkotott felfogásom a tankönyvekből, a szüleim, illetve az eseményeket átélő, azokban résztvevő személyek elbeszéléseiből

alakult ki. Apám, a baráti körével szülőfalumban, Ludányhalásziban, résztvevője volt a helyi eseményeknek. Az lett a következménye, hogy szinte valamennyi barátja szétszóródott a világban. Gyermekként ezt úgy éltem meg, hogy csaknem minden földrészről kaptunk képeslapokat, leveleket. Sőt az egyik barátja, amikor már lehetett, a 70-es években hazajött, és én is találkoztam vele... A nagybátyám részéről adódott egy másik családi érintettség is. Be akarták őket gyűjteni, s bejöttek értük a kocsmába a katonák, többeknek azonban, köztük édesapámnak is, sikerült elmenekülni. Apám kibújt a télikabátjából, a magyar katona pedig megakadályozta, hogy szovjet társa utána lőjön. A kialakult dulakodásban nagybátyám is a menekülőket védte. Bevitték és „kezelésbe” vették. Elég fiatalon meghalt, valószínűleg a „kezelés” következtében... Édesapám bányászkodott, építésekben dolgozott. Az '56-ban történeteknek azonban volt egy későbbi következménye: Csehszlovákia '68-as megszállásakor apámnak bujkálnia kellett. Összeszedték a megbízhatatlannak tartott embereket, s valószínűleg ő is rajta szerepelt a listán. A Király-hegyen volt a barackosunk, ott húzta meg magát. Én vittem neki kerékpárral élelmet.

Egyféle kettősség élt bennünk '56 tekintetében; a családon belül mindig másképpen beszéltek róla, mint nyilvánosan. Ezt a kettősséget a rendszerváltás szüntette meg.

Szerintem '56 a XX. század legnagyobb társadalmi megmozdulása, a magyarság szabadságért és haladásért való legjelentősebb küzdelmeinek a sorába tartozik. Az '56-os gondolatokban és törekvésekben még ma is progresszivitás van. De még sok mindent nem tudtunk megvalósítani jogos követeléseiből, elérendő céljaiból... Egyúttal a magyar forradalom beletartozik a kelet-közép-európai szabadságmozgalmak körébe is, sorsa csak a nemzetközi nagypolitika következményeként dőlhetett el. Az 50-edik évfordulás megemlékezéseken egyértelműen ki fog derülni: '56 világjelentőségű esemény.

Rám az akkori nemzeti összefogás tette a legnagyobb hatást. Ilyet a nemzet talán soha nem látott. Ez lehet egyik nagyon fontos példája, tanulsága; a nemzet legfontosabb érdekeinek érvényesítésére most is együttműködésre, sőt összefogásra lenne szükség.

Amikor polgármesterré választottak, 1994-ben végiggondoltam felelősségemet, feladataimat Salgótarján jövőjéért, s érzékeltem, nagyon sok béklyó és korlát mutatkozik.

A salgótarjáni Megyeháza falán lévő
1956-os emléktábla

Az egyik: nem tudunk szembenézni a múltunkkal, nem tudjuk feldolgozni, és a múlt is megoszt bennünket. Például '56, mely körül a politikai széthúzás és acsarkodás volt napirenden, nem pedig a méltó megemlékezés. Úgy döntöttem, azokkal keresek együttműködést, akik megélték és megszenvedték azt az időszakot. Kapcsolatba kerültem Beda Józseffel, Juhász Attilával, Deme Attilával és más pofoszosokkal; nekik köszönhetően alakult ki az a helyzet, bár sokan vitatják, hogy méltó megemlékezéseket tudunk közösen, az önkormányzat és a Pofosz egyenrangú szereplésével szervezni. Polgármesteri tevékenységem legnagyobb eredményének tartom, hogy ezzel sokak lelkében békét lehetett teremteni. A december 8-ai megemlékezéseinket megtisztelte a köztársasági elnök, az Országgyűlés elnöke, s egyre többen vannak jelen a fiatalok is. Bár még sokan nem érzik úgy, hogy október 23-án és december 8-án illik ott lenni, illik legalább egy szál virágot vagy mécsest elhelyezni az emlékműnél... Büszke vagyok a Pofosz-kitüntetésre, köszönöm.

Becsó Zsolt, a Fidesz-Magyar Polgári Szövetség salgótarjáni választókerületének elnöke, országgyűlési képviselő (a Nógrád Megyei Közgyűlés elnökeként 2000-ben tüntették ki):

Személyes emlékem nincs az 1956-os forradalomról és szabadságharcról, hiszen akkor még nem éltem. A szüleim aktívan nem kapcsolódtak be az eseményekbe. Tőlük tudom azt is, hogy a forradalom ideje alatt valamilyen módon minden család érintett volt. A mi családukban az egyik rokonunk, édesanyám unokatestvére például arra kényszerült, hogy a megtorlás elől külföldre, az Amerikai Egyesült Államokba távozzon. Az öröm és a félelem egyszerre költözött be az otthonokba, s az ezt kiváltó okokat aligha kell most részleteznem, széles körben ismertek.

Az akkor történeteket végiggondolva, azt kell mondanom, hogy nincs nagyobb erő a nemzeti összefogásnál. A szabadság akarása, az elnyomás megszüntetése iránti vágy kovácsolta egységbe a magyarokat. A forradalomnak és szabadságharcnak ezt a tartalmát rendkívül nagyra értékelem. A korabeli tudósításokat, illetve a visszaemlékezéseket olvasva mind jobban erősödik a meggyőződésem: 1956-ban Magyarországon igazi szabadságharc zajlott, melyet brutálisan véres eszközökkel fojtottak el. Egyáltalán nem üres szólam, hogy a forradalomnak az emléke a mai napig itt él a szívünkben.

Azt gondolom, hogy lenne mit tanulnia a ma élő ifjúságnak az összefogás és együvé tartozás szép példájából. Okulhatnak belőle a politikusok, mi is. Egy pillanattig sem téveszthetjük szem elől azt, hogy tevékenységünk ars poeticája a nemzet, a nép, az emberek jobb életének szolgálata. Aki félrevezeti, becsapja a polgárokat, előbb-utóbb a képzeletbeli barikád másik oldalán találhatja magát. Sokan még mindig, napjainkban is próbálják '56 valóságát elferdíteni, lekicsinyíteni. Ezeket a manipulatív próbálkozásokat már csak azért sem hagyhatjuk figyelmen kívül, mert magyar jövő nincs múltunk valóságos, igaz ismerete nélkül. Legyünk büszkék arra, hogy magyarnak születünk, legyünk büszkék elődeinkre, és neveljük gyermekeinket jó hazafiaknak, becsületes embereknek.

Ami pedig a Pofosz-kitüntetést illeti, elmondhatom, felemelő érzés volt átvennem az elismerést, amely – természetesen – nem csak nekem szólt. Azoké az érdem, akik Nógrád megyében 1956-ban a szabadság zászlai alatt vonultak utcára, akik életüket, személyes sorsukat kockáztatták a nemzeti függetlenségért, a magyarság jövőjéért.

Múltunk tiszteletének része a haza hőseinek megbecsülése, az emlékezés. Ezekben a hónapokban gondoljunk hálás szívvel az 1956-os forradalom és szabadságharc salgótarjáni áldozataira, és arra a sok-sok névtelen honfitársunkra, aki megmutatta a világnak, hogy Magyarország legféltettebb kincse mindig a szabadság volt – és az is marad!

Sándor Zoltán, *Salgótarján Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala kulturális tanácsnoka, előadóművész* (2001):

Ötéves sziráki óvodásként személyes emlékem nincs a forradalomról... Illetve arra még emlékszem, hogy nagyszüleimmel esténként azt a bizonyos legendás néprádiót hallgattuk, és visszafojtott csendes hangon beszéltek nagyapámék a forradalmi hírekről. Nemcsak akkor, de évekkel később is, ha szóba kerültek az események, szüleim és nagyapámék is mindig forradalomról, és nem ellenforradalomról beszéltek. Ritkán került szóba a családban '56 előttem és a fivéreim előtt. A rendszerváltásig nem is nagyon akartak beszélni róla. Mára megértettem: félték és féltettek engem, minket, magának a politikai tabunak számító történelmi eseménynek a kitárgyalásától is.

Azokkal az értékelésekkel értek egyet, amelyek '56-ot mint szocialista forradalmat határozzák meg, s ez a szocialista forradalom a rövid fejlődéstörténete során népfelkeléssé, szabadságharccá vált. A valódi munkásdemokráciát követelő munkástanácsok reformtörekvéseiből forradalmi lendülettel, a pesti ifjúság hevületével és bátorságával hősies, de reménytelen szabadságharccá nőtt 1956 forradalma.

Mai társadalmunk és közéletünk számára közvetlen tanulságokat nem tudnék megfogalmazni, mert úgy érzem, túlzóak azok a vélemények, melyek szerint a forradalomban a magyar nemzet egységbe forrt. Úgy ítélem meg, hogy akkor sem volt egységes a nemzet a forradalom megítélésében, elfogadásában, pláne nem tevőleges, cselekvő támogatásában. Manapság pedig mindinkább ellentmondásos a forradalom megítélése, okaitól, kirobbanásának körülményeitől kezdve egészen az utóéletéig. Talán azért, mert túl rövid még a higgadt, józan értékeléshez a történelmi távlat... „Ha reménytelen a lehetetlen, elbukásunk is ünnepély” – írja Nagy László, a mára kissé méltatlanul elfeledett költő. Ez a küzdelemre sarkalló erkölcsi parancsolat kifejezi számomra az '56-os forradalmárok lelkiületét is. Benne van a forradalom legfontosabb üzenete az utókor számára, az, hogy egy nép, egy nemzet szabadságharca, legyen bármilyen reménytelen is, sohasem lehet fölösleges vagy értelmetlen. A zsarnokság, az elnyomás elleni hősies harc mindig önbecsülést ad egy nemzetnek, pusztán még az emléke által is.

A Pofosz kitüntetését mint a salgótarjáni kulturális élet egyik „közszolgája” és előadóművésze kaptam. Hálás szívvel köszönöm a Pofosz Nógrád megyei vezérkarának – amely felterjesztett a kitüntetésre –, hogy érdemesnek tartott a díjra. Nagy erkölcsi erőt ad ahhoz, hogy munkámmal a jövőben is bizonyítsam, méltó voltam az elismerésre.

Dr. Fancsikné Csaba Mária, *nyugalmazott tanár, képzőművész, fotós és természetvédő* (2001):

1956-ban férjemmel, szüleivel és kéthónapos kislányunkkal Salgótarjában, a vásártéri „76-os” bérházban laktunk. Így lettem tanúja a december 8-i eseményeknek, vagy legalábbis azok egy részének. A sortűzek váratlan és dübörgő hangja azonnal félelmet keltett, de ami utána következett, azt magamban a „rémület hangjának” neveztem el, mert sikoltások, jajgatások és hangos kiabálások különös

keveréke volt. A menekülő tömeg a sebesülteket a házuk előtt cipelte a kórház felé. Délután vacsorát vittem az ott dolgozó férjemnek és akkor láttam meg a kórház hátsó udvarán az egymás mellett sorban fekvő halottakat. Élénken megmaradt emlékezetemben a kenyerét karjában szorongató bányászruhás holttest képe. Döbbetenes volt a halottak látványa. Ennek a napnak az emléke iszonyú és feledhetetlen!

Talán természetes, hogy húszéves korában – én akkor éppen annyi voltam – egy fiatal még igazán tud lelkesedni a számára szabadságot, igazságot és jobb világot akaró forradalomért, és ha kell, tenni, harcolni is képes érte. Felnőtt fejjel, ma is úgy tartom, hogy a zsarnokság, az igazságtalanságok ellen szót emelni, fellépni, sőt, olykor fellázadni is muszáj. Mégis, néha elgondolkodom, hogy nem volt-e túl nagy az ára ennek a csodálatos lángnak? Fájó szívvel gondolok azokra a tizenhat-tizenhét éves fiúkra, akik képesek voltak a tankok elé dobni fiatal életüket. Mit tudhattak ők a világról, és mit érezhettek magukban? De sajnálok minden ártatlan áldozatot még az ellenfél soraiban is. Köztük is lehettek, akik csak parancsszóra jöttek ide meghalni, miközben azt sem tudták, hogy valójában miért. Mindenféle fegyveres harc, háború kegyetlen dolog.

A salgótarjáni December 8. téren lévő
1956-os emlékmű

1989-ben, éppen '56 tanulságaként azt gondoltam, hogy egy „csendes, vértelen forradalom” is lehet eredményes, meghozhatja a szabadságot, a demokráciát. S ha ez mégsem az akkori elképzelések szerint valósult meg, annak oka az emberi természet gyarlóságában rejlik. Úgy érzem, egy békésebb, tisztességesebb emberi együttélés érdekében – még akkor is, ha csak részben segítene – nagyon fontos lenne az erkölcsi nevelés az élet minden területén. A világban tőlünk függetlenül is sok a baj, a természeti katasztrófa, legalább ne tetézzük mi magunk azokat. A felesleges békétlenségek helyett több összefogás és közös akarat kellene. Itt, Salgótarjában, ahol az élet a gyárakban, bányákban sohasem volt könnyű, a forradalomnak különösen sok ártatlan halálos áldozata volt. És ez a sokat szenvedett város ma is küzd a szegénységgel, a munkanélküliséggel. Áldozataiért talán jobb sorsot érdemelne? Meglehet, de jobbá csak mi tehetjük saját sorsunkat, ezért ma mindannyiunknak – különösen demokratikusan megválasztott politikai vezetőinknek – át kell érezni azt a felelősséget, amelyet múltunk áldozatai ránk hagyományoztak.

A Pofosz kitüntető elismerése jó érzéssel töltött el, különösen azért, mert azoktól kaptam, akik maguk is tevőlegesen vettek részt a forradalomban. Magam ugyan nem voltam az események aktív részese, de örülök, hogy legalább az utókor nevében állított salgótarjáni emlékmű létrehozásában közreműködhettem.

Kovácsné Czene Csilla magyar-történelem szakos középiskolai tanár, Salgótarján megyei jogú város alpolgármestere (2002):

Salgótarján önkormányzata régóta igyekszik ezt, a város szempontjából nagyon-nagyon szomorú történelmi eseményt abban a kényes egyensúlyban elhelyezni, amelyben méltó emlékezőként jelenik meg. Szinte egyedülálló mementó, amikor a hősökre emlékezünk a még élők, az akkori áldozatok hozzátartozói, rokonai, tisztelői, politikai utódai jelenlétében. Az '56-os emlékpark nem sírkert, hanem köztéri alkotás, amely méltó körülményeket teremt a város központjában, s az esztétikai, kulturális üzenetén kívül természetesen kultikus jelleggel is bír. Az évfordulót évről évre jeles személyek tisztelik meg, a köztársasági elnöktől kezdve számos országgyűlési képviselőig. A törekvésünket, azt a békés megemlékezést, amely körveszi ezt a sajnálatos eseményt, mindenki elismerte. Ezen kívül én nagyon fontosnak tekintem, hogy a város köztudatába bekerüljön az, ami történt. Ezért szerveztünk többek között ismeretterjesztő előadásokat a középiskolásoknak, rendhagyó történelemóráként a ma még élő szemtanúkkal, anyagilag és erkölcsileg támogattuk olyan forrásszemelvényeket közreadó kiadványok létrejöttét, amelyek objektíven mutatják be a történéseket. Ezek, a politikai, közéleti vonatkozásokon túlmenően, helytörténeti, sőt tudományos jelentőségűek. Ebbe a munkába kapcsolódtam be, számomra ezek voltak azok a szálak, amelyek a Pofosz képviselőivel összehoztak. Becsülöm a bennük ma is élő nagyon kemény és állhatatos hitet, amely az akkori események melletti kiállásra készíti őket, szinte gyökérszerűen benőve életüket.

Nyilván nagyon nehéz – főleg azoknak, akik ilyen tragikus körülmények között veszítették el szeretteiket – emlékezni érzelmek és indulatok nélkül, de így lenne ajánlatos. Iskolai végzettségemből eredően megfelelő háttérismerettel rendelkezem, s egyfajta racionális történelemszemlélettel közelítek a történésekhez. Tudjuk, a XX. század története még nagyon friss, nagyon sok titkot, rejtelmet, feldolgozatlan levéltári anyagot tartogat. S mivel én nem éltem akkor, ez számomra tényleg történelem. Nem hiszek abban, hogy a néhány évtizeddel ezelőtt történtek objektíven és teljes körű ismeretanyagra támaszkodva értékelhetők. Aktualitása, üzenete viszont minden korra lefordítható. Számomra ez azt jelenti, hogy meg kell tanulnunk együtt élni múltunk számos eseményével, a maga tanulságaival; és soha nem kivetkőzve az igazán humánus együttélés normáiból azokkal az emberekkel szemben sem, akik az adott esetben mást gondoltak, mást tettek. 1956-nak tehát a maga negatív és pozitív tanulságaival együtt kell Salgótarján és az ország történelmének részévé válni.

Nagy Imre személyisége egészen nagy hatást tett rám. Nagyon izgalmas, érdekes, összetett, tiszteletre méltó, kiemelkedő személyiség. Olyan komoly értékekkel bír, hogy nem lehet kisajátítani sem a jobb-, sem a baloldalnak. Kora politikai légköréből kinőve, azon belül próbálkozott meg valami mást tenni. Nagyon izgat, mi lehetett volna, ha a sorsa úgy alakul, megteheti. De amit ő elkezdett, az továbbgyűrűzött.

Mecser Lajos, *sokszoros hosszútávfutó magyar bajnok, ifjúságisport-vezető* (2002):

Félárva gyerekként a piac melletti megyei kórházban tartózkodtam az '56-os események alatt. Hála az Istennek, hála néhai Telmányi doktornak, aki bent tartott, nehogy valami bajom essék. Akkor ismertem meg Fancsik doktort, a belgyógyász reumatológust, aki kezdő orvosként végezte embermentő munkáját, s akit életemben mindig csak tisztelni tudok. Néhai édesanyám éjjel is dolgozni járt, egy pékségben kereste családjunk megélhetését. A háború alatt meg tolmács volt, még szerencse, hogy tudott oroszul; az oroszok igazolták... A tudás nem vész el. Vagyis ez a nép akart dolgozni, nehéz helyzetében is. Mindenki tette a dolgát, mintha tudták volna az emberek, hogy a munkában és az Istenben nem fognak csalódni. Mi, magyarok a világháború után fölépítettük az országot, csak a szabadságra vágytunk... mint a szabad madár... Most szabadok vagyunk, meg kellene ezt a szabadságot becsülni, tudnunk kellene vele élni!

A megemlékezések, az ünnepeink életünk részei. Merjünk visszaemlékezni, hiszen ebből meríthetünk erőt a jövő építéséhez... Gyermekeinkben élünk tovább. Rohanó életünkben merjünk minél többet mesélni saját múltunkról, elképzeléseinkről a gyermekeinknek. Ezt szolgálja a Salgótarjánban október 23-án évente megrendezett kegyeleti futóverseny is. Merjük hangoztatni: ha ez a kis nemzet összefog, csodákra képes.

Bár már nem sokan élnek azok közül az emberek közül, akik életük kockáztatásával küzdöttek 1956-ban, de mi nézzünk fel rájuk, mint fáklyavivőkre. Hiszen szeretetüket önzetlenül adták nekünk. Én is részesültem ebből a szeretetből, s ezt köszönettel vettem.

Répássy László, *a Nógrád Megyei Sportági Szakszövetség ügyvezető igazgatója* (2003):

A gondolatok, az emlékek kavarnak bennem, nehéz rendszerbe szednem. Régen volt, és gyerekként, faluban, távolról éltem meg az eseményeket. Akkoriban, mint a többi nagybányai bányászgyerek, úgy éltem a napjaimat. Suli a Bányavárosban, némi otthoni munka, majd a haverokkal foci a réten, vagy háborús játék a környező dombokon, halászás, fürdés a patakban. Időnként le s fel száguldozás vaskarikáinkat kergetve. Egyformák voltunk: klottgatya, mackó, dorkó, rövid haj – mint a testvérek.

A forradalom számunkra váratlanul jött, szinte nem is érzékeltük az előzményeket. Csak azt láttuk, a felnőttek gyakrabban néztek össze, izgatottabbak, nyugtalanabbak. Suttogva, két-háromfős csoportokban beszélgettek, és egyre többször kapcsolták be a csak Kossuth adót sugárzó néprádiót. Bizakodtak, és mintha többet mosolyogtak volna. Kitört a forradalom; 1956 októberét írtuk, én tizenhárom éves voltam. Óriási örömmel fogadtuk a párnapos iskolai szünetet, az orosz órák eltörlését... A bizakodás nem tartott sokáig. Megjelentek az orosz tankok a népbolt előtt, járőröztek a pufajkások, és esténként kijárási tilalom volt. Még szinte most is érzem azt a hatalmas verést, amit az öcsémrel kaptunk apámtól, mert minden tilalom ellenére elszöktünk megnézni a tankokat. Óriásiak voltak, és komorak, a tetején orosz katonák géppuskákkal. Szemük a bámészkodókon. Féltek... Később visszagondolva, igazat adok apámnak, mert egy félreérthető mozdulat, egy eldobott kő vérfürdőt okozhatott volna... A novembert mintha kitörölték volna az emlékezetemből. Rémlik, apám beszélt otthon a munkástanácsokról, sztrájkokról,

tiltakozásokról, minket azonban túlzottan lekötött az iskola és a játék... A szomorú december 8-a már jobban megmaradt az emlékezetemben. Ahogy a szomszédban lakó bányászok később elmesélték, az éjszakai kiszállókat és a nappalosokat buszok szállították Salgótarjánba. De sokszor hallottam apámtól, mekkora szerencséje volt. „Feri bácsi, néhány emberrel itt kell maradnia, a bánya biztonságára ügyelnek, működtetik a szellőzőket, a szivattyúkat!” Apám maradt... A sortűzben Nagybátonynak is megvoltak a maga halottai. Egyiküket, egy fiatal bányai szakmunkást jól ismertem, közel lakott hozzánk. Csendben temették el. A család sokáig feketében járt, teljesen magukba zárkóztak. Nem tudom, miért, de ha találkoztam valamelyikükkel, mindig mélyen lehajtottam a fejem. Talán szégyelltem magam... Egy év múlva – mint salgótarjáni „madáchos” gimnazista – a helyszínen láttam a golyóütötte nyomokat, és az egyik osztálytársamtól tudtam meg, hogy a szomorú, gyászszalaggal járó igazgatónk fia is ott halt meg a rendőrség előtt.

Érett férfikoromban sok barátom lett az '56-osok közül. Szívesen voltam velük, hallgattam történeteiket, szenvedéseiket. Befogadtak, és ahol tudtam, együttműködtem velük. Egyetértettünk: sok minden másképpen történt volna az elmúlt ötven évben, ha győz a forradalom. Egyetértettünk, hogy nem szabad feledni az eseményeket, nem szabad feledni a résztvevőket.

Régi sportbarátság és az október 23-ai emlékfutások révén kerültem szorosabb kapcsolatba a Pofosz megyei szervezetének vezetőivel. Rendes, korrekt emberek, öröm velük dolgozni. Nagy megtiszteltetés volt számomra, amikor felterjesztésük alapján Budapesten átvehettem országos elismerésüket.

Eötvös Mihály, *a Magyar Demokrata Fórum Nógrád megyei elnöke* (2004):

Első élményeim az '56-os forradalomról 1989-ben keletkeztek. Az iskolában nem tanultunk róla, csak azt tanították velünk, hogy ellenforradalom volt. A *Kapu* című folyóiratban jelent meg Mansfeld Péterről egy írás: tizenhat évesen halálra ítélték, tizennyolc éves korában pedig kivégezték. Óriási hatással volt rám... Családomnak '56-tal annyi kapcsolata volt, hogy nagybátyámat szórólapok osztogatásáért egy évre Kistarcsára internálták. Persze családon belül erről mélységes hallgatás uralkodott. Pálfalván, a Makarenkó úton laktunk, apám a bányagépgyárban dolgozott, s az egyik munkatársát lelőtték a téren. Erről is csak valamikor a 90-es évek elején szereztem tudomást. Akkor már mertek beszélni az emberek. Nem tudom, más családokban, hogy volt, de mi december 8-áról sem beszélgettünk, otthon politikával nem foglalkoztunk. Én is majd csak a 80-as évek második felében kezdtem érdeklődni, amikor a Magyar Nemzetben megjelent a lakiteleki kiáltvány. Utána aztán nagyon sok mindent elolvastam, igyekeztem bepótolni az elmaradást.

1955-ben születtem. Az írott sajtón, a különböző kiadványokon meg az akkor élt, tevékenykedett emberek emlékein keresztül ismerkedtem a forradalom és szabadságharc történetével. Amikor a Pofosz megyei szervezete buszt indított a budapesti Terror Háza megtekintésére, elmentem én is, s ott szembesültem azzal a tömény embertelenséggel, melyet az állampolgárokkal szemben elkövettek. Azt gondolom, mindenkinek nagy a felelőssége, hogy ebben az országban még egyszer ilyen ne történhessen. Olyan aljasság, mint ami Mansfeld Péterrel megesett, vagy amit Fónay Jenővel, a Pofosz alapító elnökével tettek, hogy halálra ítélték, kivítették az akasztófa alá, és ott hirdették ki, kegyelmet kapott. Az emberi aljasságnak ezt a

mélységét ép ésszel nem lehet felfogni. Ezekért a legfőbb felelősség azokat terheli, akik a parancsot kiadták, akik olyan társadalmi környezetet teremtettek, hogy ezt megtehették, és akik elhitették az egyszerű munkás- és bányászemberekkel, hogy ők a rendszerért cselekednek, s feljogosították őket arra, hogy másokat agyonlőjenek. Vagyis a rendszer és irányítói a legnagyobb felelősek. Védtelen embereket, gyerekeket mészároltak le Salgótarjánban, ahol – minden tanú szerint – senkinek egy haja szála sem görbült volna meg a forradalmárok példás rendet tartása mellett. Aztán jött a féktelen bosszúhadjárat, a semmiért. Az embereket, családtagjaikat is, megbélyegezték, nem kaptak munkát, gyerekeik nem tanulhattak. Talán kemény a megfogalmazás, de rohadt volt az a rendszer a velejéig.

Úgy látom, sokan próbálják kisajátítani '56-ot mind a két politikai oldalon. Ez nagyon összetett dolog, mélységeit a történészeknek kell feltárni. Jó lenne, ha érzelmentesen tudnánk közelíteni a történetekhez, de ehhez még mindig sok idő kell. Azt biztosan látni, hogy akkoriban nagy volt az emberek közötti összefogás. Nagy szükség lenne rá most is. Bizonyos nemzeti minimumban meg kellene egyezni.

A felújított 1956-os emlékhely avatása 2006-ban

Az MDF-ben kezdtem el politizálni, s az egyik pártvezetőn, Várkonyi Józsi bácsin keresztül vettem fel a kapcsolatot a Pofosz-szal a 90-es évek elején. Attól kezdve ahol tudtam, segítettem a Pofosz-t. Az elnökkel, Beda Józsi bácsival nagyon jó kapcsolatot alakítottam ki, s az utána következő vezetőkkel, a mostani elnökkel, Juhász Attilával is korrekt a kapcsolatom. Igen megtisztelő volt számomra a kitüntetésük.

Dóra Ottó, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke (2005):

Minthogy hat évvel a forradalom után, 1962-ben születtem, így közvetlen, személyes emlékeim nem lehetnek a forradalomról és szabadságharcról. Ahhoz, hogy az embert körülvevő közösség – esetemben a dél-nógrádi kis község, Kálló – mindennapi életéből, rezdüléséből kibonthatóak legyenek az emlékek, legalább további másfél évtizednek kellett eltelnie. Az én generációm eszmélő kamaszkorát az '56-os forradalom körüli hallgatás, illetve a hivatalos – bár meglehetősen ellentmondásos – „tananyag” zárta el nagyon sokáig a megismerés és felismerés élményétől. Gyermekként is osztoznunk kellett a család, a faluközösség eseményeket körülölelő „amnéziájában”.

Abban azonban valószínűleg közös az élményünk a forradalmat átélő generációkkal, hogy 1956 számos mozzanata szinte hihetetlennek tűnik. Valószínűleg ott és akkor éppúgy a valószínűtlenség határát súrolta, ahogyan a mából nézve is. Nem gondolom, hogy az akkor élők híján lettek volna a politikai realitásérzéknek, hogy az események eredetét és lehetséges következményeit ne tudták volna felmérni. Már

pedig ha ez így van, akkor '56 forradalmárai hihetetlen lélekerővel rendelkeztek, olyan módon lépték át saját félelmeik, érdekeik és tapasztalataik határait, ahogyan az csak egészen kivételes történelmi pillanatokban szokott bekövetkezni. Számomra '56 legmeghatározóbb mozzanata az a metamorfózis, amikor az egyén saját árnyékát átlépve képes közössége érdekeiért mindent kockára tenni, mindent feláldozni.

A ma embere, társadalma – noha tudnia kellene – nem biztos, hogy képes lenne erre. Bizonyos, hogy legalábbis elviekben osztja a forradalom alapvető célkitűzéseit, ugyanakkor korántsem bizonyos, hogy alkalmas az önfeláldozás és szolidaritás egykor természetes mértékét megérteni és elfogadni. '56 leglényegesebb tanulsága a ma embere számára is ugyanaz: vannak közös alapértékeink – mint például az egyéni szabadságjogok és a demokratikus társadalmi rend –, amelyekért minden pillanatban felelősséggel tartozunk, és amelyekért tudnunk kell felülemelkedni partikuláris érdekeinken, azaz tudnunk kell átlépni saját árnyékunkat.

Úgy gondolom, hogy valamennyi kortársammal együtt, akik már nem voltunk részesei a forradalomnak, alapvető kötelességünk megérteni '56 történéseinek mélyrétegeit, és eszméjéből mind többet átmenteni a mának.

A Politikai Foglyok Országos Szövetségének elismerését különösen nagy kiüntetésként, megtiszteltetésként értékelem.

Korill Ferenc, a salgótarjáni József Attila Művelődési Központ igazgatója, a Salgótarjáni Városi Televízió Kht. főszerkesztője (2005):

Személyes emlékeim – miután 1956-ban tizenkét éves voltam és Balassagyarmaton éltünk – lényegében nincsenek. A rádiót természetesen hallgattam, de – azon kívül, hogy harcok vannak – nem sokat értettem az egészből. A családomnak, pontosabban édesapámnak sajátos érintettsége volt, amiről az 1980-as évek végén szereztem tudomást. Budapesten dolgoztam a filmszakmában, amikor Schiffer Pál rendező megkeresett azzal, hogy *Engesztelő* címmel dokumentumfilmet kíván készíteni Hargitay Lajosról és Hadady Rudolfról. Beszélgetéseink során derült ki számomra, hogy csak édesapám, lévén akkor az egyetlen kórboncnok főorvos a megyében, boncolhatta kollégáival együtt a két mártír holttestét 1956-ban Balassagyarmaton. Ebből a tényből kiindulva segítettem az alkotóknak, mert sokszor ütköztek a hallgatás falába. Bizonyára közreműködésemet értékelve hívtak meg a film díszbemutatójára, ahol találkoztam és beszélgettem a Hadady és Hargitay család tagjaival. Ami a további személyes kapcsolódásomat illeti: ilyen előzmények után számomra természetes volt, hogy amikor a megyei közgyűlés elnöke lettem, akkor kezdeményezésemre Hadady Rudolf és Hargitay Lajos kapták meg posztumusz a Nógrád megye díszpolgára címet 1991-ben. Megrázó és egyben felemelő pillanat volt, amikor a cím átadásán Nógrád megye és – Göncz Árpád köztársasági elnök jelenléte révén – az egész ország hajtott fejet a mártírok emléke és családtagjaik előtt. Ebbe a sorba tartozik – persze más hangsúllyal –, hogy részese lehettem a felsőpetényi Mindszenty-emléktábla avatásának és a salgótarjáni megyeháza falán elhelyezett „Népakarat fája” létrejöttének.

A történetekre, miután megismertem mindazt, ami megismerhető, úgy tekintek egyrészt, mint a magyar történelem egyik legdicsőbb fejezetére. Másrészt a megtorlások, illetve az elhallgatás és a történelemhamisítás tényei és módszerei mutatták meg nekem az előző rendszer addig ismeretlen arcát, természetrajzát.

A tanulságokat tekintve két dolgot tartok nagyon fontosnak, ha tetszik iránytűnek a jelenre és a jövőre nézve. Elsőként azt, hogy 1956 mindenkié, aki magáénak érzi, hiszen a forradalom és szabadságharc hősei is, bár sokfelől jöttek, de egyet akartak, és éppen ezért tudtak magasztos történelmi tettet végrehajtani. A másik tanulság az, hogy azok a kisszerű pártpolitikai játszmák, amelyek '56 körül folynak, már-már annyit ártanak a forradalom és szabadságharc eszméjének, nemzeti elismerésének, mint a korábbi tudatos félrevezetés.

A Pofosz megyei szervezetével folyamatos munkakapcsolatban vagyok, a televíziós munkám és a megemlékező ünnepségek szervezése révén. Soha eszembe sem jutott, hogy amit teszek, azért kitüntetés járna. De ha elismerésre méltónak tartották a munkámat, akkor ezt nagy megtiszteltetésnek és megerősítésnek veszem.

2004-ben ketten kapták meg a kitüntetést, **Kanyó Tibor** *hugyagi polgármester* azonban már nem érthette meg, hogy a kérdéseket meghallgassa, súlyos, gyógyíthatatlan betegségben 2006 tavaszán elhunyt. Családtagjai és munkatársai állították össze életrajzát, hogy teljes lehessen az interjúfüzér.

Kanyó Tibor Órhalomban született 1958. szeptember 18-án. Középiskolai tanulmányait a balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban végezte. Érettségi után szülőfalujában kezdett dolgozni népművelőként.

Diplomát 1986-ban szerzett a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, történelem-népművelés szakon. Hét évvel később történelemből egyetemi fokozatot szerzett Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Órhalmi művelődésház-igazgatóként, majd balassagyarmati ifjúsági vezetőként gyakori közszereplője volt a térség életének. Harmincéves korától a balassagyarmati Szondi György Szakközépiskola és Szakiskola fiataljainak tanította a történelmet, igyekezve önfegyelemre, igényességre és hazaszeretetre nevelni tanítványait.

Miután 1997-ben elvégezte az Államigazgatási Főiskola igazgatás-szervező szakát, megválasztották Hugyag község polgármesterének. Tudását, emberi és hivatali kapcsolatait a község fejlődése, a lakosság gyarapodása érdekében kamatoztatta. A falu első embereként kiemelt figyelmet fordított a község '56-os emlékeinek ápolására. Kopjafát állíttatott – a Pofosz megyei szervezetével karöltve – a Hugyagon kegyetlenül, aljas módon meggyilkolt Hadady Rudolf és Hargitay Lajos emlékére. A salgótarjáni acélgyár nemzetőr-parancsnokaira emlékezve a falu minden évben méltó módon emlékezik meg az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc történetéről, hazai és nemzetközi jelentőségéről. A Politikai Foglyok Országos Szövetsége ezt a tevékenységét ismerte el, amikor 2004 őszén kitüntette érdemkeresztjével.

Idézet Kanyó Tibor 2004. október 23-ai beszédéből: „Csak úgy lehetünk hűek Magyarországhoz, ha soha és sehol nem áruljuk el azt az eszmét, és fel nem adjuk azt az álmod, amelyért a magyar hősök életüket áldozták.”

A 2005. október 22-én mondott beszéd részlete: „Pál apostol szerint az ember legfőbb feladata, hogy tegyen jót, amíg lehet. Őszintén hiszek abban, hogy mai rendezvényünk valamennyi résztvevőjét ez a szellem vezérli. Bízom abban is, hogy a felnövekvő generációk is ezt az eszmét teszik magukévá, hogy többé ne lehessenek olyan szomorú ünnepeink, mint ez a mai.”

A kövek látnak minket

Az arcból arc lesz egykoron,
a mozdulatból csendes ének.
Gyöngé fény, tűz és sirató
száll, száll a messziségnek.

Az égbolt kimeszelt végtelenje
szétporlad a holtak szemében.
A kövek látnak minket –,
szívünkhöz feketül a szégyen.

Gyász és gyász szivárog
romló szavunkra, árva szemfedő.
Ki fogad örökbe minket,
ha elmúlik bennünk az idő?!

Gyermekkoromat cipelem

Jöttem a szegények nyomában,
mint akit éhség üldözött.
Szakadt ruhám a tiszta ég volt,
a nyomorúság csak lökdösött.

Így hulltam árván elétek,
hajnali fénytől szorongva.
Könyörögtem, hogy ne bántsatok,
a sorsnak legyen rám gondja.

Gyermekkoromat sírva cipelem,
kitakart szívem csupa seb.
Ezen az elmeszesedett földön élni
és halni már egyre nehezebb.

BOJTI MÁRTON*

Ég és Föld között

Művészet terén, érdeklődésem középpontjában néhány eltérő, de azonos forrású kérdés áll. Az Isten és az ember, a test és a lélek közötti ellentét, a megfogható és a transzcendens világ közötti kapcsolat, a Föld és az Ég közötti tér foglalkoztat. Ezek a fogalmak, miközben egymással ellentétben állnak, együtt alkotják meg a tökéletes teljességet. Tehát egymást kizáró, mégis egymást feltételező fogalmakról van szó. Itt a földön konfliktusaink abból adódnak, hogy az általunk megismerhető anyagban keressük annak forrását, a megismerhetetlen természetfelettit. E felé az embert ellenállhatatlan vágy vonzza szüntelen, de éppen ez az, ami elteti is őt. Az ember a földhöz van kötve, ehhez az anyagi világhoz, de a benne élő szellem kiemeli őt onnan. Szeretném, ha műveimmel nem csak ellentétekre, feszültségekre, kérdésekre mutatnék rá, hanem ha ezeken keresztül a harmóniát, teljességet közvetíteném a befogadók számára.

Első jelentősebb szobrom egy 265 cm magas és 37 cm átmérőjű akácfa rönkből készült. A kompozíció három egymásba kapaszkodó, egymásnak feszülő absztrakt emberi test. A felső főalak a megtestesült természetfelettit, az egyszerre tökéletesen emberit és tökéletesen istenit, az ember által megfeszített Krisztust jelzi. Formája a kereszten függő test vonalaira utal, mely összefonódik az alatta szintén függőlegesen, de fejjel lefelé álló férfi és női alakokkal. A nemek megkülönböztetése nem egyértelmű jelekkel történik. A női nemet megjelenítő formát íves, lendületesebb vonalak, míg a férfiét egyenes, határozott, hosszanti síkok jellemzik. A kompozíció oszlopszerű megjelenése Krisztus keresztfáját idézi, emellett a Földet az Éggel összekötő világpillér szimbóluma. Az ember öntörvényű testbe van zárva, ami azonban a bűn és a szentség forrása is egyben.

Következő munkám egy természetes környezetben elképzelt szobor terve, melyben szintén az Isten-ember kapcsolattal foglalkoztam. Az Ég és a Föld közötti éles határt akartam feloldani, a lentől felfelé törő, majd visszahanyatló, még mindig emberi figurára, vagy madárra emlékeztető absztrakt formával. A felhasznált anyagok – a krómacél és a fű – közötti ellentét, a tükröfényes acél felület különböző síkjain visszatükröződő égi és földi világ egymásba játszásával oldódik fel. Így, legalább vizuálisan létrejön az anyagi és a transzcendens között a harmónia, elsimul a köztük lévő feszültség.

A szellem és a test ambivalens viszonyáról szól egy Tihanyban készített land-art jellegű munkám is. Ennél a formánál már nem figurális eszközökkel éltem, hanem az embert körülvevő architektonikus, atmoszferikus tér foglalkoztatott. Az ördög-szekér nevű vad növényből egy geometrikus formát építettem, melybe egy pontján könnyedén be lehet lépni, ellentétes felén pedig jóval embermagasság fölé emelkedik. A növény természetéből adódóan, áthatolhatatlan, mégis áttetsző, szűrő, mégis védelmet nyújtó falat emeltem magam köré.

Az eddig leírt munkáim ugyanazokat a kérdésköröket járják körül, mint amik e levegőbe emelkedő betonút elkészítésére ösztönöztek. Miként az több szobromra is jellemző, itt is az ember környezetének alakítása volt az elsődleges szándékom. Egy használatban lévő keskeny betonutat olyan módon formáltam át, hogy az két lendületes hurkot írjon le három méter magasságban a levegőben, majd a földre visszaérve eredeti helyén folytathassa megszokott vonalát. Az ívek keresztmetszete a magasba emelkedve egészen elkeskenyedik, s a talajra érkezve újra kiszélesedik. A látványhoz egy „S” alakban meggömbült élő akácfa is tartozik, melynek felső görbületét látszólag a betonhurok húzza el.

A **beton**, az ember által iparilag előállított, minden vitalitást nélkülöző nyersanyag, mely akkor kezd csak lélekkel telítődni, ha a természet belemélyeszi fogait. Az eső, a szél, a fagy csendesen, észrevétlenül, de ellenállást nem tűrve birtokba veszi. Előtűnnek az Isten által teremtetett kavicsok, és rátelepszik a moha. Múltja, története lesz.

Az **út** egy funkcionális használati tárgy, mely a fizikális kapcsolatot segíti az emberek között. Nyitott, bárki ráléphet, de különösen azok veszik észre, akik időnként hátra, s előre tekintenek, végiggondolva azt, hogy mit végeztek eddig, és még mi állhat előttük. Emellett szoktunk elvont értelemben életútról, a tökéletesedés útjáról is beszélni, ahogy Máté evangélista is metaforaként használja a széles és a keskeny út szemléletes képét.

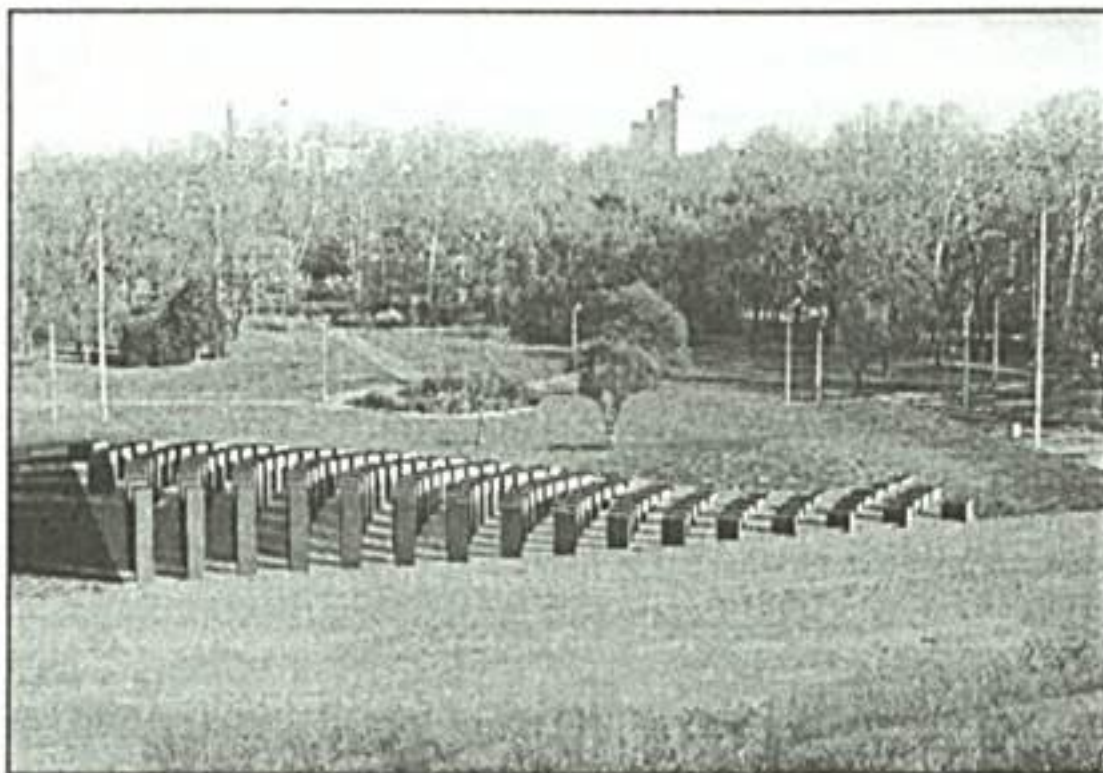
Maga a **forma**, a nehézkes, földhözragadt anyagságból, a könnyed, légies anyagtalanság felé emelkedik. A dinamikus vonalak, az időtlenség, végtelenség, folytonosság hullámai. A használati tárgyként szolgáló út rövid időre szellemi tartalmakat hordozó szoborrá válik, majd újra csak fizikai funkcionalitása lesz értelmezhető.

A **fa** a földből táplálkozva nő a fény, a levegő, az ég felé, ahol apró levelei által feloldódik. „Egyedül ilyen növekedésben alapozódik meg az, ami tartós és gyümölcsöző. Növekedni annyit tesz: megnyílni az égbolt tágasságának és ugyanakkor a föld sötétjébe gyökerezni. Minden tenyészet csak akkor gyarapodik, ha az ember megfelel a tágas ég elvárásainak, és ugyanakkor megmarad a hordozó föld oltalmában.” (Martin Heidegger)

A **fa és az út** kapcsolatában, egymásba kapaszkodásukban, egymás kerülgetésében az emberi lét elviselhetetlen könnyűsége, az Isten és ember közti kommunikáció, küzdelem fogalmazódik meg. A betonút óriáskígyóként tekeredik az élet fájára.

Naiv **gyermekrajzok** színesítik a komor, cementszürke felületet, mint vidám virágok az út mentét. A szín, híd a sötétség és a fény között, a gyermekek romlatlan tisztasága, pedig még sokkal többet őriz abból a paradicsomi állapotból, amit felnőttkorunk folyamán elfelejtünk, eltörlünk magunkból, s ami felé aztán egész életünkben igyekszünk. A gyermekkor álomszerű világkörüli útjai még könnyen célhoz értek, de a felnőttek világában elveszítjük tájékozódó képességünket.

A **gyerekrajzok** által élettel telik meg a hideg, szürke betonút, s e jeleket követve elindulhatunk a teljesség felé.

Számunkra fontos volt, hogy pozitív üzenetű emlékhelyet tervezzünk. Nem akartuk, hogy számonkérés, ítélkezés vagy fenyegetettség legyen a mű fő mondanivalója. Az volt a szándékunk, hogy személyes élményen keresztül segítse a történelmi események átélését. Mindenki a maga útját bejárva juthasson el a forradalom általános értelmezésétől az

egyéni megértésig, így emberi közelségbe kerülhessenek a forradalom ma is élő és ható értékei. Ilyenek a szabadságvágy, az összetartozás érzése, küzdelem az emberi méltóságért, morálért és az emberhez méltó életért.

Arra törekedtünk, hogy az emlékmű ne egy idegen és távoli posztamensen álló tárgy legyen, hanem a környezet részévé váljon. Az ide érkező emberek aktív részesei legyenek a műnek, ne csak passzív szemlélői. A bejárás során a kövek közül a szabadba jutó embert változó hangulati hatások érik, ezen keresztül valósul meg a teljes átélés. Így válik az emlékezés helyéből emléket adó hely.

A szobor az architektonikus és atmoszférikus hatású emlékkő állítás eszközével él, hasonlóan mint az ókorban a megalitikus kősorok, dolmenek, menhirek, magyar kopjafák, napjainkban pedig a katonasírok, a berlini *Emlékezés Kertje* Daniel Liebeskindtől és Peter Eiseman *Holokaust* emlékműve. A kőben megtalált 56-os szimbólum teszi alkalmassá ezt az utat arra, hogy a párhuzamok mellett az általunk tervezett emlékhely sajátos gondolati háttérét, belső tartalmát kifejezze.

A kijelölt területet egyfelől a Városliget, másfelől a forgalmas Dózsa György út határolja. A két oldal közötti erős kontraszt párhuzamba állítható az '56-ban egymással szembenálló erőkkel. A zöld mező a természet törvényeinek a tere, a nyugalomé, a szabadságé, az életé. Ezzel szemben a többsávos út rohanó, gépesített, és emberidegen. Az emlékmű ezeknek az elemeknek a határvonalán, frontvonalán helyezkedik el.

Tervünkben az 56-os események utcai helyszínein mindenütt jelen lévő, később a harcok eszközévé váló macskakő lett szimbólummá, meghatározva művünk anyagának és formavilágának motívumrendszerét.

A budapesti millenneumi kort idéző építési anyag ugyanakkor utal arra a kultúrára és azokra az értékekre is, melyek elvesztek a kommunista diktatúra alatt. Íves rakása, formavilága nagyon emberi. Az építő a földön térdelve rakja maga elé a kockaköveket, olyan ívben, melynek ő maga a középpontja. Az ívek magukon hordozzák az alkotó ember lenyomatát. Maguk a kövek is összefüggésbe hozhatók az emberi léttel. Mindegyik elem egységnyi, kocka formájú, mégis egytől-egyig

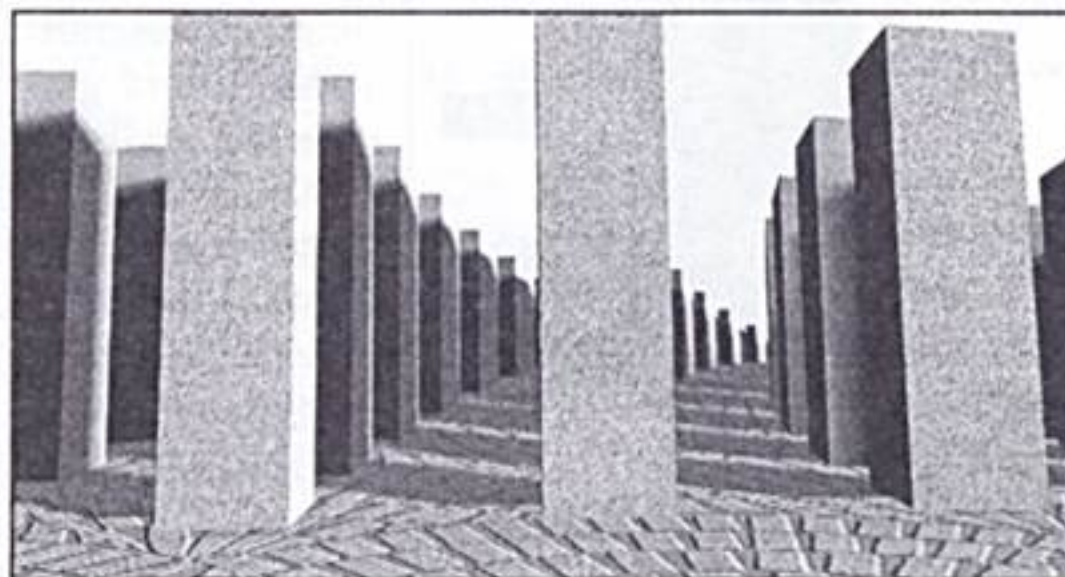
különböző, egyedi. Természetből kiemelt, amorf kőtömbből hasított, nagyon konkrét, nagyon kemény, de szabálytalan oldalú formát alkotnak.

A Felvonulási téren ezek hatalmas területen vannak jelen, a lépték miatt elvesztve jelentésüket, kiüresednek.

Az általunk tervezett emlékhely egyenletesen változó arányú, sötétszürke, hasított oldalú gránittömbök ívelt soraiból áll, melyek fűvel borított dombokra vezetnek.

A NY-i sarkon állnak a legmagasabb, legkarcsúbb kövek melyek 1x1x5 méteresek, a befoglaló forma innen ereszkedik le a D-i oldal 2x2x0,5 méteres tömbjeihez. A gránittömbök között a Felvonulási tér kisméretű macskakő burkolata folytatódik. A várostól az emlékhelyet telepített gyümölcsfa-liget választja el a Városligeti fasor tengelyében.

A kövek komor színe, méltósága, a belőlük sugárzó erő tükrözi az értékeiért és életéért küzdők elszántságát. Közöttük járva absztraháltan idéződik meg a városi tér. Az emelkedő oszlopmező a Felvonulási tér felől derékszögben szakad meg, utalva a forradalom leverésére és a visszatérő diktatúrára.

A másik oldalon azonban lágyan találkozik a füves területtel, ahol a sorok között bejárható szűkülő utak a dombokon át a városból a parkba vezetnek.

A térforma nyitott jellege, nem megállít, hanem – mint kapu – áthaladásra hív. Átvezeti az embert egy kötött, szabályozott létből egy természetesebb világba.

Az '56-os forradalom lényege, hogy bár elbukott, megtörte a diktatúra erejét és idővel utat nyitott egy új, szabadabb élet felé.

* Bojti Márton életrajza

1979-ben születtem Budapesten. Szüleim az Iparművészeti Egyetemen szereztek diplomát. Heten vagyunk testvérek.

Tanultam követ faragni, majd kőszobrász-inasként dolgoztam, amíg felvettek a Képzőművészeti Egyetem szobrász szakára. A cikkemben bemutatott szobrok az egyetemi éveim alatt készültek.

Két évvel ezelőtt megházasodtam. Feleségem gyermekpszichológus.

Ez év szeptemberétől egy általános iskolában tanítok. A feleségem segítségével olyan feladatokat próbálok kitalálni a gyerekeknek, amelyek nem csak a szűken vett művészettel kapcsolatos kreativitásukat, hanem a személyiségüket is fejlesztik. Az ilyen jellegű – közvetlenül ható – pedagógiát a mai világban szükségesebbnek tartom az elvont művészetnél. Ennek ellenére a szobrászatot sem szeretném abbahagyni.

Magyar szobrász a Hudson partján

Valóban én fedeztem fel, hogy ez a szobor, ami itt van a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, az Bíró Iván diploma munkája – *válaszolja érdeklődésemre ifj. Szabó István szobrászművész.* – Együtt jártunk iskolába, a Képzőművészeti Főiskolán 1952-ben készítettük el a diplomamunkánkat. Ez a szobor-terv gipszből készült, meg is sérült, de nem lett áttéve anyagba, talán azért, mert Iván 1956-ban disszidált. Hogy ez a munkája miként került Salgótarjánba – a főiskola adta-e el? –, arról fogalmam sincs...

– *A Kortárs Magyar Képzőművészeti Lexikon [Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1999] szerint: egy Lenin-plakett volt a diploma-munkája.*

– Hát ez hülyeség... Lenin-plakettet akkor mindenki csinált, de nem is fogadtak volna el plakettet. Együtt diplomáztunk: ő Balassit csinálta, én egy bányászt, Garami Laci egy szüretelőt.

– *Mit tud Bíró Ivánról?*

– Elvette a Hegyi György húgát, majd 1956-ban disszidáltak. Sokáig nem is szobrászként működött, hanem kertészkedett valahol; az is lehet, hogy nem is Amerikában, hanem valahol Kanadában. Megszakadt a kapcsolat vele.

– *A főiskolán viszont együtt tanultak, gyakran találkoztak.*

– Bíró Iván keresztfél éves volt, amikor én 1947-ben a főiskolára kerültem, akkor ő még festőnövendék volt. De amikor 1948-49-ben szovjet-mintára átszervezték a főiskolát és Bortnyik lett a főigazgató, Iván átjött szobrászkodni – a Ferenczy osztállyal próbálkozott, de 1949-től már a Kisfaludy-Stróbl Zsigmond osztályba kerültünk, együtt voltunk a harmadik évfolyamban.

– *Mire gondolt, amikor megpillantotta a Balassi-szobrot?*

– Meglepődtem. Egy véletlen látogatásomkor, amikor a könyvespolcok között mászkáltam, egyszer csak megpillantottam a gipszmintát, akkor már meg is volt sérülve... Hogy az istenbe került ide Ivánnak ez a szobra? – kérdeztem önmagamtól. Azonnal felismertem.

– *A könyvtárban viszont nem tudták, hogy Bíró Iván Balassi-szobrát őrzik.*

– Valóban, nem tudtak róla semmit. De ez szép gesztus, hogy kiöntették, igaz nem elég finoman van cizellálva ez a bronz szobor, de jó.

– *Az eredeti – időközben patinázott – gipszminta szebbnek tűnik...*

– A bronz-öntvény más. Az igaz, hogy jobban ki kellett volna dolgozni, cizellálni, mert Iván nagyon pedáns volt. Őt az absztrakt, a nonfiguratív dolgok érdekelték az életben. Abban az időben, még a reform előtt, Újvári Béla tanárként vezetett egy szemeszt: a szürrealizmust és absztrakt művészeteket adta elő. Bíró Iván ebben a

társaságban érezte jól magát: Hegyi Gyurival, Solc Erikkel, Jánossy [Ferenc] Filinccel, Sugár Gyuszival és Zsille Győzővel... Erről még sokat tudnék beszélni.

*

„Kassák Lajos egy 1947-es interjújában a magyar művészet »elsikkasztott forradalmáról« beszél. Úgy látta, hogy a progresszív magyar művészet történetében hatalmas s szinte jóvátehetetlen hiátusok vannak, hogy a 20-as évek közepén-végén megszakadt a Nyolcaktól az aktivitáson áthúzódó ív, hogy a 40-es években fellépő új nemzedék szinte semmit nem tud szellemi elődeiről. Az Európai Iskola nem kis mértékben éppen eme amnézia megszüntetésére törekedett. Tudatosan, sőt öntudatosan vállalt bizonyos tradíciókat, kereste őseit-rokonait.

A művészeti forradalom – egy magát forradalminak tituláló, de valójában zsarnoki rendszer jóvoltából – újra elsikkasztódott. S az igazi vesztesnek épp a művészeti eszmélést kezdő nemzedék bizonyult.

Indulásuk pedig szinte visszatükrözte a 40-es évek második felének művészeti sokszínűségét: a laza, párizsias duktust (Hanti), Szentendre konstruktív érzékiségét (Hegyi György, Boór Vera), a szürrealizmus játékos és sötét oldalait (Jánossy, Bíró Iván, Nurdsány)...” – Pataki Gábor gondolatai, jó tíz esztendeje, 1996. szeptember 26-án, az *Európai Iskola „Fiataljai”* című kiállításon, Szentendrén, az Erdész Galériában méltán keltették fel a befogadók érdeklődését.

Ma is időszerű kérdéseket feszeget(ett) Pataki Gábor művészettörténész. Még mindig elmondhatjuk, hogy az új nemzedék szinte semmit nem tud szellemi elődeiről.

Bíró Iván is eltűnt a magyar képzőművészeti palettáról, ami a közönség emlékeztudatát illeti; viszont a művészettörténet, a művészettörténészek ma is számon tartják: az *Európai Iskola „Fiataljai”* egyike, meghatározó alakja volt.

Igaz, Bíró Iván halálhíre Magyarországon nem kapott (nagy) publicitást, ám új hazájában, az Amerikai Egyesült Államokban, a New York Times – 2001. március 6-án – egy rövid nekrológban megemlékezett a magyar művésről; közölte olvasóival, hogy Bíró Iván szobrász, a SoHo-ban művészeket tömörítő 55 Mercer Gallery alapító tagja, február 9-én, 74 éves korában, egy Mt. Kisco-i kórházban, New York-ban elhunyt.

A művész felesége, Juliane a *Times*-nak elmondta, hogy „a halál oka: műtéti beavatkozás után fellépő tüdőgyulladás volt”.

A nekrológ szerint: Bíró Párizsban született 1926. [április 8-án] és Budapesten nőtt fel. Túlélte a fogságot egy náci munkatáborban a II. világháború alatt. Majd az 1940-es évek végén szobrászatot tanult Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán. 1957-ben emigrált Amerikába, ahol finoman megmunkált absztrakt szobrokat kezdett készíteni...

1970-ben részt vett az 55 Mercer Gallery alapításában, és nyolc évig ott állította ki alkotásait. Emellett divat- és játéktervező is volt. De tanított is: Manhattanben, a Fashion Institute of Technology-ban és a Silvermine School of Art-ban New Cananban, Connecticutban.

Felesége, Juliane New York-ban, Lewisboro-ban fia, Matthew, Ann Arbor-ban, Michigan államban él, modern művészetet tanít a Michigan-i egyetemen.

*

A Balassi-szobor kiöntéséhez Bíró Iván szellemi örököse, fia, Matthew, és a család Magyarországon, Budapesten élő leszármazottja, Békésné Hegyi Júlia is hozzájárult. Az utóbbi személy arra is hajlandó volt, hogy mesél a családról, Bíró Ivánról – stílszerűen Budapesten, az Operával átellenben, a Művész cukrászdában beszélgettünk.

– Az én édesanyám, és Bíró Iván féltestvérek voltak. Ám a „mese” azt nem árulja el, hogy valójában magyar vagy francia volt? Ami bizonyos, az, hogy a nagymamám, Bíró Piroska – a húszas évek közepén – kikerült Párizsba, kiküldte őt a Kommunista Párt. Fél évet volt kint, majd hazatért – foglalta össze a történetét Hegyi Júlia, aki fontosnak tartotta még hozzáfűzni... – A nagymama híres zongorista lehetett volna, de amikor Párizsban járt, ott megismerkedett valakivel, aki talán francia volt, de az is lehet, hogy magyar... Ezt homály fedí, a párizsi létét már örökre titok takarja; 14 éves voltam, amikor nagymamám 1960-ban meghalt.

– *Lehet, hogy nem akarta elárulni a szerelmét?*

– Talán azért, mert a nagymama közben férjhez ment egy másik férfihez. Iván már akkor megvolt, és közben megszületett anyukám: [Csók] Anna. Iván, amikor megszületett, a mamája nevét kapta.

– *Meghatározó gyermekkori élmények, amelyek az életútját is befolyásolhatták...*

– Az biztos, hogy Budapesten kezdte el tanulmányait, az is biztos, hogy Radnóti-val együtt volt munkaszolgálatos Borban. Aztán, Bor után Bécsbe kerülhetett [Fritz Wotruba-nál dolgozott] és onnan jött haza 1946 után. A nagymamám akkor még Svédországban, Bergen-Belsen-ben volt. De ezek a család-történet homályos részletei... Ami ismert: a főiskolás évek alatt Szántó Piroska Iván barátnője lett, így került be az Európai Iskola Fiataljai közé. Ő volt az egyik legfiatalabb tagja és az édesapám, Hegyi György.

Iván nagyon tehetséges volt, megkapta a Magyar Népköztársaság Derkovits-ösztöndíját (havi háromezer forintot); már harmad-, negyedéves korában nagyobb megbízásokat kapott. Debrecenben az Agrártudományi Főiskola előtt van egy kőszobor: az Agronómus lány, 1955-ben készült. [Ebben az évben Munkácsi-díjat kap.] De több olyan munkája is elkészült, ami csak terv maradt, nem valósult meg.

– *Mi volt az oka, hogy a család történetében több „homályos folt, titok” maradt? Bíró Iván sem mesélt...*

– Nem volt egy közlékeny ember. A keze beszélt helyette. Ha faggatták, minden másról mesélt, csak arról nem, amiről kérdezték.

– *1956-ban ő is elment. Miért, mi történt?*

– Bíró Iván esetében 1956 inkább a művészi szabadságról szólt, nem a politikáról. Az ő elmenetele nem politikai megfutamodás volt. Itthon nem tudta megvalósítani

Bíró Iván Balassi szobra a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtárban

azt az alkotói kifejezést, amit szeretett volna. Egy mozdulattal „áthúzta” Magyarországot, és távozott. Még itthon megnősült, a feleségével együtt hagyta el a hazáját.

– *Bizonyára jelezte, hogy hol kezdett új életet?*

– Írt néhány levelet, hogy Amerikában, New York-ban telepedtek le, ajándékot is küldtek: kaptam egy babát. De aztán a felesége tragikus körülmények között meghalt (lehet, hogy öngyilkos lett) és elvágta a szálakat – csend következett. Nem túlzás, a nagymamám ebbe halt bele. Ma is emlékszem, gyermekkori képeim egyike, hogy a nagymamám sír.

– *Valami elszakadt?*

– Húsz évig semmit nem tudtunk róla, nem tudtuk, hogy mi van... Csak az ismerős művészeken keresztül értesültünk arról, hogy jól van; újra megnősült és az új felesége egy tünemény. Később derült ki számomra, hogy valóban az. Tíz évvel ezelőtt láttam őt először, Juliane fantasztikus teremtmény. Német származású, könyvtár–nyelvszakos bölcsész, a japán papírhajtogatás, az origami elismert szakértője.

– *Juliane megismerése hozott-e fordulatot a család történetének, titkainak kutatásában?*

– A második feleségétől megtudtam, hogy a magyar feleségének elvesztése nagyon megrázta Ivánt; rossz állapotban volt, amikor Juliane megismerte, de a múlt-ról soha nem mesélt.

– *Mit tud Bíró Iván magyarországi alkotásainak sorsáról? Salgótarjánban nem oly’ rég felismerték Balassi-szobrának gipszmintáját. Lappanghatnak még Bíró-munkák máshol is?*

– Én három szobrot őrzök tőle. Ezek közül kettő gipsz (szocreál alkotások) és egy bronz absztrakt munkája is a birtokomban van. De amit később, Amerikában csinált, az teljesen más.

– *New York meghatározó volt az életében, művészi kifejezőmódjára is hatott?*

– Fával kezdett el dolgozni. Ha szükségesnek érezte, megfestette az anyagot. Olykor 8x6 méteres táblaképeket is festett. Az utóbbi években nyúlt a fémhez. Több monumentális méretű szobrot készített. Érdekességük, hogy valamennyi szobra mobil: dinamikusan mozog.

– *Műteremben dolgozott vagy ipari „üzemekben”...?*

– Amikor megalakították a SoHoban művészeket tömörítő „55 Mercer Gallery”-t, akkor New York-ban éltek. De később kiköltöztek New York mellé – úgy száz kilométerre –, South Salem-be; egy 1870 körül épült „elhagyott” templom volt a műterme, a telken egy pici ház is van, ebben éltek ők.

– *Elvonult a világ zajától?*

– A magányos farkas kategóriájába tartozott. Az életet belül élte. Alkotásai őrzik a gondolatait. Nem igazán érdekelte őt, hogy azok a valamik, amik a műtermében készültek, eladódjanak. Számára az volt a lényeg, hogy megszülessenek.

– *A hazatérés, egy magyarországi kiállítás sem izgatta?*

– Amikor megjelent egy könyv az Európai Iskoláról, utána (talán 1994-ben vagy ’95-ben?) volt itthon. Igent mondott egy budapesti kiállításra. A szervezés minden szálon elindult. Főleg az apukám érdeklődött, meg Rác András... Ők hárman jóban voltak; de az alkotások biztosítási díján megbukott a tárlat megrendezése.

– *Amerikában hunyt el, ott is van eltemetve?*

– Nincs sírja. Hamvait ott szórták szét, ahol a feleségével minden nap sétáltak – a Hudson folyó partján.

SOLYMÁR JÓZSEF

Az apja fia? Ifj. Szabó István

*„Szuha, Mindszent, Dorogháza
Beférne egy tarisznyába.”*

Kisgyerekként sokszor elmondtam ezt a falucsúfoló versikét, nem sejtve, hogy vénségemre egy Dorogházán született gyermek dicséretét mondom majd, aki csupán nálam néhány évvel korábban csodálkozott rá a Mátra háta mögött lévő völgyből a Kékes, a Galyatető, az Ágasvár fenséges hegyvonulatára.

Kilométerekben kicsi volt a távolság, ám az életteret illetően jókora. Mert a völgy Kisterenye felé eső része még Nógrád, a mi falunk, Mátraballa pedig már az első Heves megyei község. Más megye, más egyházmegye, más urak, más szokások. Mint köztudott, a palóc falvak egészen a legutóbbi időkig egymástól erősen elkülönítetten éltek, s még a szomszédos falusi közösségek is tartották a távolságot. Igaz, most már a kistérségek jöttek divatba, de ebből azért valami még megmaradt.

Mi mutassunk most jó példát, ünnepeljük együtt – a két másik faluval egy tarisznyába beleférő – Dorogháza jeles szülöttét, ifjabb Szabó Istvánt.

Egyelőre minden emberi lénynek van apja. A lombikbébinek is, és ha eljutunk a sokszorosított, klónozott figurákig, azoknak is lesz. A legújabb genetikai kutatások szerint még öregkori elmúlásunk idejének és módjának bekövetkezésében is szerepe lehet annak, hogy ki és milyen kedvében nemzett bennünket. Nem beszélve a tulajdonságainkról, lelkiállapotunkról, erényeinkről és hibáinkról. Ráadásul mi, mai öregek egy oly korszakot hagyunk magunk mögött, amikor minden életrajzot az atya bemutatásával kellett kezdeni és ez az indító mondat gyakran életünkről, sorsunkról dönthetett.

Az atya és fiú életútjának, eredményeinek összemérésére hasonlítására nagy a csábítás abban az esetben, ha történetesen mindketten ugyanabban a szakmában, ugyanazon a pályán dolgoztak, dolgoznak, s még inkább így van ez, ha egy olyan művészeti ágban szereztek maguknak nevet, mint a szobrászat. Az idős Szabó Istvánról szóló írásokban is gyakorta feltűnik a tehetséges gyermek figurája. Szombathy Viktor, jó nevű író, újságíró 1939-ben élményszerű úton járt Palócföldön és meglátogatta azt a műtermet, amelyet báró Solymossy Jenő bocsátott kisterenyei kastélyának cselédházából az egyre inkább művészek közé sorolható őstehetség rendelkezésére. Az akkori *Új Magyarország* augusztus 20-ai ünnepi számában írt beszámolójában helyet kapott a következő mondat: „A fia is farag, tizenkét éves, s olyan kis parasztokat farag, hogy öröm kézben forgatni.”

Nemcsak az idős Szabó István méltatói emlegetik időről-időre a tehetséges fiút, de az apa – akinek íráskészsége is bámulatos – maga is vall a fia iránt érzett szeretetéről.

Időnként elismerő sorokat vet papírra, de aggodalmának is hangot ad a gyerek által választott művészeti irányt illetően.

Ha az apáról írók emlegetik a fiút, akkor fokozott mértékben történik ez a fordított esetben. Az ifjabb Szabó háta mögül, ha kell, ha nem, mindig kikandikál, kikacsintgat az öreg. Údító kivételként Praznovszky Mihály elemzi úgy ifjabb Szabó Istvánnak költőkről, írókról, művészekről készült szobrait, mintha alkotójuk talált gyerek lenne, rózsabokorban jött volna a világra.

Először úgy gondoltam, én is ezen az úton indulok el, és inkább leharapom a nyelvem, minthogy az öreget is szóba hozzam. Ám aztán a róluk szóló cikkeket, tanulmányokat és az ő nyilatkozataikat olvasgatva úgy találtam, túl sok az ide-oda utalás, az elvarratlan szál, a vitathatatlan részigazság, de a két életút, életmű összemérése igazából még nem történt meg. Könnyen lehet, hogy belebukok, de megpróbálkozok egy kettős portré felrajzolásával. Vagy inkább megformázásával, hogy a szakmánál maradjunk.

Előbb az idősebbről, aki hétesztendős volt akkor, amikor 1910-ben a Nagy Palóc végleg magára hagyta népét. Ez a Szabó Pisti olyan volt, és úgy élte le az egész életét, mintha személyiségét és sorsát Mikszáth álmodta volna meg. Ha múltunkban meg kellene találni az igazi palóc prototípusát, végül is alighanem idős Szabó Istvánra szavaznék. Erényei és hibái egyaránt jellemzik ezt a népcsoportot. Igaz, nyilatkozataiban, írásaiban bőséges teret ad sérelmeinek, mellőztetéseinek, mégis azt merem állítani, hogy boldogabb, kiegyensúlyozottabb emberből kevés tiporja az anyaföldet.

Valóban mélyről indult el, de nem olyan mélyről, ahogy első pillanatban látszik. A kerékgyártó ősök sorsa nem volt teljesen azonos a többi urasági cseléddel, a summásokéval, a napszámosokéval. A jó mesterember azért más javadalmazásban és megbecsülésben részesült.

Istvánt egy véletlen indította el a magasba ívelő karrier felé. Egy cimborája megkérte, hogy javítsa ki megrongálódott cimbalmát, ő pedig nemcsak a hibás hangszert reparálta meg, de csinált egy másikat is, amelyik csinosabb és szebb hangú volt a mintapéldánynál. Ez adta az ötletet, az indítást ahhoz, hogy a fiatal kerékgyártó mester megpróbálkozzék faragó késével figurákat is formázni.

Idősebb Szabó szobrászi sikerei nem a szocializmus „győzelme” után kezdődtek. Nem az új korszak beköszöntésével nyílt meg előtte az érvényesülés útja. A maga módján meghódította már ő az úri Magyarországot is. Hiszen az 1936-ban megrendezett Nemzetközi Vásáron bemutatott faszobrocskáiból az egyik vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr kenderesi kastélyába került, egy másikat pedig József főherceg vásárolta meg.

Meg kell mondani, hogy a nógrádi őstehetség útjának egyengetését illetően a nógrádi urak is kitettek magukért. Figyeltek rá, rendelték is tőle. Szabó a paraszti figurák faragása mellett már ekkor megpróbálkozott a bányászok ábrázolásával is. Úgy tűnik, a délceg alakok megkövetelése időben messzebbre nyúlik vissza, mintsem gondolnánk. Rendelt tőle faszobrocskát íróasztalára a bányaigazgató. Ám amikor elkészült a kis szobor, visszaadta, hogy neki nem egy ilyen megfáradt, girhes bányász kell, hanem egy szép, délceg legény. Hát ha ilyet rendelt, másodjára már ilyet kapott. Érdekes, hogy idősebb Szabó faszobrai, kisebb méretű művei nem egyszer az Óperenciás tengeren túlra is eljutottak. Ugyanakkor köztéri szobrot csak

a legszűkebben vett pátáriájában, sírkövet pedig csak Kisterenyén rendeltek tőle. Itt készült el a főtérré, a Solymossy kastély kapuja elé az első világháborús bronz hősi emlékmű is, amelyet 1937 októberében avattak fel. Idősebb Szabó valami újat akart. Nem büszke tartású, szuronyt szegező vagy sebesülten összerogyó harcost ábrázolt, hanem azt a jelképes pillanatot, amikor a háborúba induló katona átadja a munkát és felelősséget jelentő kaszát kamasz fiának. A tervvel nem is volt semmi baj, a problémát csupán az jelentette, hogy a tanult mesterség igazolásával nem rendelkező falusi mester nem volt jogosult ily munka elvégzésére.

Már akkor is – tehetsége mellett –, a humora segítette át Szabót az akadályon. Ő maga erről a következőképpen számol be:

„Elutaztunk a főjegyző úrral Balassagyarmatra, a főispán úrhoz. Nagy értekezletet tartottak, mert tele volt a folyosó is urakkal. A főispán úr szobája meg volt tömve. Annak ellenére a titkár úr bejelentette, hogy itt vagyunk. Nyilván azért, hogy az urak előtt nyilatkozzak a vásár eredményéről. Beléptettek engem a főispán úr szobájába a párnázott ajtón. A főispán úr bemutatott:

– Szabó István kerékgyártó mester, aki átváltott a mesterségből a művészetbe... No, Pista fiam, hogy a Nemzetközi Vásár?

– Elfogyott az áru, méltóságos úr. Kiürültek a tulipános ládák, a sokfajta anyagból csak a minta maradt, ami arra kellett, hogy még rendelést csinált vele a nagyságos asszony.

– Magadról beszélj, hadd hallják az urak.

– Én magamról csak annyit tudok mondani, amit a drótos tót mondott, amikor a kazári rezesbanda rákezdett: neki legjobban tetszett a cintányéros, ilyen kellene még vagy hat, a többi mehetne az anyja izéjébe... Nekem is jó lenne efféle vásár hatszor egy esztendőben. Mindent eladtam, még rendelést is kaptam.

– De hallom ám, hogy a menyecskéket is megszelídítetted. Be ne gazolj nekem, Pista, a kutya teremtedet, mert az én becsületedre engedték a vásárra őket. Nehogy az én bőrömrre menjen a játék!

Úgy rám pirított a főispán úr az urak előtt, hogy majd elsüllyedtem. Azok meg nevettek rajta, ami nekem sehogy se tetszett. Nem tudtam mást felelni, azzal vágtam ki magam:

– Méltóságos úr: az az Isten katonája, ki az ángyát felcsinálja! Erre kitört a szabadjára engedett nevetés, amit egyszerre hagytak abba, mikor a főispán azt mondta:

– Várjatok meg, Pista! Egy óra múlva végzünk, veled is beszélhetek.

Egyszer csak ránk került a sor. Bemutattam a főjegyző urat, és ő előterjesztette az ügyünket. Megmutatta a képviselőtestület határozatát, átadta Lénárt Károly bányaigazgató üdvözlését, aki szintén kéri a főispán úr magas támogatását. A főispán úr ráfeleli:

– Nem tudom, főjegyző úr tudja-e, hogy amely vállalkozás meghaladja a kétezer pengőt, arra országos pályázatot kell hirdetni.

– Nem tudom, méltóságos uram, de mi választjuk ki, hogy nekünk melyik szobor kell. És nekünk a mi művészünk munkája kell.

– Még egy nehezebb része is van a dolognak. Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács engedélye nélkül hősi emlékművet felállítani nem lehet. Most történt a pályázatról való döntés. Sidló Ferenc szobrászművész nyerte meg, ő fogja készíteni a szobrot.

Erre behozta gipszmintáját és megmutatta.

– Na, fiam, csináld meg az elképzelésedet, így, ilyen kis méretben. Mindent elkövetek a támogatásodra.”

A szobrot egyébként maga az akkori belügyminiszter avatta fel. Szépséghibája volt a dolognak, hogy az ünnepséget követő ebédre a szobrászt „elfelejtették” meghívni, így ő cimboráival a falu kocsmájában ünnepelt.

Az urak az akkor már 35 éves pártfogoltjukat tanult mesterré kívánták képeztetni. Elintézték hát, hogy felvegyék a Képzőművészeti Főiskolára. Itt érte az idősebb Szabót élete talán legnagyobb kudarca. A művészpálánták nem tartották maguk közül valónak. Kigúnyolták, kinevették. Karikatúra készült róla, hogy csorog a nyála, amikor a meztelen női modellt rajzolja. A patronálására felkért tanár úr Mikszáth hályogkovácsának példázatára hivatkozva tanácsolta neki, hogy maradjon meg östehetségnek.

Szabó viszonylag hamar kiheverte ezt a csalódást. Ingyen dolgozott a salgótarjáni Bóna Kovács Károly műtermében, aki nem csak a Képzőművészeti Főiskolát végezte el, de Lyka Károly ajánlása alapján Párizsban ismerkedhetett a művészet új áramlataival. Az ő műtermében Szabó nemcsak technikai tudását tökéletesíthette, s mindent megtanult, amit a kő, a márvány faragásához vagy a bronz öntéséhez tudni kellett, de ráadásul a parasztok, a bányászok ábrázolásához is megerősítést nyert. A fáról pedig már akkor is mindent tudott, amit csak tudni lehetett.

Úgy tűnt, hogy Szabó számára a legjobbkor érkezik a második világháború hatalomváltása. Ő volt a nép zseniális gyermeke, akinek eleinte nem volt teher, hogy tiszta szívvel, jókedvűen azt csinálja, amit elvárnak tőle. Termékeny évek következtek: két nagy, gyűjteményes kiállítás a Műcsarnokban, Kossuth-díj, Érdemes Művész díj és így tovább. Hadd panaszzoljam, hogy faragásai szinte már elkészültek előtt rendre elkelnek, és még a kedvenceit sem tudja megtartani.

A sors egyik nagy ajándéka, hogy a Benczúrfalvának átkeresztelt Szécsény melletti kis palóc falucskában megörökölheti Mikszáth művészbarátjának itt felépített műtermét, amely hamarosan valóságos búcsújáró helyé válik. Oly időkben, amikor a belföldi turizmus sem volt igazán divatban, néha három-négy kiránduló busz állt a műterem ajtaja előtti tisztáson, és alig akadt olyan hét a naptárban, hogy ne jött volna egy-egy kóbor újságíró, hogy újra meg újra felfedezze a zseniális öreg palóc művészt.

Idősebb Szabó pedig megfelelt annak a képnek, amit látni akartak róla. Szikrázó kedélye, életszeretete. Mély és hiteles palóc humora nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy ha akadtak is fintorgó műítészek, akik megpróbálták lejáratni, a híre, neve, tekintélye egyre csak erősödött. Ő nem csak tűrte, hanem élvezte is, hogy idegenforgalmi látványossággá változott.

A furfangos palóc természetesen érzékelte a műterme falán kívüli ellentmondásokat is. Megunhatta például, hogy egyre csak délceg bányászokat, a szocialista munka hőseit faragja. Attól okosabb volt, hogy nyilvánosan lármázzon. Kitalálta például, hogy egy dombormű sorozaton ábrázolja a nógrádi bányáskodás múltját, történetét. Így aztán már faraghatott munkában megrokkant bányászt, kehes lovat, félelmetes földalatti üregeket. A másik sikeres elmélete az volt, hogy az eltűnőben lévő, régi paraszti élet motívumait csak ő (mára fia se) tudja hitelesen ábrázolni. Hiszen ő nemcsak kaszálni tud, de kaszát fenni, a kasza élet kiverni is. Meg tudja

rakni a szénás szekeret. Így aztán megszerezte magának a jogot arra, hogy kedvenc vadkörtefájába tovább faraghassa gyermek- és ifjúkora megcsodált figuráit.

Ha valóban meg akarjuk ismerni idősebb Szabó gondolkodását, fergeteges humorát, a legokosabb, ha arra figyelünk, amit ő maga mond önmagáról. Erre pedig jobb példát aligha találhatnánk (főleg, ha a folytatásra is gondolunk), mint annak ismertetését, hogyan készítette el az atya a maga jelentős Mikszáth-szobrát, és mi lett annak a sorsa.

Benczúr Gyula hajdani kúriájában, annak hajdani műtermében a kedves és türelmes asszonyától kiszolgálva úgy élt Szabó kis birodalmának uraként, mint egy hajdani birtokos, dzsentrí. Egy alkalommal vállára véve puskáját (vadászott is az öregúr) kiruccant egy közeli erdőbe. Majdnem lelőtt egy rókat (sebaj, jövőre dúsabb lesz a bundája), próbálta meglesni a rejtőzködő kakukkmadarat, és levetett ingjét teleszedte gombáival. A kirándulás igazi eseménye mégis az volt, hogy a szobrász talált egy gyönyörű, hatalmas követ, amelyet egyedül görgetett le a hegyoldalon.

Itt az ideje, hogy ismét átadjam a szót idősebb Szabónak. Kérem, figyeljék meg, hogyan bontja három részre a történetet, és méltányolják azt a vaskos humort, amelyet ez esetben is megenged magának, még az általa olyannyira tisztelt Nagy Palóccal is:

„Az első gondolatom az volt, hogy Mikszáth, amikor ecsetelte Benczúrnak, hogy milyen kincseket, is rejteget azokban a kövekben, csak nincs kihasználva. Én a magam részéről megpróbálom hasznát venni, kifaragom Mikszáthot abból a kőből, amit legurítottam. Másnap tíz órakor bent volt a követem a műterem előtt, a flasenzug alatt, mivel emelgettük egy köre téve olyan magasan, hogy tudjam faragni. Neki is fogtam a faragásnak. Nem kellett hozzá tervet készíteni, mert nekem meg volt egy tíz centiméteres bronzba öntött érem, amit már előbb csináltam, arról faragtam.

Mikszáth portrét faragni nem követel nagy erőfeszítést, megerőltetést, jó karakterfej. Két és félszeres nagyításban faragtam. Ki is csiszoltam. Sokáig itt volt az ajtómmal mellett, a flasenzug alatt, a fal mellett, mert az udvaromon keresztül volt a bejárás a műterem előtt. Itt jártak el kocsival, jószággal, mindennel. Össze volt vágdosva az egész udvar, úgy nézett ki, hogy még nyáron sem lehetett az udvaron seperni.

Egyszer nagyon kiborultam. Szemlét tartott a járási állatorvos. A szarvasmarhákat fel kellett hajtani a Benczúr udvarba. Felhajtották a teheneket, megkötötték, ki, hol akarta. Az én akácfámhoz is kötöttek egy rettenetes, elhanyagolt nagy darab tehenet. Belém ütött valami, amikor látom, hogy mit művel a gazduram, aki azt hiszi magáról, hogy ő valaki. Megkötötte a tehenet, otthagya, elment a többi várakozó ember közé, akik nagyon jól érezhették magukat, mert nagyokat nevettek. Jött egy másik ember, az meg hozzáköti a tehenet a flasenzug egyik vasoszlopához, a Mikszáth fejéhez. A tehén megfordult annyira, hogy a Mikszáth fejet legyezte azzal a förtelmesen mocskos farkával. Egyszer csak egy nagyot köhöntett és végigfestette Mikszáthnak a tisztas ábrázatát.

Én ezt már nem tudtam elviselni. Kiakasztottam a láncot, egy akácfa karóval végigvágтам a tehénen, ment, mint a táltos hazafelé. Én meg annyit kérdeztem, úgy, hogy meghallják, hogy hol a gazdája.

A társaságban csend lett megszűnt a hangos nevetés. Azt nem tudom, hogy honnan került oda egy újságíró. Énhozzám jött-e vagy a parkot nézni, nem tudtam

kisütni azóta sem. Annyit tudok mondani, ha énhozzám jött, akkor rosszkor találta el, de odajött hozzám és engem akart csillapítani az emberek előtt.

Azzal kezdte, hogy Szabó elvtárs, a demokrácia építése megköveteli azt, hogy a művészek, írók menjenek a nép közé, ott fejtsék ki a tevékenységüket. Az emberek közt kell élni vidéken. Itt nagyobb szükség van a kultúra terjesztésére, mint a városban. Példa erre, a Szovjetunióban Solohov, aki kiment a nép közé vidékre. Ott tanulmányozta a nép életét.

Mondom neki, hogy a legnagyobb tisztelője vagyok Solohovnak, megvan nekem a vidéki villájának fényképe, ahol alkotni szokott, szép, rendezett környezetben, hűvös fák alatt. De neki nem köhögi le a jegyzetfüzetét a tehén. Máig sem hagy nyugton, ki volt az a nő újságíró, akivel egy csepp híján majdnem összeakasztottam.

Messziről hordtam a vizet. Mikor lemostam a szobrot, akkor került sor az akác-fához kötött tehén vizsgálatára. Akkor már nem volt a tehén nyakán szőr, de még az oldalán sem; ahol hozzá tudott érni a láncból a fához, ott mindenütt le volt dörzsölve a szőr. Az állatorvosnak szikrázott a szeme mérgében. Rákiáltott az ünneplő kalapos emerre, hogy vezesse el innen a tehenet. El is vezette, a szőr meg ott maradt az akácfa kérgén, meg a földön. Rettenetesen gusztustalan látvány volt.

A megyei képzőművészeti munkacsoport kiállítást rendezett Tarjánban, az ipartestületi helyiségben. Én is részt vettem a kiállításon, bevitettem a Mikszáth fejet. Ez a bevitel nem volt csak olyan magától értetődő dolog, hogy megfogom és beviszem, mert a Mikszáth fej testvérek között is megvan tizenöt mázsa, fogás meg nincs rajta.

A bányától kaptam segítséget, meg posztamenset is kellett külön csinálni, olyan erőset, amit megbírja, ha ráteszik.

Lezajlott a kiállítás, széthordták az anyagot, a szobor a teremben árválkodott magában, míg valakinek szemet szúrt, hogy miért van ez a szobor itt útban.

Intézkedett, pallókat helyeztek alája és kihúzták a vécébe. Ott rostokolt az én Mikszáth szobrom egy pár esztendeig, míg végre megkérdezték, hogy mi legyen vele, Én elmondtam, hogy haza akartam hozni a kiállítás után, de nem engedték, Tarjánnak kell a szobor. Ezek után abban állapodtunk meg, hogy én a szobrot odaajándékozom a városnak, nekem csak azt a költséget térítsék meg, amit én rákölöttem. Ebben megegyeztünk, én meg azt vettem föl, hogy a szobornak méltó talapzatot csináljanak. Ezt meg is valósították. Ma is ott áll a szobrom a Május 1. úti iskola előtt (...)

Idősebb Szabó István életművének méltatói gyakorta hivatkoznak Veress Péterre, Szabó Pálra. Nekem – megvallom őszintén – hamarább jut eszembe Tersánszky Józsi Jenő, de az újpesti Berda Jóska is.

Sok szép, hangulatos fotográfia készült róla. Szívemhez legközelebb áll az, amelyik 1983-ban, egy salgótarjáni kiállítása megnyitásán készült. A már botra támaszkodó szobrász másik kezét a feleségének nyújtja, s körülveszik őket palóc népviseletes ceredi menyecskék, akik a szülőfalu üdvözlét és dalait hozták el a jeles alkalomra.

Elgondolkodtató egy másik fotó is. Ezen hárman vannak a benczúrfalvi műterem ajtaja előtt: a már elkészült, több mázsás Mikszáth fejet nézegeti az apa és a fia. Hogy miről beszélgethettek, azt nem tudhatjuk, de arra több vallomásból következtethetünk,

hogy az idősebb Szabó talán egyetlen csatát vett komolyan az életében, amelyet saját egyetlen fiával folytatott.

Az ifjú Szabó egyrészt tékozló fiú volt, de másrésztől mégsem volt az. Csaknem minden héten módját ejtette, hogy szülei látására megjelenjen Benczúrfalván, de ezek a szeretetteljesnek szánt összejövetelnek néha mindkettejük szándéka, akarata ellenére az őstehetség és a tanult mester közötti összeecsapásba torkolltak. Ezt nem pletykákból, de a jelenlévők vallomásaiból tudhatjuk. Ám ne szaladjunk előre, próbáljuk most követni a fiú életútját.

Ifjabb Szabó István, mint az eddig elmondottakból is kiderülhetett, ma már nem igazán ifjú, hiszen közel jár ahhoz, hogy megünnepeljük nyolcvanadik születésnapját. Hangsúlyozva, hogy még jelentős alkotásokat várhatunk és várunk is tőle, az is indokolt, ha életútját, életművét egészként is próbáljuk elemezni. Annál is indokoltabb ez, mert izgalmas feladat a kettős portré megrajzolása, amely így együtt, kerek évszázadot fog át.

Kisgyermekként még átélhette a két világháború közti antivilág fontos eseményeit, apja, a kerékgyártó mester első sikereit, harcai kezdetét és elismerését. A kisfiú olyannak látta apját, amilyen volt, és olyannak szerette.

„Kisterenyén, a Petre-udvarbeli kerékgyártó műhely – amelyben apán is dolgozott –, amolyan társasági központ volt szinte éjjel-nappal. Napközben mészároslegények, lakatosok, kovácsok jöttek oda szerszámaikat köszörültetni, de közben a nyelvük is megoldódott. Éjszaka sokszor arra ébredtünk, hogy összejött a vigalmi gárda. Ez alatt az iparosok amatőr zenekarát kell érteni, amelyik ott tartotta a próbákat. Apám nagyon büszke volt rám, egyrészt, hogy – a nővéremet követően – fiúnak születtem, másrészt azért, mert a koromhoz képest erős, bátor voltam. Előfordult, hogy felállított a faragótökre és ott mutogatta a karizmait.”

Az apa büszke volt fia tanulékonyására, néha talán túlságosan is büszke.

„Az iskolában a másodikos tanítónak sok baja volt velem, el-elfenekelt, mert dacos voltam. Egyszer például arról beszélgettünk az órán, hogy akik szeretik az alkoholt, rossz emberek, én azonban épen az ellenkezőjét állítottam, mondván: apám is iszik és mégis jó ember. A gyerekeknek ez nagyon imponált, a tanítónak azonban már kevésbé tetszett, be is panaszolt apámnál.”

Az erős gyereket aztán maga mellé vette minden munkájában. Az ifjú nemcsak a fafaragást, de az agyagmosás, a gipszöntés technikáját is korán elsajátította, és mindezek mellett apja látásmódját is. A vadkörtefa neki is engedelmeskedett és csaknem ugyanúgy kiadta a megálmodott szobrocskák formáját, mintha az öreg faragta volna.

Idősebb Szabó azonban nem akarta, hogy gyereke is az őstehetség embert próbáló sorsában osztozzék (merthogy szobrász lesz belőle, ahhoz nem fért kétség). Iskoláztatta a fiút. Bejáró diák lett, s amikor Kisterenyén felszállt a vonatra Tarján felé, abban már ott üldögélt egy pásztói diák, Csohány Kálmán. A híres grafikus szobrát – annak korai halála után – két alkalommal is megmintázta.

Idősebb Szabó kései elégtételnek, a saját győzelmének is tekintette, amikor utódját gond nélkül felvették arra a Képzőművészeti Főiskolára, amelyen őt mélyen megalázták és nem szerezhették diplomát. Nem sejtette, hogy ez a fordulat jócskán megtermi majd a maga konfliktusait.

Ifjú Szabó még a fényes szelek utolsó hullámával érkezett a fővárosba. Népi kollégistaként kezdte (Hej, szellők, fényes szellők, fújjátok, fújjátok. Holnapra megforgatjuk

az egész világot...). És ezt ők még akkor komolyan is gondolták. Sem egy-két csalódás, sem egy-két kijózanító pofon nem volt elegendő ahhoz, hogy gyanakodni kezdjenek és észrevegyék, hogy a biztató kezdet után nem jó felé megyen az ország szekere.

Az apja által jól felkészített fiúnak kezdetben felfelé ívelt a karrierje. Nemcsak a technikai tudása volt nagyobb a többiekénél, de hozományként övé volt a népi figurák hiteles ábrázolásának ez időben kincset érő tudása is. Ő maga mondta erről egy Csongrády Bélának adott interjújában:

„Lényegében mindent átvettem apámtól, azonos volt az elsődleges élményanyagunk. Világéletemben úgy éreztem, hogy engem kötelez a forrásokhoz való hűség, s önmagamhoz is akkor vagyok következetes, ha megőrzöm ezt az indíttatást. Én is csináltam *Palóc menyecskét*, *Nagykendős lányt*, *Almaszedőt*, amely bizony nagyon közeli szemléletű apám szobraival, mondjuk a *Gereblyéző menyecskével*, vagy az *Aratóval*, s ugyanaz a viszonya *Nyújtózkodó fiú*, a *Bányász* című szobrom és apám *Ébredése* illetve *Mai bányásza* között. E művek lelkeségében, ezáltal külső megjelenésében nincs sok differencia, s olyannyira »folytatása vagyok az apámnak«, hogy csak a szakavatottak, a műértők veszik észre az eltéréseket. Sokat köszönhetek apámnak, úgymond anyagismeret terén is, s nekem a főiskolán nagy előnyt jelentett, hogy nem ott kellett megtanulnom a fák, a faragható kövek jellemzőit s jártasságom révén a mintázást sem előlről kellett kezdenem. Azt is el kell ismerni, hogy a korszak levegője, uralkodó stílusirányzata, a nép- illetve munkaábrázolás akkori prioritása, kiemelt hangsúlya kedvezett számomra abban, hogy a szülői ház örökségét, szellemiségét kamatoztassam. Mindemellett természetesen voltak, vannak különbségek is alkotói felfogásunkban, gyakorlatunkban. Amíg apámnál az úgynevezett primer aktivitás, a belső látás, a koncentráció erő dominált, nálam értelemyszerűen jobban érvényesült a tudatosság, a megszerzett ismeret áttételesebb tartalomban jutott, illetve jut kifejeződésre. Én mindig igyekeztem a kompozíciót szobrászatilag szervezetté tenni, tudatosan törekedtem arra, hogy jól komponált legyen a figura, s érvényesüljön a mozdulat szépsége, dekorativitása. Soha nem tudtam azonban olyan biztosan látnia térben, mint ő. Hihetetlen módon ismerte, uralta a fát, s mesterien kerülte ki például a rossz részeket. Összességében azt hiszem, hogy több a rokon vonás művészetünkben, mint a megkülönböztető. Úgy vélem, ezért sem okozott különösebb gondot számomra, hogy a későbbiekben – idősebb korában, nagyobb munkáinál – a keze alá dolgozzak. Az más kérdés, hogy kényes lévén a szobraira – gyakran utánam faragott.”

A főiskolán, majd a későbbi munkálkodása során szerzett tapasztalatait az ifjú Szabó próbálta megosztani öregjével. És nem szerencsés dolog, ha a gyerek próbálja „nevelni” az apját, még akkor sem, ha egyben, másban esetleg neki lehet igaza. Apja nehezen tűrte ezeket a kései leckéket. Össze-összekülönböztek, de a családi szeretetet és az összetartozás érzését nem érte sérelem.

Hogyan alakult mindeközben az ifjabb Szabó sorsa? Erre emlékezve fontosnak tartja megemlíteni, hogy egy ideig közös albérletben laktak Váci Mihállyal, akit Szabó többször is megmintázott, halála után pedig ő készítette el a költő Nyíregyházán felállított köztéri szobrát.

Erőtéljesek, jók ezek a szobrok. Ezt el kell ismerni, még akkor is, ha én történetesen azok közé tartozom, akik nem kedvelték Vácit (Nagy László hívó vagyok).

Váci a csak ittre és a csak mostra való hivatkozással jócskán elodázta az ébredést, szolgálván a létezőt, az emberarcút. Előbb pártos, aztán elkötelezett. De a tehetséget nem tagadhatjuk meg tőle. Sokan szerették és szeretik ma is. Ráadásul a fiú egykori albérlő társa 1966-ban ellátogatott Benczúrfalvára, és a maga módján megleghangú írásban méltatta a lassacskán magára maradó öreg művészt a *Kortárs* folyóiratban.

Az angyalföldi új lakótelepen, a Máglya közben műteremházat építettek. Ifjú Szabó István itt kapott helyet a nyugodt alkotáshoz. Csakhogy a nyugodt alkotáshoz nem elegendő műtermet biztosítani. Hosszú időn át a képzőművészek a hatalom kényétől, kedvétől függtek. A magánvásárlások gyakorlatilag szüneteltek. A köztéri alkotások témaköre igen behatárolt volt. Pályázni kellett, újra meg újra pályázni, aztán a zsűri kiválasztotta a szerinte legalkalmasabbat. A művész hol nyert, hol veszített. A maradék idejében agyagozhatott, farigcsálhatott a saját örömére.

Ezt az utat járta ifjú Szabó is, és ez a légkör nem igazán kedvezett a termékeny munkálkodásnak. Időnként egy-egy sikeres pályázat, két Munkácsy-díj, csoportos és egyéni kiállítások. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy ifjú Szabó egyike volt a tépelődő, nagy feladatokra vágyó, céljait el nem érő mestereknek.

Származása, kötődése szerint előre rúkkolhatott volna, hiszen vezető szerepet is kapott a Képzőművészek Szövetségének megszervezésében és irányításában. Ő a személyes karrier egyengetése helyett komolyan vette a köz szolgálatát. Kevesebb megbízatáshoz jutott, kevesebbel érte be, mint kortársai.

Talán nem kerülünk túl messzire választott témánktól, nem jutunk zsákutcába, ha elmondom, hogy én ez időben jártam a Máglya közti műteremházban, de nem ifjú Szabó, hanem Duray Tibor festőművész műtermében. Megvásároltam tőle egyetlen vidám képét, a szépen felszerszámozott muraközi sörös lovat. Nem szívesen vált meg tőle, de mondta, csak ezt vihetem el, mert a még kicsi gyermekeink megijednének a többi festményétől (mint ahogyan később valóban riogatta őket Duray *Démon* című rézkarca). Testvérbátyám, Solymár István, a Nemzeti Galéria főigazgató-helyettese, a *Művészet* című folyóirat szerkesztője, tekintélyes kritikus, nagy szeretettel szolgálta a minőség sikerét, nem válogatva, hogy az adott művész melyik stílusirányzathoz húz.

Két alkotót közeli barátjának is tekintett ifjabb Szabó István: Csohányt és Durayt. Így történhetett, hogy bátyám korai halála után Duray engem szemelt ki, hogy nyissam meg a Múcsarnokban rendezett gyűjteményes kiállítását. Nagy esemény volt ez, amely több évtizedes szilenciumra tett pontot.

Sajnos a visszhang nem olyan volt, mint amilyenre vártunk. Egy-két rövid, fanyalgó kritika, hogy a szorgos kismester miért kísérletezik monumentális képekkel. Én önmagamot okoltam, mondván, hogy egy tekintélyes műtésznek kellett volna mondania a megnyitót. Ekkor Duray bizalmas közlést tett. A megnyitás előtti napon félrehívta őt már rendezés közben a művelődési minisztérium egyik szürke eminenciása, és a fülébe súgta: ha leveszi a falról a hatméteres *A megfeszített* című festményét, akkor sikeres lesz a kiállítás, ha nem, akkor nem. Ezt tudva értékelhetjük, hogy idősebb Szabó utolsó éveiben már korpuszokat és stáció-képeket faragott, és a fia is elfogadott ez idő tájt egyházi megrendeléseket, 1994-ben pedig a benczúrfalvi kápolnában elhelyezték majd kétméteres keresztre feszített Jézusát.

Palócföldön az utóbbi évtizedekben egy új népi búcsújáróhely keletkezett. Még Rákosi volt az úr, amikor Fallóskúton Klára asszony előtt megjelent a Szűzanya. Az új kegyhely alapítását eleinte az egyház sem igen támogatta, mivel közel van Mátraverebély-Szentkút, a maga több évszázados hagyományaival. Ennek a felékesítése aztán csaknem teljes mértékben ifjú Szabó István szép feladata lett. A *Szűzanya* szobrával együtt megformálja a *Nyolc Boldogság kútját*. Ugyanitt három faszoborral ékesítve elkészíti a kegyhely kapuját, valamint egy új megoldásokat felmutató *Szentháromság* szobrot is. Most a kápolna oltára következik. A kegyhelyen tehát az ő munkái adják a meghatározó élményt.

Munkái számbavételénél érdemes megemlékezni az általa berendezett játszóterekekről, a budakeszi Vadaspark fedeles kapujáról, kútszobrairól (a legszebbet Csohány városa, Pásztó kapta).

Nagyokat lép előre a költő-, író-, művész-mellszobrok és egész alakos figurák mintázásában. Petőfi, Madách, Mikszáth ábrázolásában új szemlélettel jelentkezik. Csohány és Váci portréját már említettük.

Az 1903-ban született idősebb Szabó István a 20. századdal együtt vénült és elhangzott segélykérő kiáltása: „Gyere haza, fiam!” Nem tudom, hogy a fia mennyiben örvendett, mennyiben tartotta kötelességének, hogy elhagyja a fővárost, tudván tudva azt, hogy aki vidéken él, azt mifelénk, teljesítményétől függetlenül, provinciálisnak tartják. Ő hazatért és apja halála után, megörököelve a Benczúr udvarházat, vállalt minden gondot, bajt, ami ezzel együtt járt.

Nem lehetett könnyű döntés. Szeretett édesanyját, az ideális művészfeleséget hosszú élettel jutalmazta a sors. Az idén, 2006-ban töltötte be századik életévét. (Habrit alattvaló lenne, táviratot kapott volna a királynőtől.) Sajnos, a hosszú élettel gyakorta együtt jár a hosszú hanyatlás, a hosszú szenvedés is. A fiú, immár idős emberként, elvállalta, hogy Benczúrfalván él és magára veszi az ápolás, a gondozás nem egyszerű feladatát. Ez egyben azt is jelentette, hogy a fővárosi kapcsolatok ápolásáról szinte teljesen lemondva, lényegében remeteséget vállal.

A fiú tehát abban a Benczúr által épített műteremben, amelyben apját egykor oly sokan ünnepelték, lopott idejében nehéz szívvel próbál hivatásának megfelelni. Ebben feszült helyzetben döntötte el, hogy miként egykor az édesapja, ő is megbízás híján megpróbálja Palócföld „védőszentjének”, Mikszáth Kálmánnak a szobrát elkészíteni. Méghozzá egész alakosat és ember méretűt.

Így utólag felmérhetjük, hogy rég érett már a beteljesedés, a meglepetés. Hajdanán, amikor még a marxizmus Hegeltől megörökölt dialektikájának lényegét tanították nekünk, meg kellett különböztetnünk a három fázist: a tézist, az antitézist és a szintézist. Ifjú Szabó életútján akár tanítani is lehetne a dialektika érvényesülésének folyamatát.

A tézis ugye a gyermek- és ifjúkor. Az apa mellett töltött évek. A gyermeklélekbe beivódó kitörölhetetlen hatás arról, hogyan kell és lehet.

Aztán az antitézis. A mesterképzés, a mesterré válás. A belesimulás igyekezete, a magyar és az európai szobrászat folyamatába (a fősodorba, hogy egy korábban gyakorta használt és lassan feledésbe menő vízügyi kifejezést felelevenítsünk). A megélés, a megfelelés és kiemelkedés igénye. Az életmű dereka.

Végül a szintézis. A csúcs, amely nem jöhet létre az előző két fázis élményei és konfliktusai nélkül.

Igen, a horpácsi kúria kertjében lévő *Mikszáth* szobor nem is egy, de két nagyon tehetséges ember gyötrődésének, alkotói elszántságának gyümölcse. Nemcsak a fiúé, az apáé is.

Az utóbbi másfél évtizedben, annak ellenére, hogy az állami építkezésekből elvett részesedés megcsappant, talán meg is szűnt, mégis élénkség tapasztalható a képzőművészetben. Részben új feladatok jelentkeztek. Második világháborús emlékművek, 1956 hősei, mártírjai és egyéb történelmi tartozások kiegyenlítése. Nagyobb teret kaptak a vallásos témák és a millenniumi ünnepségek során alig akadt olyan falucska, ahol ne került valami a köztérre.

Az új művekről nincs módomban számadást készíteni, mégis kimondom, ifjú Szabó emberméretű *Mikszáth* szobra az ezredforduló éveinek egyik legjelentősebb, legnagyobb hatású alkotása. Ráadásul a padon ülő Mikszáth „házigazdaként” Horpácson alapvetően megváltoztatta a légkört. Úgy érezzük, nem emlékhelyre, hanem a nagy ember otthonába látogathatunk.

Mitől tesz ilyen erős hatást ez a szobor minden látogatóra, lett légyen az naiv iskolás gyerek, kiránduló, vagy ide zarándokló irodalomtudós? Ifjú Szabó már a mezőberényi *Petőfi* szobrában is sikeresen megmutatta a mozdulatlanság, a mozdulni készülés dinamikáját. Itt és most Horpácson meg azt tárta elénk, hogy mekkora erő rejlik a Nagy Palócban akkor is, ha látszólag csak üldögél, pihenget kedvenc padján.

A szobor hatását annak is köszönheti, hogy ifjú Szabó merészen szakított nem csak a korábbi Mikszáth-ábrázolásokkal, de még a korábbi fotográfiák által sugallt képpel is. Az író itt nem kövér, nem puffadt arcú, fáradt, korosodó úr, de erőt sugárzó férfi, olyan amilyennek talán magát látni szeretne volna, ha tükörbe néz. Praznovszky Mihály is hitelt érdemlően magyarázta meg tanulmányában, hogy ezt a köznapi kalapot viselő, szivarozó, derék palóc embert miért érezzük szívünkhöz oly közel állónak. Hozzátenni ehhez nem sokat lehet.

A *Palócföld* című folyóiratban megjelent méltató sorok és képek alapján a horpácsi kúria kertjében én előbb barátkoztam össze a szoborral, mint alkotójával. Egy palóc dokumentumfilm-sorozathoz témát keresve ejtettük útba Horpácsot. A Nagy Palóc mellé, a bronzpadra telepedve támadt az a gondolatom: mi lenne, ha egy kettőnk között folytatott évődő beszélgetés adná a keret játékot? Mivel a szobor szája nem mozog, történetük mindez csak a lelkek között. A bronz Mikszáth hamar beleegyezett ebbe a játékba, talán még tetszett is neki. Később kapcsolatunk egyre meghittebbé vált. Igaz, mind többet olvastam tőle, róla. Gondolataimban összemosódott az ember meg a szobor. Eltöprengtem Mikszáth sorsán. Miért akarta az öregedő író oly nagyon, hogy neki az elvesztett szklabonyai atyai örökség pótlására Nógrádban újra fundusa legyen? Miért írt szinte áhítattal Horpács belakásáról? Nem másért, mert tudta, érezte, hogy eljött az ideje az életmódváltásnak. Ha Horpácsot választja, az itteni nyugalmat, tág tér nyílhat a további alkotó munka előtt. A csend, a nyugodt életmód kedvezne nemcsak az életben maradásnak, de az újabb és újabb regények, karcolatok megírásának is. Csakhogy, csakhogy a túloldalón ott volt a nagy csábítás. Mikszáth nemcsak megszokta, de szeretete is a Pesten kialakított életmódját. Azt, hogy ott lehet a világ, de legalábbis a magyar világ kelles közepén. Hogy üldögélhet a Parlament folyosóján, hogy akár naponta találkozhat korának leghíresebb embereivel, hogy vacsorálhat, kvaterkázhat, kártyázhat velük. Hogy naponta hallhatja az elismerő szavakat, és ha egy-egy újabb írása

megjelenik, arra már aznap reagál a világ. Ebből a körből kiszakadni igen keserves lett volna.

Játszott ugyan a gondolattal, de nem tudta magát elszánni. És mint tudjuk, igen rossz állapotban, de elindul az új választókerületébe, hogy megmutassa magát. Rosszul lett, s útját megszakítva sikerült még hazatérnie, de igaz, ami igaz, a tisztelt Ház krónikása a képviselői kampányozás fáradalmaiba halt bele.

Van még egy másik gondolatom is, amit a Mikszáth horpácsi szobra sugall. Nagypám, a grófok, bárók urasági főkertésze, mindössze három esztendővel később látta meg a napvilágot, mint a nagy író. Őt 1944 decemberében temették, amikor kis palóc falumban már hallatszott a harci zaj. Nagypám tehát több mint három évtizeddel élte túl a vele nagyjából egykorú író. Sok töprengő eszmefuttatást olvastam már arról, vajon merre vezetett volna Petőfi útja, ha szerencsésen túléli a segesvári csatát, De vajon milyen művek születtek volna Mikszáth tollából, ha nem távozik el hatvankét évesen? Egy prózaíró esetében hat évtized után még korai halálról beszélhetünk.

A horpácsi szobrot meg a korabeli fotográfiákat összevetve nem kell orvosprofesszornak lennünk ahhoz, hogy fölállítsuk a diagnózist. Elhízás, dohányzás, túlterheltség. Dekompenzált szív, puffadt arc, dagadt láb, érszűkület, időskori cukorbetegség. A korabeli professzorok nem nagyon tudtak még ezekkel mit kezdeni. Manapság elég lenne tizenöt-húsz esztendei továbbéléshez, ha megoszthatnám vele a már tömegigény kielégítésére gyártott mezítlábas gyógyszereimet.

Ám erről tapintatosan hallgatok, amikor a horpácsi Mikszáth szóba áll velem. Beszámoltat. A kúria egykori gazdája mindent tudni szeretne azokról az időkről, amelyek holta után következtek. A világ, az ország dolgairól, írókról, művészekről, a Parlament lakóiról, de leginkább arról, mi történt és történik kedvelt Görbeországában? Kaján-sága cseppet sem kopott meg, humora a régi fényében ragyog. És odaátról nézvést még hitelesebbek az ítéletei.

Úgy tesz, mintha nem venné észre, hogy egy szakállas vénember ül mellette. Tegezve szól hozzám, mintha butuska unokájával beszélne. Ez mégsem sértő, mert ha úgy adódik, saját régi énjét, önmagát sem kíméli.

Érthető, ha a szobor-Mikszáthtal kialakult meghitt kapcsolat után a szobrászt is nagyon szerettem volna megismerni. Az első találkozásunk meglehetősen furcsán sikeredett. A nagy lárma, csinnadratta nélkül működő népes Mikszáth Társaság már évek óta megünnepli az író születésének és halálának napját. Egy ilyen összejövetel programjában szerepelt a szobor megkoszorúzása után a mi első palóc dokumentumfilmünk bemutatása. A polgármesteri hivatal nagyterme szűkösnek bizonyult, így ént kint üldögéltem az előtérben, hogy ne vegyem el a helyet az érdeklődők elől. Néhányan így is kiszorultak, s a nyitott ajtón át kukucskáltak befelé. Az egyik idősebb, vaskos férfi éppen az én székem elé jutott, így végig az ő hátát láthattam. Mint később kiderült, ő volt ifjabb Szabó István. Még irigyelem is, hogy milyen jól bírja az ácsorgást. A vetítés utáni keveredésben épp, hogy csak kezet foghattunk, és engedélyt kértem, hogy benczúrfalvi műtermében meglátogathassam. Később már hiába kerestem, mert ő volt az első, aki hazasiétván ott-hagyta a társaságot.

Az ilyenkor elkerülhetetlen hosszú csatározások után két újabb filmmel folytathattuk a palóc sorozatot. Az előkészítés programjában már nemcsak a szobor, de a

szobrász meglátogatása is szerepelt. Előzetes bejelentkezés után 2004. május 22-én kora délután álltunk meg a műterem előtti füves térségen. (Ott, ahol az a bizonyos tehén megtisztelte Mikszáth több mázsás köfejét.)

Az írónak csak íróasztala van (mire Karinthy szerint elfogy a fejéből a tinta, esetleg dolgozószobája). Mindig irigyeltem hát a festőket és még inkább a szobrászokat a tekintélyt parancsoló műtermük miatt. Egy ilyen terembe – főleg, ha az ember számon tartja az elődöket is – csak illő áhítattal lehet belépni. Az ifjabb Nádasz László rendezővel mentünk az ifjabb Szabó Istvánhoz, nagy várakozással és szeretettel.

Az első benyomásom az volt, hogy rosszkor érkezünk. A ház gazdája a műterembe vezetett, majd megkért, ne haragudjunk, ha néhány percre magunkra hagy bennünket. A műteremben egy jókora vaskályhában a nyirkos, hideg idő miatt égett a tűz. Mellette egy ismerős parasztlóca, amelyen ott ült a Nagy Palóc. Itt a lóca igazi fából volt, Mikszáth figurája pedig gipszből. Őrizve egy előző munkafázis emlékét. Megragadta még a tekintetemet egy hatalmas fotográfia, amelyről a szépen kiformázott őrhalmi menyecske nézett le. (Végig nem tisztáztuk, hogy az apa vagy a fiú munkája-e.) Középütt, vizes lepedővel letakarva az éppen aktuális munkadarab. Dombormű valamelyik templom számára.

Megvan itt minden kelléke az alkotó munkának. De valami mégis hiányzik. Ezen a helyen, ahol idősebb Szabó fénykorában egymásnak adták a kilincset a tisztelők, az újságírók, a vásárlók, ahol kedv, s öröm röpködtek, most, ha nem is az elhagyottság, de a magány nyomasztó érzése uralkodik.

Pedig kedves hozzánk a házigazda. Nádaszyval felkapaszkodnak a galériára, hogy megnézzék a két szobrász rejtett kincseit. Én közben átülök a padra és megpróbálok szóba állni Kálmán bátyámmal. De a gipszfigura nincs beszédes kedvében. Ott, egymás mellett üldögélve, eszembe jut egy régi-régi emlék. Bátyám, még egyetemi hallgatóként, a főváros nevezetességeit mutogatva mondta: „Figyeld meg, a pesti szobrok mind legyet fognak!” – így utalván a bronzemberek széles gesztusaira. És lám, Kálmán bátyám milyen csendesen megül, szivarozik itt a kályha melege mellett.

Búcsúzóul könyveket kapok, az apa és a fiú életéről, munkásságáról. A beírást csak otthon olvasom el, és valamelyest megnyugtat: „Baráti szeretettel a már régen várt műtermi látogatás emlékére...”

A művészek magánéletéről, titkairól rendszerint csak holtuk után rántják le a leplet (szobrász esetében indokolt e választott fordulat). A róluk szóló írásokban aztán jókorákat lehet lóditani. A mi esetünkben a titok nem romantikus, nem számíthat közönségsikerre. Csupán arról van szó, hogy ifjú Szabó, amikor eljött az ideje, elvállalt valamit. Így nyolcvan felé közeledve, bandukolva is vállalja a hálás gyermek szerepét.

Nem tudom, milyen lehet ifjú Szabó természete, mennyit örökölhettett apja életkedvéből, humorából. Még azt sem figyelhettem meg, hogy tud-e mosolyogni. Nem tréfált, nem anekdotázott. Csöndes, komor férfi. Ha netán benne rejtőzik, nagyon elbújt a derű.

– Csoda-e, ha már nem búcsújáró hely Benczúrfalva? Se anekdota, se vadkörte-pálinka. Jó szobrokat csinál ugyan a jelenlegi gazda, de nem tudja, talán nem is akarja eladni magát. Az apjához házhoz jött a siker. Őt is becsülik, csak hát...

Ha gyakrabban el tudna mozdulni hazulról, neki is bőven lehetne része elismerésben. A horpácsi kertben jó időben rengeteg a vendég, s lassan Palócföld kiemelt látványossága, akár szimbóluma is lehet a szobor. És a kétszer elvett feleség, Mauks Ilonka is megkapta már a maga mellszobrát. Talán a kúria korábbi tulajdonosa, Szontagh Pál is megérdemelné a hasonló megbecsülést, nem beszélve Madách Imréről, aki állítólag itt írta meg a Tragédia egyik részletét. Még azt is el tudnám képzelni, hogy Mikszáth egyik-másik palóc figurája, Filcsik, vagy a boszorkány Galandáné is meghúzódik a cserjék között.

Ha búcsújárókat szeretne látni ifjú Szabó, mehetne az új Fallóskúti kegyhelyre, hiszen, mint már említettük, itt az ő munkái határozzák meg a hangulatot.

Más a sikerről tudni és más azt naponta átélni. Csak tudomásul venni, vagy naponta érezni is a megbecsülést. Vannak, akik ezt letagadják, de én azt hiszem, hogy az alkotó ember még haló porában is megérzi a felé irányuló szeretetet.

Erre az állításomra egyébként a horpácsi bronz-Mikszáth is rábólintott.

Utóirat. Idősebb Szabó István az emlékirataiban eldicsekszik azzal, hogy egy erdőmunkás neki ajándékozta az általa kivágott pompás vadkörtefa törzset, mondván, hogy faragjon belőle valami szépet. Mert az idősebbet a palócok munkái és nem utolsó sorban humora miatt végig maguk közül valónak érezték. De vajon minden palóc közös öröksége-e a mikszáthi derű? A nagy író gyakorta ábrázolta a komor, sorsukkal küzdő földijeit is. Az ifjú Szabó a tanult művész életútját választva elment, s aztán visszatért. Nem tékozló fiúként tért haza, s az örökség sem volt könnyű. A kor és a betegségek előbb-utóbb szűk ketrecbe zárnak valamennyiünket, de az önkéntes remeteséghez nagyon nagy lelkiemelő kell.

Ha nekem erdőbirtokom lenne Görbeországban, vagy erdész lennék valahol a Karancs vidékén, egyszer se szó, se beszéd, csak leraknék néhány szép vadkörte-törzset a benczúrfalvi műterem ajtaja elé. Értsen belőle a mester.

PETRŐCZI ÉVA

Szepesszombati temetés

Janért szól a harang,
Szent György temploma tornya
ma őt siratozza;
fénylik a szél most, mint
érte a térre hozott
rézmuzsikák; itt van a város
apraja-nagyja, hült tetemére
tekint az oválba metszett
sok angyali arc és evilági
társak sokasága azonképp.

Így kellene halni:
szepességi polgár-módi szerint
felröppenni a város tenyeréről,
vagy legalább nyugovóra térni
baráti sóhajok szárnya alatt.

Szepesszombat, 2006. augusztus 17.

A kijárat

A lerombolt városban néhol orrfacsaró volt a bűz, néhol egészen elviselhető, néhol pedig nem lehetett mást érezni, mint a leomlott épületek por- és égett deszkaszagát. Az emberek a kevésbé szétmállott házakba húzódtak, a romok közül kibányászott takarókkal, ruhákkal, félig elégett könyvekkel, megperzselődött bútoralkatrészekkel bélelték ki vackaikat. Éjszakánként lélegzetviSSzafojtva várták a dübörgést és az egyre ritkuló robbanásokat: a bombázók éjszakáról éjszakára kevesebb megsemmisítendő objektumot találtak, végül már csak azért dobtak le egy-egy bombát, hogy jelezzék a romhalmazban tengődőknek: nem mentek még el, itt vannak, élnek, figyelnek, nem hagyták magára a haldokló várost, áldozatukat.

Először a spájzokban felhalmozott tartalék fogyott el, utána a disznók következtek, majd a néhány tehén, birka és kecske. Ezeket követték a lovak és szamarak, végül a macskák, a papagájok, tengeri malacok, akvárium halak, hörcsögök, deguk, vadászgörények, kanárik, galambok. Legutoljára az egerekre és a patkányokra került a sor, ám ezek a rágcsálók sem tartottak örökké. És ezután a kilátástalanság érkezett el, az éhezés halál-bűze, a hosszú haldoklás, az éhhalál labirintusa.

Egyetlen kijárata volt ennek a labirintusnak: Henta-Mentiu üzlete. Sokan próbáltak egyéb kijáratokat is felkutatni, csak hogy a város egy szigetre épült, s hét hídját még a háború elején megsemmisítették a nehézbombázó repülőgépek, a sziget körüli víz sodrása pedig olyan erős volt, hogy a legjobb úszókat is néhány percnyi küzdelem után pozdorjává zúzta a parti sziklákon. Maradt hát az egyetlen kijárat az éhhalál fondorlatos útvesztőjéből: Henta-Mentiu üzlete, ahol zsíros falatok, hatalmas sült húsokat vásárolhattak azok, akik meg tudták fizetni a kiszabott magas árat arannyal, ezüsttel, drágakövekkel.

Négyen dolgoztak Henta-Mentiumnak, négy jól táplált, markos fiatalember. Éjnek évadján, a repülőgépek zúgása közepette járták sorra a romokat, bemásztak az összedőlt házakba, és amelyikben húsrá bukkantak, onnan serényen és nagy szakértelemmel kicibálták az élelmet az utcára, s ott egy kordéra halmozták.

A kordéról kezek, lábak, roncsolt testek kicsavart tagjai csüngtek alá...

Végezetül

időnként kormányokat váltunk
de világrendből nem tudunk
csak rosszabbakat kitalálni

olykor lecseréljük szeretőinket is
a szerelmet megkerülni
mégis képtelenek vagyunk

megesik hogy elmozgatjuk a határokat
csak a folyamatok nem haladnak
a tenger irányából a forrás felé

később mindent elfelejtünk
csak a múlt nem válik
meg nem történtté

s néha mint a megunt göncöt
levetjük magunkról régi hiteinket is
hogy újabba és divatosabba burkolózzunk
csak Isten nem változik a kedvünkért

s legutoljára
egy páholyból figyelünk
mint a Muppet-show két öregembere
pikírt megjegyzéseket teszünk
s pompásan derülünk
saját hülyeségeinken

ENGELBERTH ISTVÁN

Nógrád megye választási földrajza az országgyűlési választások tükrében (1990–2006)

Az újkori magyar történelemben jelentős határkö volt az 1989-1990-es időszak. A nemzeti sajátosságokat sem nélkülöző szocialista-kommunista társadalmi berendezkedés leépült, átadva helyét a társadalom számára sok tekintetben ismeretlen, „szokatlan” rendszernek: Magyarországon folytatódott (egyes elképzelések szerint elkezdődött) a kapitalista fejlődés időszaka, és ezzel együtt a polgári demokrácia korszaka.

Napjaink három meghatározó politikai ideológiája a nemzeti-konzervatív (jobboldali), a liberális (szabadelvű) és a szocialista-szociáldemokrata (baloldali) világnézet. Munkámban igyekszem áttekinteni, hogy e három politikai ideológiának hogyan változott a szerepe az országgyűlési választások során Nógrád megyében, milyen tendenciák, folyamatok figyelhetők meg az 1990-es választások óta eltelt időszakban.

Természetesen munkám során nem vehettem figyelembe minden hazai párt eredményét, hiszen ezek egyrészt nem is játszottak döntő szerepet az ország illetve Nógrád életében, másrészt nehéz lett volna minden pártot, szervezetet a megfelelő – a fentebb felsorolt – politikai irányzatnak megfeleltetni. Ezért elsősorban azokat a politikai pártokat vettem figyelembe, melyek az ország és a megye életében hangsúlyos szerepet játszottak a rendszerváltás óta eltelt esztendőkből.

Ennek megfelelően a továbbiakban a három meghatározó politikai ideológia köré csoportosítom a pártokat: a konzervatív oldal (MDF, KDNP, FKGP, MIÉP, az 1998-as választásoktól a Fidesz), baloldal (MSZP, MSZMP-Munkáspárt),¹ és a liberális oldal (SZDSZ, Fidesz az 1994-es választásokig). A politológiai tudományban elfogadott tény, hogy a Fidesz politikai elhelyezkedése a kilencvenes évek közepén megváltozott. A Magyar Demokrata Fórum „végzetes (?)” meggyengülésével a kilencvenes években, a Fidesz fokozatosan a jobboldali-konzervatív eszme felé nyitott, és liberális pártból konzervatív párttá alakult.²

Az 1989-ben elfogadott választási törvény illetve a választási rendszer a kerekasztal-tárgyalásokon elért politikai kompromisszum eredménye volt. Egy meglehetősen bonyolult ún. vegyes választási rendszer született meg ekkor Magyarországon. A választópolgár a parlamenti választás első fordulójában két szavazatot adhat le. Szavazhat megyei (területi) listán pártra, szervezetre illetve egyéni választókerületének megfelelően egyéni képviselőjelöltre. Az esetleges második fordulóban már csak az egyéni jelöltek közül választhat a polgár, amennyiben az első fordulóban nem szerezte meg senki sem a szavazatok több mint 50 %-át. A megyei listákon megszerezhető 152 mandátum alapvetően a politikai értékválasztást

szolgálja. A 176 egyéni választókerület megszemélyesíti a versengést, és a nagyobb pártoknak kedvez. A minimálisan 58 mandátum az országos listák között oszlik meg, de mivel e listákra az állampolgár nem szavaz, ez a keret az arányosítást szolgálja azon pártok között, amelyek az ún. 5 %-os küszöböt elérték (1990-es választásokon 4 %), s így a területi listán mandátumhoz jutottak. A két forduló azt a célt szolgálja, hogy az egyéni kerületekben – amennyiben senki sem szerez azonnal abszolút többséget – a második fordulóban kifejeződjenek a másodlagos pártpreferenciák, miután csak a három (bizonyos feltételek esetén több) legtöbb szavazatot elért jelölt marad versenyben.

A megyei pártszimpátia-vizsgálatok során alapvetően a pártok megyében szerzett területi listás szavazatait tekintetem végig, illetve az egyes választókerületek közti különbségeket az egyéni jelöltekre leadott szavazatok alapján vizsgáltam. A pártok listán begyűjtött illetve egyéni jelöltjei által szerzett első forduló szavazatainak számai között nincsenek nagy különbségek. Általában az állapítható meg, hogy a megszerzett megyei listás szavazatok mennyisége a nagy pártok esetében valamivel több, mint az adott párt által az első fordulóban elnyert egyéni választókerületi voksok száma. A második fordulóban – amikor már pártlistákra nem lehet szavazni – általában az állva maradt nagy pártok jelöltjei begyűjtik az első fordulóban a listán nem rájuk – azaz nem pártjukra – szavazók támogatását.

A választási statisztikák forrása az Országos Választási Iroda honlapja a www.valasztas.hu oldal volt, így az ábrák és a táblázatok alatt csak az ettől eltérő forrásokat tüntettem fel.

Munkámban – egy rövid bekezdést kivéve – nem vizsgáltam az önkormányzati választásokon történeteket. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy a politikai hangulatváltozás az önkormányzati választásokon gyakran követi az országgyűlési választások eredményeit. Mivel az önkormányzati választások az 1990 utáni időszakban ez idáig néhány hónapos késéssel követték az országgyűlési választásokat, ez azt jelentette, hogy a tavasszal győztes politikai erő jó szereplésre számíthatott az őszi helyhatósági választásokon (megyei közgyűlési helyek, városokban a politikai hatalom megszerzése).³ A kistelepüléseken, falvakban a helyi választásokon a független jelölteknek, képviselőknek, polgármestereknek nagy a szerepük. A pártpolitikai szimpátia inkább a városokban jelenik meg, a falvakban ennek kicsi a jelentősége. Itt a személyes ismertség, ismeretség („a helyi kapcsolati tőke”) jelenti a választási siker alapját.

Mielőtt rátérnék az országgyűlési választások politikai földrajzára, röviden tekintsük át a posztoszocialista, majd az újkapitalista Magyarország választásainak legfontosabb jellemzőit. Ha egy külföldi elemző szemével nézzük az utóbbi csaknem másfél évtized hazai politikatörténetét, a magyar történések talán egyfajta „sikersztoriként” kerülnek majd be a posztoszocialista régió átalakulásáról szóló történeti munkákba. A téma szempontjából három ilyen „hungarikumot” fontos itt megemlíteni.

1. 1990 után a parlament mind a három ciklus teljes – négy éves – időtartamát kitöltötte.

2. 2006-ig mind a négy parlamenti választáson megbukott a hatalmon lévő kormánykoalíció. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a Kiegyezés után felgyorsuló polgárosodás révén a társadalom természetes pluralizálódása minden

történelmi elkanyarodás ellenére folyamatos volt, még olyan periódusokban is, ahol azt a politikai rendszer kifejezetten gátolni igyekezett. Abban a pillanatban, amikor a választások valódi tétje a politikai váltógazdálkodás lett, a magyar társadalom azonnal vevő volt erre az új szabályra. A váltógazdálkodás tétje nélküli választások – akár többpárti voksolás, akár egypárti népszavazás – hosszú elvonási tünete után a választópolgár sikerrel érvényesítette politikai akaratát. „Ha le lehet őket váltani, akkor ezt meg is tesszük” – szöjt a lakosság üzenete. Ezt az attitűdöt a nógrádi választók is követték 2006-ig.

3. Magyarországon egy rövid, tízéves időszak alatt lezajlott az áttérés az egypártrendszerrel a kétpártrendszerre. 2000 elejétől kezdve nem volt olyan közvélemény-kutatási adatközlés, amelyikben a két legnagyobb párt összesített támogatottsága 80 százaléknál kisebb lett volna. A 2002. évi listás szavazatokat összesítve az MSZP szavazatainak száma 42 %, míg a Fidesz és az MDF közös listáé 41 %. Ezt a szakirodalom „kvázi kétpártrendszerként” definiálja. 1990-ben még az első 5 párt eredménye is kisebb volt, mint 2002-ben az első kettőé! A „kvázi kétpártrendszer” kialakulása – a helyi sajtóságok figyelembe vételével – Nógrád megyében is végbement.

Nógrád megye társadalmi-gazdasági helyzete 1990 után

Nógrád megye hazánk második legkisebb megyéje. Területe 2 544 km², mely Magyarország területének 2,7 %-a. Nógrád lakónépessége – a legkevesebb hazánkban – 216 ezer fő, melynek csupán 45 %-a él a megye 6 városában, a lakosság zöme jellegzetes, a hegyek között meghúzódó aprófalvakban él. A népsűrűség 87 fő/km², ami alatta marad az országos átlagnak.

Az infrastruktúra elmaradottsága az egyik alapvető oka annak, hogy Nógrád megye a fontosabb gazdasági mutatók (a megtermelt GDP, az ipari termelés értéke, a működő gazdasági szervezetek száma) tekintetében az utolsók között van a megyék rangsorában. Az ipari termelés volumenének növekedése a kilencvenes években messze elmaradt az országos átlagtól.

Nógrád megye gazdasági és társadalmi életét, szerepét az országos munkamegosztásban évtizedekig döntő mértékben meghatározta az egyoldalú gazdasági szerkezet: a barnaköszén-termelés, az energia- és nyersanyagigényes, alacsony feldolgozottságú termékeket előállító termelői szféra jelenléte. A lakosság megélhetésében nagyon fontos szerepet játszott a mezőgazdasági termelés is. Ugyan a természeti feltételek hazánk más táján kedvezőbbek, mégis a megye gazdaságának meghatározó tényezője volt ez. Az említett gazdasági ágak szerepe a kilencvenes években országosan is erőteljesen csökkent, és ez folyamat – számos következményével együtt – nem kerülte el a megyét sem. Nógrád gazdasága már a nyolcvanas években súlyos hatékonysági és strukturális válságba került. Ezt a szocialista gazdasági rendszer csak rövid ideig tudta palástolni, és a gazdasági-társadalmi átalakulással együtt a nehézségek elemi erővel törtek a felszínre.

Az egyoldalú termelői szféra következménye, hogy a megye gazdaságának válsága hazánk más területeihez képest viszonylag korábban (a nyolcvanas évek közepén) elkezdődött, jelentősebb mértékű volt, és időben is tovább tartott – tart

napjainkban is! (A kilencvenes évek második felében a magyar gazdaság mutatói egyre kedvezőbb értéket mutattak. Sajnos ezt a nógrádi tendenciák nem mindenben tükrözték vissza. Ez azt jelenti, hogy növekszik a megye elmaradottsága, lemaradása hazánk más területeihez képest.) Súlyos gazdasági válsága vezetett ahhoz, hogy Nógrád – bár a szocialista években a közepesen fejlett megyék táborához tartozott – addig a kilencvenes évek végén az egy lakosra jutó bruttó hazai termék tekintve az utolsó előtti helyen állt a megyék közötti rangsorban. (Csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt kevesebb ez a mutató.)

A megyében előállított bruttó nemzeti termék ugyan emelkedik, de még mindig messze áll az országos átlagtól, és jelentős előrelépés nem történt ezen a téren a kilencvenes években. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék 2000-ben Magyarországon 1 millió 225 ezer forint volt, miközben Nógrádban ennek mindössze 57 %-a, 696 ezer forint. (Az egy főre jutó bruttó hazai termék Budapesten a legmagasabb, értéke elérte a 2 millió 592 ezer forintot, aminek a nógrádi érték mindössze a 27 %-a!). A GDP alacsony szintjének következménye, hogy Nógrád megyében nagyon alacsonyak a keresetek. A bruttó átlagkereseteket összehasonlítva megállapítható, hogy egy Nógrád megyében alkalmazott átlagos munkavállaló 2001-ben mintegy 80 %-át kereste az országos átlagnak. (Az előrelépést azért az mutatja, hogy ez az arány 1998-ban 75 % volt. Ebben nagy szerepet játszottak az elmúlt évek jelentős minimálbéremelései, hiszen a nógrádi munkavállalók jelentős részét ezen a szinten foglalkoztatják.)

1. ábra: Országgyűlési választókerületek Nógrád megyében 1990 után

A rossz gazdasági helyzet, és az ebből fakadó alacsony életszínvonal politikai következménye, hogy a nógrádi választóknak általában alacsonyabb az aktivitásuk, mint az országos átlag. (Országos viszonylatban a fejlettebb dunántúli térségekben illetve Budapest és térségében magasabb a választási aktivitás, mint a fejletlenebb kelet-magyarországi régiókban.)

A legkevesebb választókerület Magyarországon a megyék közül itt található, mindössze négy körzet van Nógrádban: a salgótarjáni, a pásztói, a szécsényi és a balassagyarmati. Az alacsony népességszám miatt a választójoggal rendelkezők száma is kevés, akárcsak a nógrádi képviselők száma az Országgyűlésben. Ezek együttesen nehezítik, akadályozzák a magyar viszonyok között is igen elmaradott megye érdekérvényesítő-képességét a megfelelő országos szinteken. Véleményem szerint a viszonylag alacsony népességszám, és ebből fakadóan a kevés választópolgár az egyik oka annak, hogy a gazdasági-politikai döntések során a mindenkori hatalom korlátozottan veszi figyelembe a megye érdekeit.

Választásföldrajzi szempontból a megye két jól elhatárolható térségre osztható. A mély vallási (katolikus) gyökerekkel rendelkező, viszonylagosan jelentős agrárszektorral rendelkező Nyugat-Nógrád inkább konzervatív politikai attitűdöket mutat, míg az ipari-nehézipari hagyományokkal rendelkező Kelet-Nógrádban a baloldalnak van jelentősebb társadalmi-politikai súlya.

Választási részvétel

1. táblázat: Az országgyűlési választásokon megjelentek aránya

		Országos	Nógrád megye
1990.	I. forduló	65,11	62,59
	II. forduló	45,54	39,68
1994.	I. forduló	68,92	69,80
	II. forduló	55,12	53,87
1998.	I. forduló	56,26	55,20
	II. forduló	57,01	54,66
2002.	I. forduló	70,53	69,29
	II. forduló	73,51	73,63
2004-es Európai Parlamenti választások		38,50	36,01
2006.	I. forduló	67,81	67,05
	II. forduló	64,38	62,82

A megye polgárainak választási aktivitása általában – ha nem is jelentős mértékben – alatta marad az országos választási aktivitásnak. Kivételek azonban adódtak az elmúlt években.

Az elsőprő szocialista győzelemmel végződött 1994-es megmérettetésen az első fordulóban 0,9 %-kal többen mentek el szavazni a megyében, mint az országos átlag. Ez elsősorban a salgótarjáni körzet választópolgárainak volt köszönhető, amelyben a lakosság közel 5 %-kal nagyobb mértékben nyilvánította ki politikai akarátát, mint az országos mutató. Figyelemre méltó, hogy a salgótarjáni körzetben a szocialista jelölt győzött 1994-ben. Azaz a jellemzően baloldali szavazókkal rendelkező körzet lakóinak aktivitása jótékonyan hatott a választási mutató kedvező alakulására, és ezzel természetesen az MSZP győzelmére.

A kiélezett kampányt hozó és ezzel együtt szokatlanul magas részvétellel lezajlott 2002-es választás második fordulójában ismét magasabb volt a nógrádi választók aktivitása, mint az országos átlag. A táblázatokból jól kiolvasható, hogy ez a „jobboldali fellelgyvárként” számon tartott szécsényi (3. számú) és a balassagyarmati (4. számú) választókörzetekben tapasztalt magas részvételnek volt tulajdonítható. Mindkét körzetben a jobboldal politikusai nyerték el a mandátumot 1998-ban és 2002-ben is!

A politikusoknak tanulságos lehet, hogy a baloldali szavazókat elsősorban a salgótarjáni, míg a jobboldali szimpatizánsokat a szécsényi és a balassagyarmati körzetben sikerült jelentős mértékben mozgósítaniuk.

Bár nagy különbségek nem állapíthatók meg, de a rendszerváltás utáni választásokat tekintve a megyei viszonylatban „urbanizáltabb” körzetek lakossága az aktívabb: a balassagyarmati körzetben élők voltak a legaktívabbak, akiket a salgótarjáni körzet választói követnek. A kevésbé urbanizált, kistelepülésekkel gazdagon „ellátott” körzetekben valamivel alacsonyabbak a részvételi mutatók. Ugyanakkor figyelemre méltó a 2002-es választás második fordulója, ahol a jellemzően kistelepülésekben gazdag szécsényi választói körzetben – a balassagyarmati mellett – igen magas volt a részvétel aránya. A „jobboldali” körzetekben eredményesebben tudták választóikat aktivizálni az akkori vezető konzervatív kormánypartok (Fidesz-MDF), mint a pásztói vagy a salgótarjáni körzetben. Ennek meg is lett az eredménye, hiszen végül jobboldali képviselői lettek a körzeteknek.

2. táblázat: Az országgyűlési választásokon való részvétel alakulása a Nógrád megyei választókerületekben

		Salgótarjáni (1. sz)	Pásztói (2. sz)	Szécsényi (3. sz)	Balassagyarmati (4. sz)
1990.	I. forduló	62,47	58,97	62,94	66,07
	II. forduló	43,22	33,54	38,67	43,55
1994.	I. forduló	74,04	68,77	67,76	68,31
	II. forduló	57,73	50,82	51,80	54,96
1998.	I. forduló	56,89	51,57	54,82	57,56
	II. forduló	56,97	49,67	53,97	58,06
2002.	I. forduló	70,23	67,82	67,41	71,47
	II. forduló	71,75	71,78	74,64	76,54
2006.	I. forduló	67,16	63,50	67,27	70,34
	II. forduló	62,84	60,21	63,54	64,84

A politikai erők szerepe Nógrád megyében

A politikai oldalak („tömbök”) szereplését a választásokon a 3. 4. és 5. táblázatok mutatják. A táblázatokban csak azokat a pártokat tüntettem fel, amelyek az országos listán mandátumot szereztek, kormánypartok voltak, illetve a megye életében meghatározó szerepet vittek a társadalmi-gazdasági átalakulás éveiben.

A táblázatok adataiból jól kiolvasható, hogy – a sok politológus és politikus által megfogalmazott folyamat – a „kétpártrendszer” illetve a két meghatározó politikai tömb (jobb-illetve baloldali néppárt) kialakulása, megerősödése – Nógrád megyében milyen lépésekben játszódott le. A Fidesz – a fokozatos jobboldali párttá válásával együtt – a kilencvenes évek második felétől begyűjtötte a jobboldali szavazatokat (például: MDF, FKGP). Nógrádban az első két választáson (1990, 1994) nagyon jól szereplő – országos arányához képest a megyében jóval nagyobb szavazatarányt szerző – KDNP szavazatait is a Fidesz gyűjtötte be. Figyelemre méltó, hogy a KDNP 1994-ben még Nógrádban a legjelentősebb jobboldali erő volt!

A baloldali néppárt (MSZP) kialakulásának is megvolt a megyére jellemző folyamata. Itt az országos szereplésénél mindig jobb eredményt felmutató Munkáspárt szavazatait sikerült a szocialistáknak valószínűleg megszerezni. A Munkáspárt sokáig a megye egyik meghatározó pártja, az 1990-es, 1994-es és 1998-as or-

szágyűlési választásokon folyamatosan a szavazatok kb. 10 %-át sikerült a párt-nak megszerezni, miközben egyszer sem sikerül magát a magyar parlamentbe „beverekednie”. 2002-ben a párt már a 7 %-os megyei eredményt sem érte el. Ez összefügg azzal, hogy a 2002-es választásokon nagyon magas volt a részvételi arány, ami nem kedvezett a párt-nak, hiszen a „viszonylag stabil” szavazóbázis ellenére relatíve szerényebb eredményt jelentett.

Ugyanakkor a táblázatokban az összesített megyei adatokat vizsgálva az is megállapítható, hogy a baloldal az országgyűlési választásokon mindig jobban szerepelt a megyében, mint országosan. Ez azonban korántsem azt jelenti, hogy a baloldal vezető pártja – a gyakran kormányzati szerepet is vállaló MSZP – népszerűbb lenne, mint az ország más részein. Sokkal inkább köszönhető ez Nógrádban a Munkáspárt népszerűségének. A baloldal megyei népszerűsége (választási eredménye százalékban) szinte mindig annyival nagyobb az országos aránynál, mint amennyi a Munkáspárt által megszerzett szavazatok aránya Nógrádban.

3. táblázat: A „jobboldal” választási eredményei

Év	Pártok	A pártokra országosan leadott szavazatok aránya (%)	A pártokra leadott szavazatok aránya Nógrád megyében (%)	A pártokra országosan leadott szavazatok száma	A pártokra leadott szavazatok száma Nógrád megyében
1990	FKGP	11,73	6,27	576 315	6 724
	KDNP	6,46	15,51	317 278	16 627
	MDF	24,73	18,34	1 214 359	19 661
	Összesen	42,92	40,12	2 107 952	43 012
1994	FKGP	8,82	6,23	476 127	7 580
	KDNP	7,03	10,73	379 322	13 058
	MDF	11,73	10,47	633 157	12 744
	Összesen	26,58	27,43	1 488 603	33 382
1998	Fidesz	29,48	27,21	1 340 826	26 279
	FKGP	13,15	10,80	597 820	10 435
	KDNP	2,31	4,88	104 892	4 709
	MDF	2,80	2,57	127 118	2 481
	MIÉP	5,47	2,92	248 901	2 822
	Összesen	53,21	48,38	2 419 557	46 726
2002	Fidesz-MDF	41,07	39,13	2 306 763	46 870
	MIÉP	4,34	3,35	245 326	4 014
	Összesen	45,41	42,48	2 552 089	50 884
2004. Európai Parlamenti választások	Fidesz	47,40	46,38	1 457 750	28 841
	MDF	5,33	5,30	164 025	3 299
	MIÉP	2,35	2,01	72 203	1 252
	Összesen	55,08	53,79	1 693 978	33 392
2006.	Fidesz-KDNP	42,03	41,06	2 272 979	46 902
	MDF	5,04	4,70	272 831	5 369
	Összesen	47,07	45,76	2 545 810	51 271

A liberális oldal az elmúlt másfél évtized nagy vesztese Nógrádban. Szavazói-nak száma nagyon jelentősen megcsappant, 1994 óta választásról választásra esett vissza a szabadelvű szavazók száma a megyében. 1994-ben az SZDSZ ugyan jobban szerepelt, mint 1990-ben, de ez annak volt köszönhető, hogy a nagyon jelentősen meggyengült jobboldal szavazóinak egy része – baloldali erőt nem akarván támogatni – az SZDSZ-re adta le voksát. Az adatokból az is megállapítható, hogy a

liberális párt Nógrádban mindig rosszabbul szerepelt a parlamenti választások alkalmával, mint országosan. Legjobb listás eredményét 1994-ben érte el a párt, azonban ekkor is jelentősen elmaradt Nógrádban az országos eredményétől. 2002. őszén az SZDSZ már a megyei közgyűlésbe sem került be – azaz nem érte el az 5 %-os szintet – ami jól tükrözi, hová vezetett a párt gyengülése a megyében.

4. táblázat: A „baloldal” választási eredményei

Év	Pártok	A pártokra országosan leadott szavazatok aránya (%)	A pártokra leadott szavazatok aránya Nógrád megyében (%)	A pártokra országosan leadott szavazatok száma	A pártokra leadott szavazatok száma Nógrád megyében
1990	MSZP	10,89	10,97	535 064	11 760
	Munkáspárt	3,68	10,21	180 964	10 946
	Összesen	14,57	21,18	716 028	22 706
1994	MSZP	32,99	34,79	1 780 009	42 359
	Munkáspárt	3,18	10,60	171 801	12 907
	Összesen	36,17	44,39	1 951 810	54 266
1998	MSZP	32,92	32,17	1 497 231	31 077
	Munkáspárt	3,95	10,42	179 672	10 065
	Összesen	36,87	42,59	1 676 903	41 142
2002	MSZP	42,05	43,50	2 361 997	52 106
	Munkáspárt	2,16	6,68	121 503	7 996
	Összesen	44,21	50,18	2 483 490	60 102
2004. EP- választások	MSZP	34,30	36,04	1 054 921	22 413
	Munkáspárt	1,83	4,43	56 221	2 757
	Összesen	36,13	40,47	1 111 142	25 160
2006.	MSZP	43,21	44,41	2 336 705	50 732
	Munkáspárt	0,41	1,58	21 955	1 809
	Összesen	43,62	45,99	2 358 660	52 541

5. táblázat: A „liberális oldal” választási eredményei

Év	Pártok	A pártokra országosan leadott szavazatok aránya (%)	A pártokra leadott szavazatok aránya Nógrád megyében (%)	A pártokra országosan leadott szavazatok száma	A pártokra leadott szavazatok száma Nógrád megyében
1990	SZDSZ	21,39	17,41	1 050 799	18 664
	Fidesz	8,95	7,29	439 649	7 811
	Összesen	30,34	24,70	1 490 448	26 475
1994	SZDSZ	19,73	16,61	1 064 788	20 216
	Fidesz	7,01	6,50	378 678	7 908
	Összesen	26,74	23,11	1 443 477	28 124
1998	SZDSZ	7,57	5,53	344 352	5 343
2002	SZDSZ	5,57	3,89	313 084	4 658
2004. EP- választások	SZDSZ	7,74	4,89	237 908	3 043
2006.	SZDSZ	6,50	4,29	351 612	4 900

Az 1990-es (a rendszerváltás utáni első szabad) választás volt hivatott leváltani a hatalomból az addigi „kommunista” elitet. Így a választásokon ekkor induló pártok felosztása egyszerű volt a magyar választópolgárok számára: egyik oldalon az újonnan alakult (esetenként történelmi jogfolytonosságot felmutató) pártok, amelyek az új kapitalista-demokratikus értékek, az új rend nevében léptek fel, míg másik oldalon a régi rendszer formációi, az MSZMP utódpartjai, a jogi értelemben utód MSZP és a szellemi-eszmei utód, az MSZMP-Munkáspárt álltak. A választások téje azonban korántsem az volt, hogy melyik oldal nyeri meg a választásokat. 1990-re a baloldali értékek – de inkább az ezen értékek mentén fellépő pártok – a társadalom számára megkoptak, így esélyük sem volt győzni. A választások nyertesét mindenki az akkori ellenzék partjai között kereste.

A korszak ellenzékét is két jól elhatárolható politikai ideológia mentén tudjuk „csoportosítani”. A népi-konzervatív oldalhoz tartozott az MDF, a KDNP, az FKGP illetve a liberális oldalhoz az SZDSZ és a Fidesz. A választópolgárok döntését azonban sokkal inkább befolyásolta, hogy a konzervatív pártok a nyugodt átmenetet, változást tűzték a zászlójukra – kiváltképpen a későbbi vezető kormánypart, az MDF – míg a liberális oldal a radikálisabb, és a társadalom számára ismeretlenebb változások mellett érvelt. A választást a „Nyugodt erő!” szlogent megjelenítő jobboldal, illetve annak vezető ereje, az MDF nyerte.

A mellékelt táblázatokból leolvasható, hogy 1990-ben a Nógrád megyei társadalom politikai preferenciája eltért az országos képtől. A baloldali ideológia erősebben volt jelen a megyében, és ezen belül is az MSZMP-Munkáspárt szereplése volt kiemelkedő az országos átlaghoz képest (salgótarjáni körzet, és pásztói körzetten belül Bátonyterenye). A liberális pártok bázisa valamelyest kisebb volt arányaiiban az országos mutatóhoz képest, bár az SZDSZ a megyében a második legnépszerűbb pártként jelent meg 1990-ben. Ugyanakkor a konzervatív értékeket felmutató pártok is jól szerepeltek, részesedésük az országos aránynak megfelelő volt Nógrádban. Kiemelkedően szerepelt a Kereszténydemokrata Néppárt, mely a megyében – az egykori Demokrata Néppárt nyomdokain haladva – a harmadik legerősebb párt volt az első szabad választások után.

Az első fordulóban két választókörzetben is az SZDSZ (Salgótarján és Pásztó), kettőben a KDNP (Szécsény, Balassagyarmat) nyert, azonban egyik jelölt sem szerezte meg a képviselőséghez szükséges 50 % + 1 szavazatot. Így a második forduló bizonyult döntőnek.

A második fordulóban a jobboldali pártok „taroltak”, azaz sikeresen koncentrálták egy-egy jelöltjük mögött a nemzeti-konzervatív szavazatokat. Mind a négy választókörzetben jelöltjeik győztek, egyben az MDF, háromban a KDNP küldhetett a magyar Országgyűlésbe képviselőket. A második fordulóra „állva maradt” négy SZDSZ-es és a salgótarjáni körzetben az MSZMP-jelöltek csak korlátozottan tudták szavazataikat növelni. Az 1990-es választások előrevetítették azt, hogy a következő országgyűlési választásokon a konzervatív oldalnak (jobboldalnak) komoly bázisa lehet Nógrád megye (legalábbis annak nyugati része).

6. táblázat: Az 1990-es parlamenti választások eredményei
az 1. számú (salgótarjáni) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Gusztos István (SZDSZ)	5 618	19.95	6 665	33.83
Speidl Zoltán (MDF)	5 515	19.58	8 692	44.12
dr. Szilágyi Tibor (MSZMP)	3 918	13.91	4 345	22.05

7. táblázat: Az 1990-es parlamenti választások eredményei
a 2. számú (pásztói) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Kádárkúti István (MDF)	3 765	13.86	4 839	31.06
dr. Novák László (SZDSZ)	5 607	20.65	5 191	33.32
Tóth Sándor (KDNP)	4 687	17.26	5 551	35.63

8. táblázat: Az 1990-es parlamenti választások eredményei
a 3. számú (szécsényi) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Frisch Oszkár (MDF)	3 667	14.98	4 908	32.46
Juhász Péter (KDNP)	5 152	21.04	7 398	48.93
dr. Kakuk Attila (SZDSZ)	2 528	10.33	2 813	18.61

9. táblázat: Az 1990-es parlamenti választások eredményei
a 4. számú (balassagyarmati) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
dr. Csekey László (MDF)	5 218	18.61	5 783	30.88
Hlacsok János (SZDSZ)	5 483	19.55	5 987	31.97
Kovács Gábor (KDNP)	6 369	22.71	6 957	37.15

Az 1994-es választásokon a magyar társadalom elégedetlensége az addigi rendszerváltó elittel és a megtett lépésekkel szemben erőteljesen tört a felszínre, és a „Kádári-korszak” iránti nosztalgiát ügyesen felkaroló MSZP nagyon jelentős győzelmet aratott a választásokon. Az országoshoz hasonló eredmény született Nógrád megyében is, de a megyére jellemző sajátságok ismét megjelentek a választás eredményében.

Nógrádban az MSZP gyűjtötte be a legtöbb listás szavazatot 1994-ben. Emellett mind a négy megyei egyéni választókörzetben nyerte az első és a második fordulót is a szocialista párt. Ilyen jelentős győzelmet még egyetlen párt sem ért el a modernkori magyar demokrácia éveiben Nógrádban.

**10. táblázat: Az 1994-es parlamenti választások eredményei
az 1. számú (salgótarjáni) egyéni választókerületben**

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Boldvai László (MSZP)	12 327	36,54	14 002	53.99
Szigetvári János (Munkáspárt)	6 154	18.24	3 847	14.83
Tamássy István (SZDSZ)	5 225	15,49	8 085	31.18

**11. táblázat: Az 1994-es parlamenti választások eredményei
a 2. számú (pásztói) egyéni választókerületben**

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Ficsor Ferenc (SZDSZ)	4 442	13.91	6 971	29.87
Juhász Gábor (MSZP)	11 641	36.45	13 944	59.75
Kürti József (Munkáspárt)	3 680	11.52	2 421	10.37

**12. táblázat: Az 1994-es parlamenti választások eredményei
a 3. számú (szécsényi) egyéni választókerületben**

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Frisch Oszkár (MDF)	3 363	12.69	visszalépett	
Juhász Péter (KDNP)	4 165	15.71	8 394	41.25
dr. Serfőző András (MSZP)	8 244	31.10	11 953	58.75

**13. táblázat: Az 1994-es parlamenti választások eredményei
a 4. számú (balassagyarmati) egyéni választókerületben**

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Kovács Gábor (KDNP)	4 449	14.94	7 433	30.92
Smitnya Sándor (SZDSZ)	5 403	18.14	7 394	30.76
Urbán Árpád (MSZP)	7 863	26.40	9 209	38.31

A salgótarjáni és a pásztói választókerületben az addigi konzervatív kormánypártok (MDF, KDNP illetve az FKGP) a második fordulóig sem jutottak el. A szocialista jelöltek ezekben a körzetekben meggyőzően nyerték az első fordulót, és a második fordulóban is növelni tudták szavazóik számát. Az SZDSZ második lett a megyében, így az 1994-es választáson szerepelt a legeredményesebben Nógrádban. A liberális párt növelni tudta a begyűjtött szavazatok számát 1990-hez képest, valószínűleg a konzervatív táborból nyerte meg azoknak a jobboldali pártokból kiábrándult polgároknak a voksait, akik a szocialistákkal szembeni ellenszenvüket így akarták és tudták ebben a helyzetben kifejezni. Tanulságos, hogy a Munkáspárt a második fordulóban kevesebb szavazatot kapott mindkét körzetben. Ez a párt társadalmi bázisának erőtlenségét, szavazóinak nem túl nagy elszántságát, korlátozott

kötődését mutatja! (A párt szavazótábora joggal érezhette, hogy a második fordulóban nincs reális győzelmi esély, ezért el sem mentek szavazni.)

A „jobboldalinak mondható” szécsényi 3. számú és a balassagyarmati 4. számú körzetekben a KDNP „jól tartotta magát”, és a második fordulóban is állva maradtak jelöltjei. Ekkor jelentősen tudták növelni szavazóik számát, de ez is kevés volt ahhoz, hogy a szocialista képviselőjelölteket megszorítsák. A balassagyarmati körzetben az SZDSZ is jelentős támogatottságot tudott felmutatni 1994-ben. A szécsényi körzet „jobboldali” attitűdjeit jól mutatja, hogy itt a szocialisták mögött két nemzeti-konzervatív jelölt végzett a második (KDNP) és a harmadik (MDF) helyen az első fordulóban. A második fordulót azonban simán nyerte az MSZP-jelölt, hiába lépett vissza az MDF-es Frisch Oszkár a kereszténydemokrata Juhász Péter javára.

Az 1998-as választás az addig kormányzó MSZP-SZDSZ koalíció vereségét hozta. A baloldal Nógrádban most is jobban szerepelt, mint országosan, azonban ez most is a Munkáspárt több mint 10 %-os eredményének volt köszönhető. Ugyanakkor a vezető kormánypárt, az MSZP – ha kicsivel is – gyengébben szerepelt, mint az országos átlag.

A jobboldal szereplése az országos átlag alatt maradt, és a vezető ellenzéki párt, a Fidesz sem ért el olyan eredményt a megyében, mint országosan.

Az SZDSZ jelentősen meggyengült az 1998-as választásokon. Ez Nógrádban is így történt. Legfőbb „bázisuk” Salgótarján maradt, ahol az egyéni választókerületben 9,44 %-os arányt tudtak elérni az első fordulóban.

Mind a négy egyéni körzetben Fidesz-MSZP „csata folyt” 1998-ban. A baloldali salgótarjáni és pásztói körzetekben ebbe a küzdelembe baloldali politikai erőként a Munkáspárt tudott valamelyest beleszólni, míg a jobboldali szécsényi és balassagyarmati körzetekben a jobboldali FKGP.

A második fordulóban a salgótarjáni és a pásztói körzetben az MSZP jelöltjei győztek. Figyelemre méltó, hogy a pásztói körzetben hiába növelte több mint 5000-rel a szavazók számát a Fidesz jelöltje, nem tudott nyerni. Salgótarjánban a munkáspárti jelölt nem lépett vissza az MSZP-s induló javára, de az MSZP így is majd ötezerrel növelve a voksok számát, nyerni tudott. Érdekes, hogy a Munkáspárt a második fordulóban közel 1500-zal kevesebb szavazatot kapott, mint az elsőben. Valószínűsíthető, hogy ezek tekintélyes része az MSZP-hez vándorolt, megakadályozandó a jobboldali jelölt győzelmét, vagy kilátástalannak megítélve pártja helyzetét, el sem ment szavazni. Ez megint csak mutatta, hogy a Munkáspárt nem igazán stabil, elszánt bázissal rendelkezik. Az 1998-as eredmény is megmutatta, hogy az MSZP-nek rendkívül erős „gyökerei” vannak a salgótarjáni körzetben.

1998-ban a Munkáspárt 37 választókerületben ért el öt százaléknál jobb listás eredményt az országban. A három kimagasló támogatottságú egyéni választókerület Nógrád megye keleti részén található: Salgótarján (16,58), Pásztó (11,91) és Szécsény (9,28). A párt a borsod-nógrádi iparmedence egész területén jól szerepelt. A másik relatíve magas támogatottságú régió Békés megye volt. A Munkáspárt támogatottsága a két említett térségen kívül még hat kerületben volt számottevő: a Dunántúlon Komló és Tatabánya, valamint a fővárosban Angyalföld (Budapest 19. és 20. egyéni választókerület), Csepel (Budapest 30.) és Kispest (Budapest 13.). A

felsorolt körzetek megfelelnek a munkásmozgalom radikális szárnya hagyományainak, a II. világháború után itt kapta a legnagyobb támogatást a Magyar Kommunista Párt.

14. táblázat: Az 1998-as parlamenti választások eredményei az 1. számú (salgótarjáni) egyéni választókerületben

	1. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Boldvai László (MSZP)	7 639	29,42	12 353	47.28
dr. Palkonyay Gábor (Fidesz)	6 237	24,02	10 679	40.88
Szabó Lászlóné (Munkáspárt)	4 525	17,43	3 093	11.84

15. táblázat: Az 1998-as parlamenti választások eredményei a 2. számú (pásztói) egyéni választókerületben

	1. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Becsó Zsolt (Fidesz)	4 806	20.30	10 079	43.96
Juhász Gábor (MSZP)	8 497	35.89	12 851	56.04
Kürti József (Munkáspárt)	2 599	10.98	visszalépett	

16. táblázat: Az 1998-as parlamenti választások eredményei a 3. számú (szécsényi) egyéni választókerületben

	1. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Kiss Andor (FKGP)	2 490	11.73	1 903	9.05
dr. Serfőző András (MSZP)	5 472	25.79	9 072	43.12
dr. Surján László (Fidesz)	6 580	31.01	10 064	47.83

17. táblázat: Az 1998-as parlamenti választások eredményei a 4. számú (balassagyarmati) egyéni választókerületben

	1. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Balla Mihály Tibor (Fidesz)	7 131	28.02	13 721	53.17
Botka Ilona (FKGP)	2 483	9.76	1 589	6.16
Urbán Árpád (MSZP)	6 756	26.55	10 498	40.68

1998-ban a KDNP országosan 14 kerületben ért el 5–7 százalékos listás eredményt. Figyelemre méltó az Esztergom - Balassagyarmat – Szob – Szécsény terület, amely a párt legjobb régiója. E terület (Nógrád-Hont vármegye keleti része a Duna túloldalán fekvő érseki székhellyel együtt) már száz éve is a politikai katolicizmus hagyományosan erős övezetének számított.

1998-ban a KDNP sorsát megpecsételte a párt kettészakadása és a Kereszténydemokrata Szövetség integrálódása a Fidesz-be. 1998-ban a volt KDNP-s körzeteket „átvette” a már vezető jobboldali pártként fellépő Fidesz. A második fordulóban tekintélyesen tudták növelni szimpatizánsaik számát a jelöltjeik, és a megye nyugati

része így ismét „konzervatív fészek” lett. A szécsényi 3. számú választói körzetben éppen az egykor a KDNP-t vezető Surján László lett a képviselő a Fidesz és az MKDSZ színeiben. A jobboldali-konzervatív választói fegyelem, és természetesen Surján László ismertsége itt azt is lehetővé tette, hogy – a modernkori választások történetében Nógrádban addig meglehetősen szokatlan módon – egy nem a körzetből származó ember legyen a térség képviselője.

A Fidesz 1998-as győzelmét jelentősen segítette a Torgyán József vezette FKGP-vel történt választási megállapodás a választás második fordulója előtt. A megállapodás értelmében számos helyen visszaléptek a pártok egymás javára, pontosabban annak a javára, aki jobban állt az első forduló után. Érdekes, hogy erre a jobboldali nyugat-nógrádi körzetekben „nem volt szükség”. Az FKGP jelöltjei „állva” maradtak, de a Fidesz így is megszerezte a győzelmet a szécsényi és a balassagyarmati körzetekben.

Az 1998-as választásokon a MIÉP bejutott a parlamentbe. A párt a legjobb eredményeit az ország centrumában érte el. Kimagaslóak a budai és a belvárosi kerületek, valamint a főváros északi és nyugati környezete. Hajdú-Bihar megye területének nagy része szintén a párt erős bázisát jelenti. Általában a városokban erősebb a támogatottság, mint a kisebb településeken. Nem egyszerűen a rendszerváltás veszteseinek pártja, hanem az alsó középosztályé. A párt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Nógrádban és Békés megyében igen rosszul szerepelt. (Figyelemre méltó, hogy azokban a térségekben, ahol a Munkáspárt relatíve jól szerepelt, ott a MIÉP gyengén.)

A 2002-es választás – a közvélemény-kutatók előrejelzéseinek emlékeztető „kudarcat” hozta. Ugyanakkor a korábbi magyarországi választásokkal szemben – sokak meglepetésére – nagyon magas volt a részvételi arány. Talán ez hozhatta azt a meglepő eredményt, hogy a választások után a korábban ellenzéki politikai erők, az MSZP és az SZDSZ alakíthattak kormányt.

A Magyar Szocialista Párt körülbelül másfél százalékkal jobban szerepelt Nógrádban (43,5 %), mint országosan (42,05 %). Ugyanakkor a Fidesz-MDF közös lista Nógrádban arányaiban kevesebb voksot kapott (39,13 %), mint országosan (41,07 %). Mindenesetre ezek az eredmények is tükrözték, mennyire szoros volt a verseny a két párt között a megyében.

A Nógrádban korábban „erős” Munkáspárt 2,16 százalékos országos listás eredménye a legrosszabb a demokratikus választásokon. A kiélezett politikai küzdelemben a potenciális szavazó bázis nem kis része, akár harmada is átszavazhatott a kormányváltást garantáló MSZP-re. Nem kedvezett a pártnak a tagság korfájának továbbra is kedvezőtlen alakulása, főleg az idősebbek közül kerülnek ki a párt szavazói. 2002-ben a Munkáspárt 148 egyéni választókerületben állított jelölteket, ebből 98-ban (az összes eset kétharmada!) még az induláshoz szükséges 750 szavazatot sem kapták meg. A párt továbbra is Nógrádban szerepelt a legjobban, a szavazatok 6,68 %-át szerezte meg. A salgótarjáni körzetben 10,05 %-ot, a pásztoiban 7,70 %-ot, a szécsényiben 5,71 %-ot kapott.

Az SZDSZ gyengülése folytatódott a 2002-es választáson. Nógrádban mindössze a szavazatok 3,89 %-át kaparintotta meg a liberális párt. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az SZDSZ-nek a megyeszékhelyen továbbra is viszonylag széles

szavazóbázisa van, hiszen Gusztos Péter az első fordulóban a salgótarjáni választókerületben 8,58 %-ot kapott. A megye második legnagyobb településén, Balassagyarmaton Smitnya Sándor 5,41 %-ot kapott. Egyértelművé vált – akárcsak országosan –, az SZDSZ Nógrádban is a nagyobb városokban számíthat szavazatokra. Ugyanakkor ezekben a választókerületekben is kevesebb támogatást kapott az SZDSZ, mint a korábbi választásokon.

Az egyéni választókerületeket a két vezető párt egyenlő arányban „osztotta el” egymás között. A salgótarjáni és a pásztói körzetekben az MSZP, míg a balassagyarmati és a szécsényi körzetekben a jobboldali Fidesz-MDF képviselőjelöltjei nyertek.

A 2002-es választások „tanulsága” volt, hogy milyen mértékben tudták növelni szavazóik számát a második fordulóban állva maradt jelöltek. A salgótarjáni körzetben több mint 6000-rel, a pásztóiban több mint 4000-rel tudta szavazóinak számát növelni a szocialista győztes. Ebben kétségkívül szerepe volt annak, hogy a Munkáspárt jelöltjei a második forduló előtt visszaléptek mindkét körzetben – ahol az első fordulóban a 3. helyet szerezték meg – és nagy valószínűséggel szavazóik „átpártoltak” az MSZP-hez. Azonban meg kell jegyezni, hogy a munkáspárti szavazatoknál kétszer nagyobb mértékben tudták növelni a begyűjtött voksok számát a győztesek, így nem csak a munkáspárti visszalépéseknek köszönheték sikerüket az MSZP-s jelöltek, de ezeknek is jelentős szerepük volt benne.

Hasonló mértékben tudták növelni a szavazatok számát a balassagyarmati és a szécsényi körzetben a Fidesz-MDF jelöltjei a második fordulóban, és „hozták a jobboldali körzeteket” pártjaiknak. Itt a több kis jobboldali „töredékpárt” szavazatait tudták begyűjteni a jelöltek. Az MSZP ezekben a térségekben csak korlátozottan tudta növelni szavazóinak számát. Azaz itt nem állnak „rendelkezésre” olyan nagy mennyiségű baloldali szavazatok, amelyeket a második fordulóban a párt begyűjthet.

Fontos tanulság lehet az a jövőben, hogy a salgótarjáni és pásztói körzetekben a jelentős számú munkáspárti szavazók az MSZP számára egyfajta második fordulás tartalékként szerepelhetnek. Ugyanakkor a Munkáspárt országos – és ezzel együtt nógrádi – gyengülése ennek a „tartaléknak” az elvesztéséhez is vezethet.

18. táblázat: A 2002-es parlamenti választások eredményei
az 1. számú (salgótarjáni) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Becsó Zsolt (Fidesz-MDF)	9 100	28,95	11 495	35,78
Pusztai Béla (MSZP)	14 121	44,93	20 635	64,22
Szabó Lászlóné (Munkáspárt)	3 267	10,39	visszalépett	

19. táblázat: A 2002-es parlamenti választások eredményei
a 2. számú (pásztói) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Sisák Imre János (Fidesz-MDF)	11 482	36,92	14 561	44,03
Juhász Gábor (MSZP)	14 074	45,25	18 509	55,97
Nagy Lajosné (Munkáspárt)	2 494	8,02	visszalépett	

20. táblázat: Az 2002-es parlamenti választások eredményei
a 3. számú (szécsényi) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Tóth László (Munkáspárt)	1 335	5,21	visszalépett	
dr. Serfőző András (MSZP)	10 097	39,37	12 801	44,81
dr. Surján László (Fidesz-MDF)	11 156	43,50	15 766	55,19

21. táblázat: Az 2002-es parlamenti választások eredményei
a 4. számú (balassagyarmati) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Balla Mihály Tibor (Fidesz-MDF)	14 767	46,34	19 697	57,55
Urbán Árpád (MSZP)	11 847	37,18	14 526	42,45
Smitnya Sándor (SZDSZ)	1 724	5,41	visszalépett	

A 2002-es önkormányzati választás – mintegy a tavaszi országgyűlési választási eredményeket felerősítve – a baloldal jelentős sikerét hozta Magyarországon. A megyei közgyűlésért és a nagyobb városok irányításáért folytatott küzdelemben is fölényesen nyertek a szocialisták. A negyventagú Nógrád Megyei Közgyűlésben az eddigi jobboldali fölényt szocialista többség váltotta fel. A tízezernél több lakosú települések szavazatai alapján 6 mandátumot szerzett az MSZP, 3-at a Fidesz-MKDSZ képviselője, míg egyet az MDF. A tízezernél kevesebb lakosú települések szavazatai alapján az MSZP 17, a Fidesz 13 mandátumot szerzett.⁵ Tehát az országgyűlési választások eredménye jelentősen kihatott az őszi helyhatósági választások eredményére. Ez a jelenség valószínűleg jellemző lesz a következő választásokon is. Azaz a társadalom egyre inkább pártosodik, és a politikai akaratnyilvánításban (szavazások) egyre nagyobb súllyal szerepel az éppen aktuális pártszimpátia.

Nem jutott viszont a nógrádi közgyűlésbe egyetlen szabaddemokrata jelölt sem, bár a tízezer lakosnál nagyobb települések listáin az SZDSZ csak 0,22 százalékkal maradt el a már bejutást biztosító 5 százalékos eredménytől. A Munkáspárt is komolyan meggyengült eddigi fellegetvárában, és kiesett Nógrád közgyűléséből. A tízezer lakos alatti kistelepülések listáján, a négy évvel ezelőtti közel 8 százalékos eredmény után, most mindössze 2,6 százalékot kapott a párt.

Az 1998-as tavaszi országgyűlési választásokon még a listás és az egyéni jelöltekre leadott szavazatok is nagyjából fele-fele arányban oszlottak meg a Fidesz és az MSZP között: Salgótarjánban és Pásztón szocialista jelölt, míg Szécsényben és Balassagyarmaton a jobboldal emberei nyertek. 2002. őszétől a négy településből hármat az MSZP, egyet a „polgári pártok” polgármestere irányíthatott.

Salgótarjánban ezúttal is nagy fölényrel nyert az MSZP: Pusztai Bélát (MSZP) a szavazatok több mint 62 százalékaival választották meg polgármesternek a jobb oldal közös jelöltje, dr. Fenyvesi Gábor előtt, aki szűk 27 százalékot kapott. Gusztos Péter, az SZDSZ jelöltje (országgyűlési képviselő) közel 9 százalékkal harmadik, a MIÉP-et képviselő Vass Csaba pedig 2,16 százalékkal a negyedik (utolsó) helyen végzett.

A megyeszékhely mellett a szocialisták megszerezték a megye másik nagyobb települése, az eddigi parlamenti- és polgármester-választásokon 1990 óta konzekvensen jobboldali jelöltet választó Balassagyarmat irányítását is. Juhász Pétert, az 1998-ban csupán 14 szavazatos többséggel megválasztott Fidesz-es polgármestert Lombos István, az MSZP és MSZDP közös jelöltje váltotta, miután 14 százalékkal előzte meg ellenfelét. A harmadik helyet az SZDSZ színeiben induló Smitnya Sándor szerezte meg 6,8 %-kal.

A jobboldal elvesztette a hagyományosan kereszténydemokrata Szécsényt is, ahol dr. Serfőzőné dr. Fábián Erzsébet, az MSZP és az SZDSZ közös polgármester-jelöltje bő 45 százalékos eredményével legyőzte a valamivel 36 százalék fölötti szavazatot begyűjtő független – de a jobboldal által támogatott – jelöltet, Varga Tibort.

A jobboldali-polgári erőket Pásztó megkaparintása vigasztalhatta valamelyest. Sisák Imre Jánost, a Fidesz, az MDF és az MKDSZ jelöltjét 57 százalékkal választották meg polgármesternek a 41 százaléknyi szavazatot kapó szocialista jelölt, Reviczki László előtt. Pásztón önálló polgármesterjelölttel rukkolt elő a MIÉP is: Csépe Tibor 1,74 százalékot kapott.

A 2004-es európai parlamenti választásokat a jobboldal nyerte Magyarországon, és így történt ez Nógrád megyében is. A kapott kép azonban meglehetősen tarka, amit a városokban kialakult eredmények is tükröznek. Bátonyterenyén az MSZP hatalmas fölényrel nyert, Salgótarjánban csak kisebb mértékben. A megye többi városában a Fidesz-MPP győzött, különösen figyelemre méltó a Rétságon elért 54 %-os eredmény! Összességében a 2004-es európai választás a jobboldal elsőprő győzelmét hozta.

22. táblázat: A 2004-es európai parlamenti választások eredményei a nógrádi városokban

	Fidesz	MSZP	SZDSZ	MDF	Munkáspárt
Balassagyarmat	45,74	37,78	6,89	5,31	1,88
Bátonyterenye	27,39	50,00	5,69	5,23	8,59
Pásztó	44,75	32,80	3,19	12,81	2,56
Rétság	54,47	29,23	6,62	4,52	2,52
Salgótarján	36,22	42,77	7,77	5,17	5,72
Szécsény	49,85	35,57	2,67	5,55	2,98

Az Európai Parlamentben mandátumot szerzett Surján László az érvényes törvényeknek megfelelően lemondott országgyűlési mandátumáról, ezért a Nógrád megyei 3. számú országgyűlési egyéni választókerületben időközi országgyűlési képviselőválasztást tűztek ki 2004. november 14-re. Az első forduló rendben lezajlott. Mivel a választókerület választópolgárainak mindössze 28,84 %-a adta le szavazatát, az első forduló érvénytelen volt. (Az érvényességhez a választópolgárok több mint felének érvényes szavazatára lett volna szükség.) A legtöbb szavazatot dr. Nagy Andor, a Fidesz jelöltje nyerte, a szavazatok 50,10 %-át szerezte meg. A szocialista jelölt nagyon jelentősen lemaradt, Borenszki Ervin az MSZP-SZDSZ színeiben mindössze 27,80 %-ot kapott. Érdekesség, hogy a harmadik helyet id. Gáspár Győző függetlenként induló jelölt szerezte meg a voksok 10,70 %-át begyűjtve. Az MDF-es jelölt mindössze 2,4 %-ot, a munkáspárti csak 1,3 %-ot kapott.

Az időközi országgyűlési képviselőválasztás november 28-ai második fordulója érvényes és eredményes volt. A 38 585 választópolgár 30,4 %-a, azaz 11 736 fő jelent

meg a szavazáson. A jobboldali-polgári jelölt dr. Nagy Andor még nagyobb győzelmet aratott, mint az első fordulóban. A szavazatok 69,54 %-át szerezte meg, míg a szocialista ellenlábasa csak 24,41 %-át! Ilyen nagyarányú vereséget még nem szenvedett szocialista jelölt Nógrádban. De mindenképpen figyelmeztető, hogy a választásokon nagyon kevesen vettek részt 2004. novemberében. (Az ezzel egy időben zajlott soproni időközi választáson nem is sikerült képviselőt választani, annyira kevesen mentek el voksolni.)

23. táblázat: A 2006-os parlamenti választások eredményei az 1. számú (salgótarjáni) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Becsó Zsolt (Fidesz-MDF)	10 307	35,69	11 166	41,13
Boldvai László (MSZP)	12 604	43,64	15 982	58,87
Gusztos Péter (SZDSZ)	2 740	9,49	visszalépett	

24. táblázat: A 2006-os parlamenti választások eredményei a 2. számú (pásztói) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Sisák Imre János (Fidesz-MDF)	11 158	39,02	11 503	42,13
Juhász Gábor (MSZP)	13 923	48,69	15 803	57,87
Maczó László (SZDSZ)	1 150	4,02	visszalépett	

A 2006-os országgyűlési választásokat – hasonlóan a 2002-es voksoláshoz – a szocialista párt, illetve az MSZP-SZDSZ koalíció nyerte meg országosan. Nógrádban azonban tulajdonképpen a politikai térkép változatlan maradt. A nyugati választókerületekben (Balassagyarmat, Szécsény) a jobboldali jelölt győzött, azaz sikerült megtartani a jobboldalnak a körzeteket, míg a megye keleti részén (Salgótarján, Bányaterenye) nyert a baloldal, azaz a szocialista párt.

Érdekesség, hogy az MSZP a salgótarjáni körzetben – az országos győzelem ellenére – valamivel kisebb arányban diadalmaskodott, mint az országosan nagyon kiélezett 2002-es választások során. Ugyanakkor a második fordulóban biztosan győzött a szocialista jelölt, amiben nem kevés szerepe van annak, hogy a második fordulóra szóló mozgósítás nagyon jól sikerült, hiszen kb. 3000 fővel tudta szavazatainak számát növelni a baloldali párt. Ebben valószínűleg nagy szerepe volt annak, hogy az országos megállapodásnak megfelelően a liberális szavazók a szocialista jelöltre szavaztak fegyelmezetten a második fordulóban.

Ugyanakkor a 2002-es és 2006-os adatokat összehasonlítva az is megállapítható, hogy a jobboldal kissé növelni tudta, és stabilabbá is tette szavazótáborát. Ez azonban még mindig nem elég, hogy a tarjáni körzetben győzni tudjon. Az is „kitapintható” az eredményekből, hogy a Fidesz-KDNP (jobboldal) igazán nem tudta növelni szavazóinak számát a mindent eldöntő második körben, tartalékai (másodlagos pártpreferencia) jóval kisebbek a körzetben, mint a baloldalé.

25. táblázat: Az 2006-os parlamenti választások eredményei
a 3. számú (szécsényi) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Smelkó István (MDF)	962	3,78	visszalépett	
Borenszki Ervin (MSZP)	9 822	38,63	11 013	45,76
dr. Nagy Andor (Fidesz-KDNP)	12 365	48,63	13 053	54,24

26. táblázat: Az 2006-os parlamenti választások eredményei
a 4. számú (balassagyarmati) egyéni választókerületben

	I. forduló		2. forduló	
	Kapott érvényes szavazatok száma	%	Kapott érvényes szavazatok száma	%
Balla Mihály Tibor (Fidesz-KDNP)	15 607	49,70	15 910	54,67
Lombos István (MSZP)	11 600	36,94	13 192	45,33
dr. Kenessey Miklós (MDF)	1 159	3,69	visszalépett	

Szembeötlő viszont a salgótarjáni körzetben hagyományosan jól szereplő Munkáspárt nagyon rossz eredménye. A párt folyamatos gyengülése odavezetett, hogy a szavazatok kb. 3 %-át szerezte meg, és a „hagyományoktól eltérően” jelöltje nem jutott a második fordulóba. 1994-ben az akkori munkáspárti jelölt az első fordulóban még több mint 6000 szavazatot kapott, ami 12 évvel később leolvadt 864 voksra. Ez a hatalmas és folyamatos visszaesés, ami arra enged következtetni, hogy a Munkáspárt (ami országosan is jelentősen meggyengült 2006-ban!), „kicsúszik” a magyar és természetesen a megyei illetve a salgótarjáni városi politikai élet színpadáról.

A pásztói 2. számú körzetben jelentősebb elmozdulás nem történt a két nagy politikai erő közötti versenyben. A szocialista Juhász Gábor – bár csak a második fordulóban, de – biztosan „hozta” a körzetet a baloldalnak. Viszont itt is megfigyelhető, hogy a Munkáspárt „kiszállt” a politikai versenyből, a korábbiakhoz képest nagyon gyengén szerepelt. Jelöltjük a szavazatok mindössze 1,57 %-át szerezte meg. Ez 448 voks, szemben az 1998-as és 2002-es választásokon egyaránt elért közel két és fél ezer szavazattal! A körzetben korábban „harmadik politikai erőként” szereplő párt súlyát teljesen elveszítette, harmadik helyét a salgótarjáni körzethez hasonlóan a liberális SZDSZ vette át.

A megye nyugati részén tulajdonképpen nem történt jelentős politikai átrendeződés 2002-höz képest, a jobboldali, polgári-konzervatív erők hozták a szécsényi és a balassagyarmati központú körzeteket. Figyelemre méltó – és a jobboldali „beágyazottságot” mutatja – hogy ebben a két körzetben az ugyancsak jobboldali pártnak tekinthető MDF szerezte meg a 3. helyet az első fordulóban, szemben a megye keleti részén, ahol a liberális SZDSZ érte el a dobogó alsó fokát. A Munkáspárt a szécsényi körzetben is visszaesett, itt is elveszítette korábbi 3. helyét. A párt a szécsényi kerületben 1,41 %-ot (359 szavazat), míg 2002-ben az első fordulóban 5,21 %-ot (1 335 szavazatot) kapott!

A megye politikai kettéosztottságát jól mutatja, hogy a szécsényi és a balassagyarmati körzetekben a jobboldal a választások első fordulójában jelentősebb győzelmet aratott, mint 2002-ben! Ugyanakkor Nógrád keleti (baloldali) körzeteiben a

kormánypártok a 2. fordulóra erőteljesen tudták növelni szavazóik számát. A baloldal jól mozgósított a 2. fordulóra, több szavazatot tudott szerezni, mint a jobboldal. Kisebb mértékben volt igaz ez a megye nyugati részében, ahol a baloldal nem is tudta megfordítani a választás eredményét.

Következtetések

1. Nógrád megye arculata választásföldrajzi (politikai földrajzi) értelemben kettős. Azaz a megye keleti része – a salgótarjáni illetve a pásztói választókerületek (utóbbin belül is Bátorterenyé és térsége) – a baloldal „fellegvárai”, jellemzően a baloldali ideológia mentén tevékenykedő pártok népszerűek, elsősorban az MSZP. A megye nyugati része – balassagyarmati, szécsényi körzetek – a jobboldal „bástyái”.

A választói pártpreferenciák regionalizáltsága nem azonos a természetföldrajzi beosztással. A politikai irányultságok területi mintázata azonban mégsem teljesen független a természeti adottságoktól.

Csak kiragadott példaként: a nyersanyagban gazdag területekre ipar települ, a foglalkoztatottak nagy része munkás, ennek következtében más területekhez képest kiemelkedően magas lehet a baloldali pártválasztás. A választói magatartásnak még így is csak egyik, bár fontos tényezője a foglalkozási csoporthoz való tartozás, de erősen hathat még a vallási, vagyoni, műveltségi faktor, sőt a történelmi tradíció is.

Nógrád megye történelme, múltja gazdasági-társadalmi arculata alapvetően határozza meg a megye politikai arculatát. A középkorig visszanyúló mély történelmi gyökerekkel rendelkező történelmi térségek, ahol a mezőgazdasági aktivitás jelentősebb volt (és az ma is) inkább a jobboldal térségei, míg a XIX–XX. században gyors (nehéz)ipari fejlődésen átesett keleti részen a baloldali ideológia a népszerűbb.

A természetföldrajzi adottságok tehát – közvetett módon –, sok tekintetben meghatározzák a választási eredményeket. Ahol a föld mélye ásványokat és érceket rejt, ezekre a kincsekre bányászat települt, s ha víz is van a közelben, akkor arra kohászat épült. Helyben vagy tőle nem messze gépipar teremődik, ahol nagyszámú és koncentrált munkásság lel munkára. A szocialista-szociáldemokrata irányultságú pártok pedig éppen a munkásság politikai céljainak elérésére szerveződtek. A borsod-nógrádi iparmedence magas baloldali támogatottsága – már amikor az uralkodó politikai elit ennek kifejezését meg nem gátolta – erős folytonosságot mutat. Salgótarján 1922-ben 60 százalékkal szociáldemokrata képviselőt választott, 1945-ben a voksok kétharmadát, 1947-ben háromnegyedét az MKP kapta. Az 1989-90-es rendszerváltás óta ez az egyetlen választókerület, ahol a Munkáspárt országos átlagánál nagyobb befolyással rendelkezik.

2. A választókörzetek nem egységes, „homogén” tényezőként kezelendők. Az egyes körzeteken belül is érdemes a különbségekre felhívni a figyelmet. Salgótarjánban viszonylag népszerű politikai erő a Munkáspárt. A pásztói 2. számú választókörzet önmagában is megosztott politikailag, a „repedést” a körzethez tartozó két város jól példázza. Pásztó inkább a jobboldal városa, azonban Bátorterenyé

szavazóinak többsége baloldali szimpatizánsú. A 3. számú választókörzet, a szécsényi sem homogén. A körzet központját jelentő városban a szocialisták viszonylag népszerűbbek általában, mint a körzethez tartozó falvakban. Ezt támasztja alá, hogy az MSZP 2002-ben polgármestert tudott „adni” Szécsénynek.

Vannak olyan térségek, melyek tarkábbá teszik a megye politikaföldrajzi térképét. A szécsényi körzethez tartozó „Karancsvölgye” (pl.: Karancslapujtő) sokáig a Munkáspárt egyik biztos bázisa volt, azonban a párt szavazóbázisa itt is fogy. Nógrádszakál biztos baloldali településnek tűnik. A salgótarjáni Cered és Kazár térségében szintén a Munkáspárt befolyása jelentős.

3. A megye választóinak aktivitása általában az országos aktivitás mögött maradt az elmúlt években. Ez azzal magyarázható, hogy a megye társadalmi-gazdasági fejlettsége is elmarad az országos mutatóktól.

4. 1990 után a KDNP – az egykori Demokrata Néppárt (DNP) rendszerváltás utáni utódpartja – sokáig meghatározó politikai erő volt Nógrádban. Hosszú ideig tartott a KDNP kálváriája, előbb a parlamentből szorult ki, majd a közéletben is marginalizálódott, így Nógrád megyében is „eltűnt” a párt. Az 1994-es gyenge választási szereplés után törvényszerű volt az útkeresés a jobboldali integrációjának lehetséges módjairól. Eközben az ideológiai és személyi szembenállás hosszú pereskedésekhez és a párt teljes dezintegrálódásához vezetett. A párt jövőorientált része a Fidesz-ben kötött ki és MKDSZ néven alkotott alig kontúrozott belső alakzatot, és a megyében is átvette a korábbi KDNP szerepét, illetve választóit. A Fidesz viszont sikeresen használta a kereszténydemokrácia szokásos kifejezéseit és módszereit: a család, a valláserkölc, a hagyományok felélesztése a kormánypolitikában is markánsan megjelent. A megmaradt „kis-KDNP” még évekig kísérletezett az önálló politikai arculat megőrzésével, még 1998-ban is – minden különösebb kampány nélkül – a „kereszténydemokrata” mint választható lista 2,3 %-ot kapott. Ez egy időre megpecsételte a párt sorsát. Igaz, a KDNP még Nógrádban ekkor is 4,88 %-ot szerzett, jóval többet, mint az országos átlag. A KDNP 2006-ban a Fidesz-szel közös listán ismét parlamenti tényező lett, önálló frakciót alakított az Országgyűlésben. Várható (?) megyei szerepének felerősödése a jövőben.

A KDNP nógrádi kiemelt szerepe 1990 után nem véletlen, tulajdonképpen a társadalmi tradíciók folytatódta ebben. Jól mutatja ezt, hogy a KDNP ott volt erős párt – tudott polgármestereket, országgyűlési képviselőket jelölni – ahol a DNP a II. világháború után erős párt volt (2. ábra). Azaz a KDNP azokban a térségekben bírt jelentős társadalmi bázissal, amelyekben a katolicizmus erős gyökerekkel rendelkezik. (Ilyen például Nyugat-Nógrád.) Az inkább „munkásjellegű” illetve protestáns térségekben (pl.: Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg) a párt eredményei mindig is szerényebbek voltak.⁶

5. A salgótarjáni és pásztói körzetekben élő jelentős számú munkáspárti szavazótábor az MSZP számára egyfajta második fordulás tartalék lehet a jövőben. Ugyanakkor a Munkáspárt országos – és ezzel együtt nógrádi – gyengülése ennek a „tartaléknak” az elvesztését is jelentheti. Az 1998-as és a 2002-es választások „tanulsága”: az MSZP rendkívül erős „gyökerekkel” rendelkezik a salgótarjáni körzetben. Jelentős politikai fordulat kell ahhoz, hogy a következő választásokon az MSZP elveszítse a salgótarjáni körzetet. (Ugyanilyen erős bázissal rendelkezik még a baloldal a megye városai közül Bátonyterenyén is.) Ezt bizonyítják a salgótarjáni

önkormányzati választások tapasztalatai is. 1994 óta a megyeszékhely szocialista irányítás alatt van. Az MSZP a helyi választásokat megnyerte 1998-ban, akkor is, amikor az országos választást a Fidesz nyerte.

6. A salgótarjáni körzet része annak a Salgótarján–Miskolc tengelynek, ahol a korábbi ipari jelleg és a munkásmozgalmi hagyományok ismeretében szinte törvényszerű a baloldali fölény. (A szocialista városok közé tartozik a Salgótarján–Miskolc tengelyen elhelyezkedő Kazincbarcika és Ózd is.)

7. Ha a hagyományok, a kialakult történeti-kulturális és politikai viszonyok a közeljövőben nem változnak, nagy eséllyel megjósolható, hogy a kialakult „politikai megosztottság” a megyében – egyfajta „Kelet-Nyugat ellentét” – a következő választásokon is fennmarad (hacsak nem történik valami olyan országos esemény, ami az eddigi struktúrát alapjaiban borítja fel).

8. A megye politikai felosztása nem esik egybe a fejlesztési-tervezési regionális felosztásával, azaz miközben négy egyéni választókerület található, Nógrádban hat kistérségi területi egység van. Ez mindenképpen nehezíti a kistérségek (mint fejlesztési társulások, egységek) érdekérvényesítő képességét, a tervezést, az összefogás, a közös fellépések megvalósítását. Meglátásom szerint célszerű lenne a választási rendszert ilyen irányba átalakítani Magyarországon, és így a megyében is.

9. Nógrád megye hazánk legkevesebb lakosával, és így a legkevesebb választópolgárral rendelkező megyéje. A megyéket tekintve itt a legkevesebb az egyéni választókerületek száma, mindössze négy. Ugyancsak Nógrádban legkevesebb az egy elnyerhető területi listás mandátumra eső választópolgárok száma (43 404 fő 2006-ban). A 2006-os választáson négy képviselő került a parlamentbe a megyei listára leadott szavazatok alapján. A kevés választókerület ellenére az egy választókerületben élők száma is alacsony. Ezek az adatok két következtetésre vezetnek.

Egyrészt a megye képviselete nagyon alacsony az Országgyűlésben, ami – véleményem szerint – nem segíti a gazdaságilag és társadalmilag elmaradott megye felzárkózását, politikai érdekérvényesítő súlya alacsony Nógrádnak.

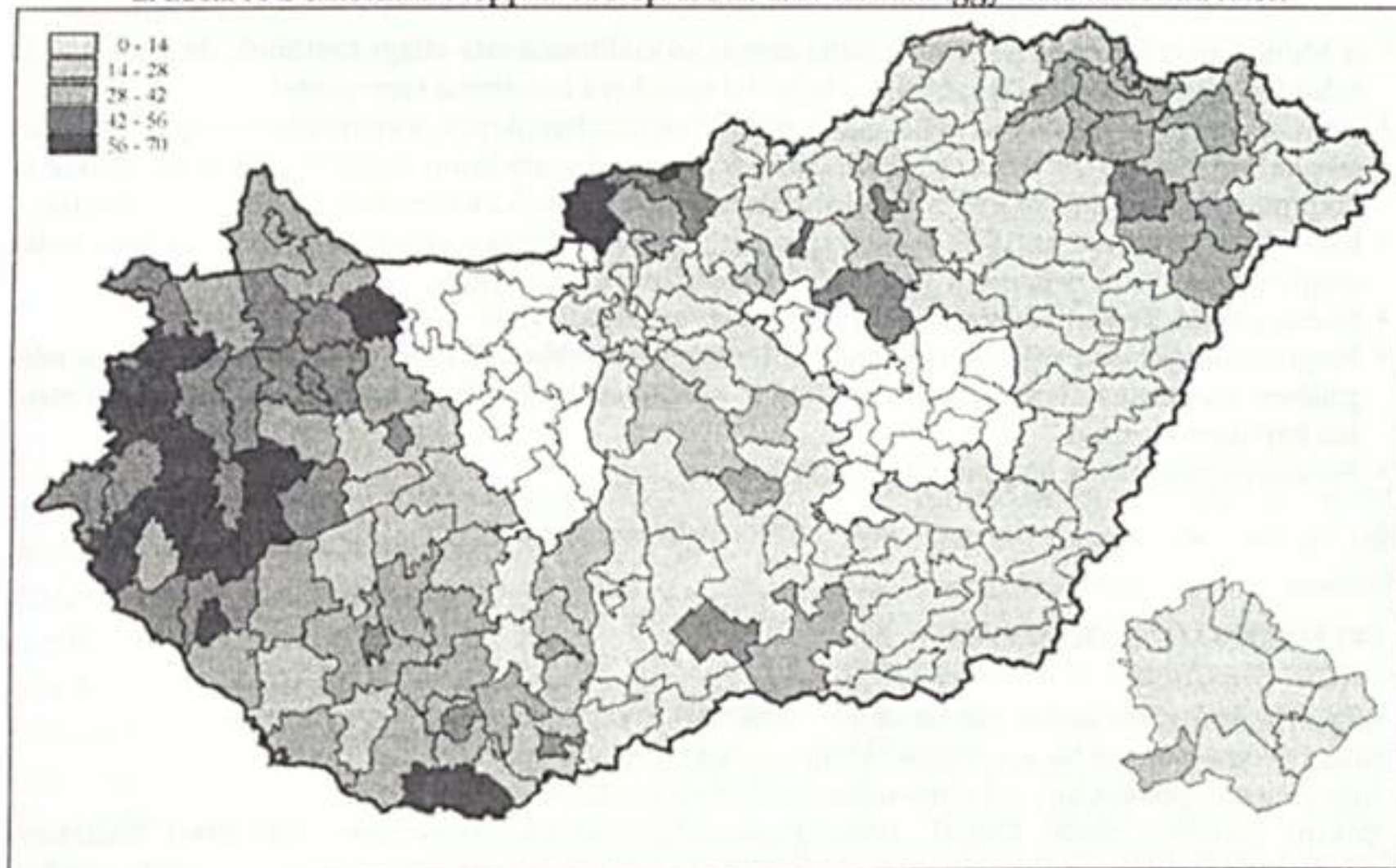
Másrészt az évek óta a közéletben napirenden lévő törekvés (?), miszerint a 386 fős parlament létszámát csökkenteni kellene, hátrányosan érintheti a megyét a jövőben. (Természetesen amennyiben a politikai erők hajlandók megállapodni ebben a kérdésben.) Mindenesetre az a tény, hogy a megye 4 körzete közül 2–2 jobb- illetve baloldali, segítheti a kerületek megmaradását: lévén egyik meghatározó politikai erő sem akar egy biztosnak mondható körzetet elveszíteni.

27. táblázat: A nógrádi egyéni választókerületek (OEVK) választópolgárainak száma

Megye	OEVK sorszáma	Székhelye	Választói névjegyzékben szereplők száma (fő) (a 2006-os választás 1. fordulójában)
NÓGRÁD	01	SALGÓTARJÁN	43 814
NÓGRÁD	02	PÁSZTÓ	45 982
NÓGRÁD	03	SZÉCSÉNY	38 424
NÓGRÁD	04	BALASSAGYARMAT	45 397

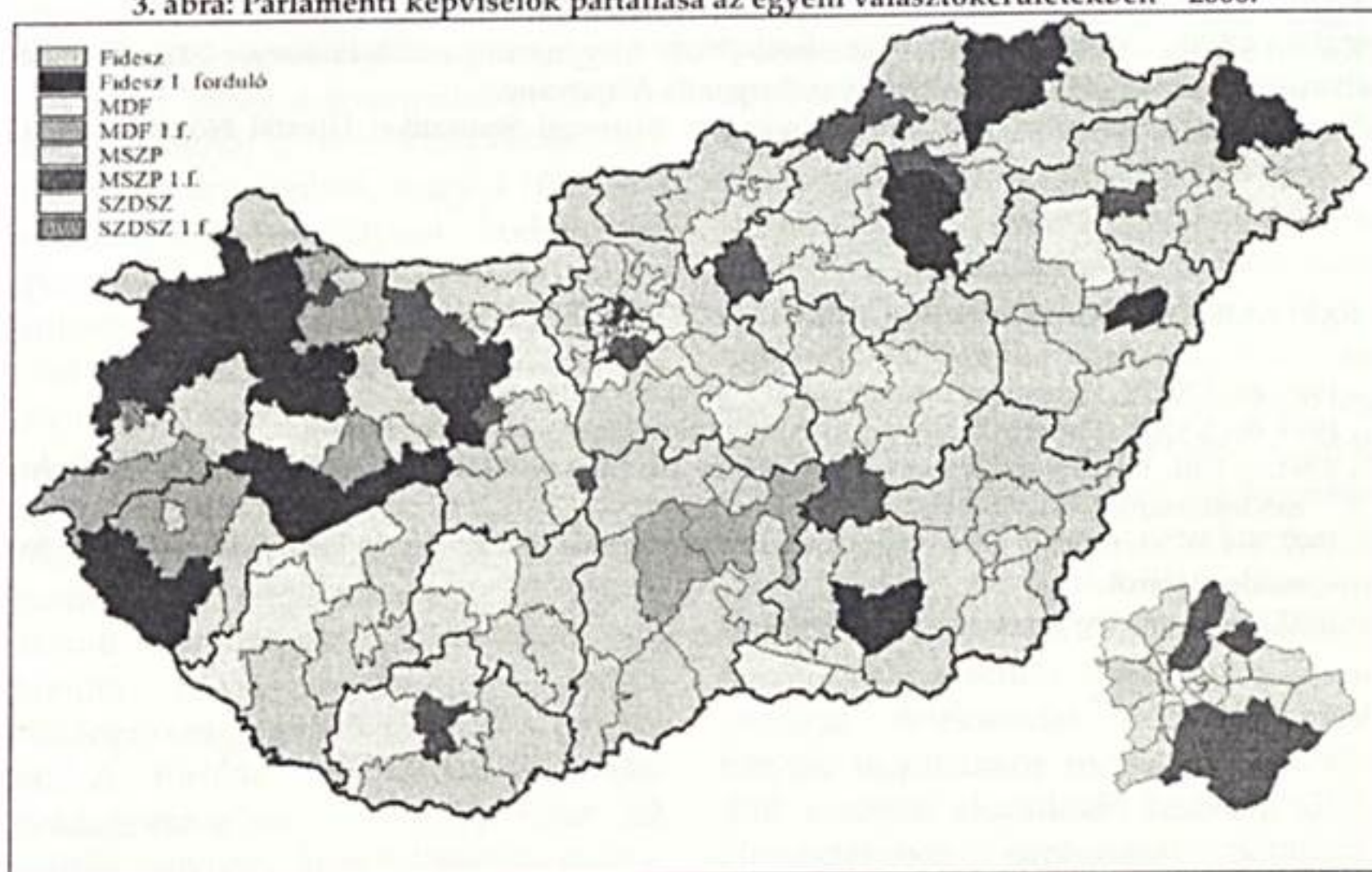
Forrás: Országos Választási Iroda

2. ábra: A Demokrata Néppárt szereplése az 1947-es országgyűlési választásokon

Forrás: Politikatörténeti Intézet

3. ábra: Parlamenti képviselők pártállása az egyéni választókerületekben – 2000.

Forrás: Politikatörténeti Intézet

JEGYZETEK:

- ¹ A Munkáspárt természetesen nem tartja magát szociáldemokrata világnézetűnek, de mint magát baloldali erőként meghatározó párt, a baloldal részeként kezelem a szervezetet.
- ² Nem egyedi jelenségről van szó a modernkori magyar demokrácia történetében. Napjaink másik meghatározó politikai ereje az MSZP „hasznos súlyú” átalakuláson ment át 1989 után, amikor is kommunista ideológiáját feladva a szociáldemokrácia értékeinek képviselőjét tűzte a zászlajára.
- ³ Kivételnek számított az 1990-es év, amikor is az MDF a tavaszi országos győzelmét nem tudta megismételni, és az önkormányzati választásokat az SZDSZ nyerte.
- ⁴ Hubai László: *Területi eltérések a 2002. évi parlamenti választásokon*.
- ⁵ Nógrád megyében a megyei közgyűlés létszáma 40 fő, ebből 10 fő a 10 000-nél több lakosú települések szavazatai alapján, 30 fő a 10 000 és annál kevesebb lakosú települések szavazatai alapján kap mandátumot.
- ⁶ *Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998*.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- <http://www.valasztas.hu> – az Országos Választási Iroda honlapja.
<http://www.nograd.hu> – a Nógrád Megyei Közgyűlés honlapja.
<http://www.polhist.hu> – a Politikatörténeti Intézet honlapja.
- Bokros Zsuzsa – Szabó Dániel (1999): *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)*. Budapest: Korona Kiadó.
- Engelberth István (2003): *Egy válságban lévő határmenti kistérség Nógrád megyében: A szécsényi kistérség*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. Területi Statisztika, 2003. március 2. szám: 168-181.
- Földes György – Hubai László (1999): *Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Gazsó Ferenc – Stumpf István: *Pártok és szavazóbázisok két választás után*. In: www.polhist.hu.
- Hubai László: *Területi eltérések a 2002. évi parlamenti választásokon*. In: www.polhist.hu.
- Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (2003): *Magyarország politikai évkönyve 2002-ről*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Nógrád Megye Statisztikai Évkönyvei*. Salgótarján: Központi Statisztikai Hivatal Nógrád Megyei Igazgatósága.

PARLAMENTI VÁLASZTÁSOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNYEK:

- 1989. évi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról.
- 1989. évi XXXIV. törvény hatályos az országgyűlési képviselők választásáról.
- 1994. évi III. törvény az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény módosításáról és kiegészítéséről.
- 1997. évi XCVI. törvény az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény módosításáról.
- 1997. évi C. törvény a választási eljárásról.

DEBRECENI BOGLÁRKA

Hintatrón

Solymár József: Hintatrón

A 2005-ben induló „Palóc - portrék” sorozatban az első határon túli palócként szereplő író volt Solymár József, aki korábbi munkáiban, mint például *A szalmaszállal megkötött szekér – Boszorkányhit Palócföldön a harmadik évezredben* vagy a *Palóc lakoma, ízek és emlékek* arról tett tanúbizonyságot, hogy a régi palóc tradíciók még a mai

napig élnek vidékünkön. Solymár József idén, az 1999-ben megjelent *Mátyás, a sosemvolt királyfi* c. ifjúsági regénye után ismét a gyermekeket szólítja meg *Hintatrón* c. mesekönyvében. Annak ellenére azonban, hogy a *Hintatrón* a fiatalabb korosztálynak íródott, nagyon mély kérdéseket feszeget és aktualitásával, társadalombírálatával a felnőtt olvasók számára is tanulságos olvasmány lehet.

A történet hasonlóan kezdődik mint egy magyar népmese, hagyományos mesei elemeket vonultat fel. Az egy szemű óriás látogatóba készül három szemű testvérehez, s ajándékát, egy kondér kását megbotolván kiönti Boldogország egyik hegyének a csúcsára. A történet itt játszódik aztán, Boldogországban. „A király rövid idő múltán észrevette, hogy a Kásahegy megzavarja alattvalói fejét. Bőven akadtak országa népe között olyanok, akik korábban szor-

galmasan dolgoztak, de most úgy vélekedtek: ha ott a sok kása, akkor fölösleges a további szorgoskodás.” A mesét olvasván figyelemmel kísérhetjük, miként válik a lustaság áldozatává egy virágzó ország, annak ellenére, hogy királya úgy határoz, elkeríti a kásahegyet. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a király halála után hét fia kerül

az ország élére: mint új király, főhadvezér, főpap, főkincstárnok, főrendőr, főadószedő és főellenőr. A királyfiak azokat a hatalmaskodó urakat jelenítik meg, akik maguk között szétosztván a tisztségeket, beleszólást nem tűrvén dolgaikba, az ország helyzetét nem ismervén, unalmukban különféle rendeleteket hoznak, melyek sosem elégíthetik ki növekvő kapzsiságukat, de sanyargatják a népet; illetve újabb és újabb címeket adományoznak – saját maguknak. Mohóságuk és hatalomvágyuk okozza vesztüket is. Ekkor kerül „hintatrónra” a nyolcadik, elfeledett testvér, megfélemezvén a fivérei halálakor eluralkodó anarchiát. Jónás egy teljesen másfajta értékrendet képvisel mint bátyjai, ugyanakkor mégis megfertőződött a népen eluralkodó lustaság által. Hintaszékében naphosszat bóbiskol. Uralkodásának sikeressége és helyzetének megszilárdulása attól függ, mennyire

lesz képes úrrá lenni a változásokon, feladatain. Lustaságából udvari bolondja rázza fel, akinek atyja a Kása-hegy őrzője. A király és alattvalói rádöbbennek, hogy a kásahegyen már régen elporladt a kása; ezért az emberek újra elkezdik megbecsülni a munkát. „(...) azt is tapasztalhatták, hogy amíg ők itt kinn a csodára vártak, a kerítésen túl a katonák családjai a maguk erejéből jólétet teremtetek.” Jónás király ezek után megbarátkozik a hegyen lakó griffmadárral. Udvari bolondja és a griff segítségével leleplezi az ellene szövődő összeesküvést, megbünteti a nagyravágó nagyurakat, feleséget talál magának, elnyeri a szomszéd Ámbris király leányának a kezét, sógorai ellen sikeres csatát vív és trónörököszt is nemz feleségével, Erzsike királynéval. A történet végére megszűnik a labilitás, a bizonytalanság, gyökeret ereszt és más emberre válik Jónás király, eltűnik a hintatrón is – bölcső lesz belőle, hogy a kis trónörököszt ringathassák benne.

Solymár József történetének gördülékenyen egymásba fűzött epizódjai tehát izgalmasan kísérik végig Boldogország fejlődését és az új király uralkodásának útját, szépen ötvözve a népmesei elemeket az örökérvényű mondanivalókkal. A mese felhívja a figyelmet a családra, a szeretetre, a szerelemre, a barátság fontosságára. Rámutat arra, hogy megfelelő ismeretek híján nem lehet tökéletes a munkavégzés, az ítélkezés: legyen szó bár uralkodásról, vagy akár egyszerűbb feladatokról. A kiszabott büntetés pedig ne legyen kegyetlen, hanem a hibázó épülésére szolgáljon: a bűnös bánja meg gonoszítottát, számoljon el lelkiismeretével, hasznosítható tudásra tegyen szert. Az ember feladatát is meghatározza a világban a szerző, amikor arról értekezik (a griffek uralkodójának képében), mi-

ért az emberek uralják a földet, nem a griffek: „(...) ti tudatok szerszámot csinálni, szántani, vetni, jószágot etetni. Csónakot is csináltatok, meg hajlékot is. A kezetek munkája tett nagygyá benneteket. Többre jutottatok vele, mint mi a szárnyainkkal, csőrünkkel és erős karmainkkal.” Az állhatatos munka meghozza gyümölcsét, az ármánykodás, a pusztítás azonban romlást hoz az emberiségre. Éppen ezért az összeesküvők büntetése sem lehet más, mint hogy megtanuljanak kaszálni, kapálni, birkát nyírni, kévét kötni, kecskét fejni – rombolás, más javainak elvétele helyett teremteni, megteremteni azt, ami szükséges és elégséges kell, hogy legyen, mert az igazi boldogság nem a külsőségekben testesül meg, nem az anyagi javak, hanem a lelki, a szellemi értékek birtoklása.

A kötetben Szilágyi T. Katalin illusztrációi láthatók. Az alkotó rajzai gazdagon díszítik a kiadványt, amely attól függetlenül, hogy csupán a címlapja színes, nagyon igényes és kellemes. Annak, aki a kezében tartja a könyvet, esztétikai élvezetet nyújt. Szilágyi T. Katalin minden egyes jelenetet vizuálisan is megjelenít, szorosan végigkövetve a történet menetét, jellemezve a szereplőket mozdulataikkal, cselekedeteik és az arcukon tükröződő érzelmek, lélektani vonások ábrázolásával. Bemutatja a fontosabb helyszíneket is. A történet egyes epizódjainak kezdetét pedig iníciálékkal jelzi.

A kötetet ajánlani tudom mindazoknak, akik az általános emberi értékek tisztelésére kívánják nevelni gyermekeiket és felnőtt emberként is megmaradtak mesekedvelőnek – akárcsak jómagam.

(Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 2006)

Szonatina

Petrőczi Éva *Dido utolsó üzenete* című verseskötetéről

Könnyed, játékos ez a versgyűjtemény, akár egy kis klasszikus szonatina, amelyet a mester kiskamasz lányának írt egy családi-baráti összejevetelen való bemutatás céljával. Ámde a könnyedség nem súlytalanság, és a játékosság nem komolytalanság. Nincs benne az a sötét végzetszerűség, amelyet talán még első látásra sugall a cím, de a szavak, sorok pontossága, igazságértéke és tartós aktualitása kétséget nem hagy maga után. „Kis szenvedésekből facsart kicsi versek” – reflektál ily módon saját írásaira a költő, és vállalja, hogy „én elfutok onnan, / hol fájdalom fészkel”, de az „öröm-parányt” megkeresni, megtalálni és „óvni” nem kevésbé nemes feladat, mint harsányan igazságot osztogatni (*Egynémely mai versem margójára*).

Két ciklusból áll a kötet, ez „csak” két tételnek felel meg a szonatinában. A szonatina három vagy négy tételből áll általában, de amennyiben az első részt (*Vénen, de szépen*) elképzelhetjük valamiféle *Andante* és *Scherzando* jelzésüként, a második részt (*Budapesti elégiák*) mondjuk *Largo-Animató*ként, akkor még mindig ott van a remek anakreóni, a szerzőnek ajánlott vendégvers (*A' hét-pettyes Bogár*) Csörsz Rumen István tollából, amelyik felfogható egy *Preludium*nak.

Ha még a zenei fogalomkörben maradunk, és egyetlen tételnek tekintjük az egészet (ilyen szonatina is lehetsé-

ges), akkor két téma kerül kibontásra a két egységben; a főtéma lenne az „én és te”, a melléktéma az „én és mi”. A „te” és a „mi” természetesen behelyettesíthető a költő által szeretett és tisztelt személyekkel és a hozzájuk viszonyuló lírai énnel. Erősen én-versek ezek, nem lépnek ki térben-időben a szerzőjük közvetlenül érzékelhető vilá-

gából, és ilyen lírai alkotásoknál ez rendjén is van. Ha mégis tágnak látszik a felvázolt horizont, az annak köszönhető, hogy Petrőczi Éva magával hoz hangulatokat a négy égtáj általa látogatott távolabbi szegleteiből is, például Finnországból vagy Walesből. Az irodalmi kapcsolódások horizontja szerep-versek, intertextualitások, hommage-ok révén tágul. Egyik legszebb példa a *Szerelemre tanítgató levél*, amelyet a szerző Balassi Bálint nevében írt reneszánsz költőnk kortársának, Sir Philip Sidney-nek.

És még mindig zenei párhuzam: az egyes versek variációk is, én-variációk. Az „én” megmutatása önmagában nem igazán érdekes, de az „én” a társak nélkül nem is lenne meghatározható. Az „én” csak egy viszonyrendszerben értelmezhető, hiszen csak másokhoz képest vagyunk önmagunk és valakik is. „Madarat tolláról, embert barátjáról” – állítja bölcsen még a népi szólásmondás is. Petrőczi Éva meghatározza magát a mottókban, ajánlásokban

és tematikákban megidézett személyek, személyiségek által. Kapcsolódik egy verssel a saját művésznév-adójához, a 17-18. században élt költőnőhöz, Petrőczy Kata Szidóniához (*Méz és mérreg*); mottót választ G. Rudolf Wecherlin 17. századi német költőtől (*Irígységféle*); verset ajánl Lázár Ervinnek (*Kerekerdei kiáltvány*) és választ ír Jékely Zoltánnak egy 1981-es levelére (*Visszavonás-kérés*), sajnos, már odaát. Minden második verse mottóval kezdődik, és ezekben olyan neveket találunk még, mint Szenci Molnár Albert, Anyu, Viola és Dani, Kalász Márton, saját dédapja, L. J. (!), Csokonai Vitéz Mihály, Baka István, W. B. Yeats, Luca unokája. Külön kiemelném ebben a vonatkozásban is a *Kései rekvietet*, amelyet az Auschwitzban elpusztult Radó Alice fényképére írt, és amelyik a kötet egyik legmegragadóbb verse.

A szerző néhányszor önmagát is megszólítja (például: *Másholjaink; Dal, februárban; Ne üzenj hadat; Sietek*), ám ezekben fontos szerepet kap a múlt és a múltó idő. A *Ne üzenj hadat* a szerző huszonöt évvel korábban készült portréja mellé került. Mert Petrőczy Éva korábbi énjéhez képest is szívesen határozza meg önmagát. Számot vet a test öregedésével, de nem enged a rezignációnak. Iróniával, megértéssel, elfogadással tekint magára, még ha érzi is, hogy „kerülget már a moly” (*Címszó – rólam*), de ha úgy adódik, örömmel meg is szépíti, szépített magát „a tükörtojás-tekintetű zongorista” szemében (*A tükörtojás-tekintetű zongorista*). Didóként Aeneasért pöröl és érte, vele ég el, mivel tudja, hogy az ő új nőjében nem lángol annyi tűz, mint akár még most, benne (*Dido üzenete*); és ha a nosztalgiázásba belemegy is, ezt nem magával a szerelemmel teszi, hanem egyes kapcsolódó mozzanatokkal: „lássuk be,

álmoknál / mindig jobb a tények / felé kacsintani!” (*Sietek*). Ugyanitt írja, hogy a szerelem „csúf utcákon, vénen – / vénen, de szépen” is elkíséri, akárcsak „egyujjas kesztyűm ... / melege”.

Kis zenei, hangulati frázisok ezek a versek, némelyik nem több, mint egy-egy motívum. Nem épít belőlük hosszú kompozíciót, a magvuk gyakran egyetlen kép, metafora. Erre az egyik vers címében közvetlenül, a szövegében pedig áttételesen reflektál: „szivárványszomjamért” – emelkedik ki egyetlen szó a *Metafora* soraiból. A rövidség nem jelent eszköztelenséget. Az esztétikai hatást az egy-két központi szókép, alakzat mellett a tagolás és a ritmus adja. A legtalálhatóbb helyeken alkalmazza például az enjambement-t (áthajlást): „már tudták: halálod / kapujában zavarnak” (*A dinnye húzában*). Ritkán teljesen szabályos tagolású, ütemhangsúlyos ritmusban szólal meg (*Címszó – rólam*); máskor a vers elejével elvárását támaszt, amelyet később ravaszul fölülír. Ha szabályosan, egyszerűen indít, akkor később tempót, modort vált (*Kicsit finnesen; Dal, februárban*). Az *Egy elhibázott estében* helyenként – találóan – a jambust hibázza el, többször is. És olyan verset is találni, amelyben a nem szabályos ritmus később kellemesen szabályos emelkedő verslábba, például jambusba simul: így a *Dido utolsó üzenete* a negyedik versszakára. A *hét pettyes Bogár* című vendégvers 36 tiszta anakreóni jambikus sor (néhány elfogadott spondeus-licenciával), de a legizgalmasabbak a rejtett, a mintha-időmértékes alakzatok (*Másholjaink; A pataki könyvek éneke*). Verstanilag kiszámolva nem mutatnak különösebb összefüggéseket, de akinek van füle hozzá, hallja a rapszodikus, a szabályoshoz viszonyuló, azzal feleselgető lüktetést.

A kötet lapjait Barabás Márton festő- és grafikusművész rajzai ékesítik, a borító ugyancsak az ő festményének alapján készült. Ezek a vizuális költemények sosem maradnak pusztán illusztrációk. Kapcsolódnak a versekhez, de nem ismétlik meg teljesen azok fő motívumait, más árnyalattal „szólnak”, vagy továbbgondolják a benne foglaltakat, és nem is telepszene rá a szövegekre – vagyis nem rabolják el azok képszerűségét. A könyv nem csupán tartalmi, de vizuális értelemben is

kompozíció, tehát megérdemli a szonatinával, a zenei kompozícióval való összevetést.

Barátságos, megragadó kis mű Petrőczy Éva tizenegyedik verseskötete, minden aspektusában. Reméljük, a szerző a bevezetésben foglalt vállalásának megfelelően a címe nem válik önbeteljesítő jóslattá, vagyis nem ez lesz az ő utolsó üzenete, legalábbis költőként.

(Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2006)

BEDEGI BERILL BARBARA

T. Pataki László: Kit szeretnél, Ádám?

Írások a Madách családról

T. Pataki László neve minden salgótarjáni számára ismerősen cseng, hiszen évtizedek óta Nógrád megye kulturális és irodalmi életének meghatározó, sokoldalú alakja. Ennek bizonyítéka legújabb kötete is.

Ahogy azt az alcím is ígéri, a Madách családról informálódhatunk. Találkozhatunk benne a szerző kutatásaival, elolvashatjuk monodrámáit, amelyben két asszony sorsa bontakozik ki. Két egymást eszeveszetten gyűlölő asszonyé, akik egyazon emberhez kötődnek, Madách Imréhez. Mindketten teljes szeretetükkel fordultak *Az ember tragédiáját* megíró génusz felé. Ugyanakkor ez az elkötelezett szeretet nem kovácsolta őket szövetségbe, hanem

vetélkedés, engesztelhetetlen és heves, egymás iránti gyűlölet bontakozott ki közöttük. Háborúság lett belőle, amely hol nyílt terepen, hol rejtve zajlott.

De ne siessünk ennyire előre.

A könyv első részében szellemidézés történik. Neves ősök és Madách Imre szellemének, szellemiségének

megidézése veretes irodalmi igényességgel – az október 5-én megtartott csesztvei irodalmi napok kapcsán, Madách Imre halálának évfordulóján.

T. Pataki László megrajzolja olvasói számára a csesztvei őszi napok békéjét, boldogságát. Szinte érezhető a költőnagyság jelenléte, amely összefonódott a szeretett tájjal. Mintegy elválasztha-

tatlan, szerves egésze lényegülnek. Madách Imre életében Csesztve meghatározó jelentőséggel bírt, itt lelt öröme szeretett hitvese, Fráter Erzsébet mellett. Itt jöttek világra gyermekeik. Máig többféle megállapítással találkozhatunk a kérdést illetően, hogy tudniillik, hány gyermek is született Csesztvén és a gyermekek milyen sorrendben jöttek a világra. A szerző könyvében kimerítő pontossággal mutat rá a tévedésekre.

Csesztve kétségkívül a békés boldogságot jelentette, az oltalmat és a menedéket.

Jelenleg látogatható az emlékmúzeum, az átalakítás utáni ispánlak, a temető, ahol több Madáchot is végső nyugalomra helyeztek, a gyönyörű park, s itt található a Majthényi-kastély is, ahol a költő édesanyja, Majthényi Anna 101 éves korában halálozott el. Itt vannak az ősök...

S itt találkoznak azon emberek, akik számára mindez nemcsak egyszerűen a múlt, s Madách Imre nemcsak „egyszerűen” egy nagy magyar költő volt. Azok találkoznak itt, akik értékörzésre s egyszersmind értékteremtésre szövetkeztek. Akik számára a múlt nem egy lezárt és véges szakasz, hanem egy folyamatában létező dolog. A múlt számukra élő, átível a mába, hatással bír a jelenben, a jelenre. Titokzatos, titkokkal telített.

A jelen embere – vagy az ember mindenkor? – kíváncsi.

Kik jelennek meg eme nevezetes alkalmakkor? Egyre többen. Egyre több helyről. Egyre színesebb az érdeklődők köre: idősek és fiatalok, meghívottak és spontán érdeklődők, felkent Madách hívők és helyi lakosok. Eljönnek irodalomtörténészek, kutatók, muzeológusok, pszichológusok, püspökök, lelkesek, művészek, tanulók, falusi gazdál-

kodók. Kíváncsi és elkötelezett emberek mindannyian.

„Legyen szerencséje Csesztvének a látogatókkal és viszont.”

A Madách család életének másik fontos színtere a sztregovai ősi birtok és kastély.

Itt élt a kivételes képességű költő életének másik meghatározó nőalakja, édesanyja, Majthényi Anna nagymasszony is.

A 170 éves kastélyt az enyészet markából ragadta ki a Csehszlovák kormány 1964-ben, amikor jelentős erőket, anyagi és humán forrásokat csoportosítottak ide, az épület helyrehozására és renoválására.

Sok generációnyi Madáchnak adott otthont az ősi kastély, éltek itt dicső és kevésbé dicső ősök és utódaik. Utóbbiak közé tartozott az a hírhedté vált Lázár ügyvéd, aki szerencsejátékadósság fejében kótyavetyélte el az ősi fészket, mielőtt hirtelen és végleg távozott Sztregováról. A késői utódokra máig emlékező itt élő emberek szívesen osztották meg adomáikat, fabuláikat a kutató szerzővel, hogy az olvasó mind teljesebb képet kaphasson a család késői leszármazóiról is.

Maga Madách Imre itt írta életének fő művét, *Az ember tragédiáját*. A sztregovai kastély egyik, falu felé néző tornyában dolgozott állva, hiszen betegsége miatt nem tudott hosszasan ülni. A mű írását 1859. február 17-én kezdte el és 1860. március 26-án fejezte be.

És itt érte utol őt a halál, hosszas betegeskedés után, 1864. október 5-én.

T. Pataki László igen aprólékos és körültekintő munkát végzett a kutatásai során. A család egy nemrég felfedezett, Brazíliába emigrált ágával felvett kapcsolat révén igen értékes és rendkívül fontos dokumentumokhoz, családi relikviákhoz jutottak a magyarországi

kutatók. A legrégebbi dokumentum Madách Imre édesapjának királyi kamarássá való kinevezéséről szól, 1819-ből való. A másik Madách Flóra, a költő unokája férjhez menését tanúsítja 1911-ből, míg a harmadik egy levél, amely a költő halála előtt néhány hónappal íródott. Ebben arra leltek bizonyítékot, hogy a Madách Imre és Fráter Erzsébet közötti kapcsolat a válásuk után sem szakadt meg. Ez a tény teljesen új részleteket szolgáltat az eddig kialakult Madách-képhez.

A szerző két – eddig széles körben figyelmen kívül hagyott – adalékra hívja fel az olvasó figyelmét.

A grafológiai vizsgálódások új összefüggésekre mutathatnak rá: „...*Madách kézírása, az írásvezetés szaggatottsága, lendülete és folytonos lendületvesztése – mindezek együttesen érdekesek a figyelemre*”. T. Pataki László ezt a gondolatsort tovább vezetve úgy véli, hogy érdemes lenne filológus, grafológus, kardiológus, számítógépes szakemberek összefogásával és a modern technika segítségével rekonstruálni annak az összefüggését, hogy a *„rossz szívritmus kopogó versritmust engedett csak meg”*.

Arany János, Madách felkérésére, sokat „gyomlálgatta”, javította, stilizálta a *Tragédiát*, amelynek eredeti filozófiai mondanivalója – mind többek vélekedése szerint – módosult, sérült emiatt. Az eredeti írás, a javítás nélküli változat egyre több kutatót, irodalomtörténészt foglalkoztat. A várakozások szerint valószínűbb, ferdítésektől mentesebb kép rajzolódhat ki így Madách személyiségéről.

Madách Imre maga is hitt az alternatív gyógyászatban rejlő lehetőségekben. Folyamatos betegeskedése, leromlott egészsége miatt orvostól-orvosig járt, mígnem rátalált a kortársak által sarlatánnak kikiáltott, híres-hírhedt

íriszdiagnosztára, Péczely Ignácra, aki aztán haláláig kezelte a költőt.

A tanulmánykötet legizgalmasabb felvetése azonban Madách Imre boldogtalanná lett házasságával kapcsolatos.

A beteges költőzséni életében két nő volt meghatározó: édesanyja, Majthényi Anna és felesége, Fráter Erzsébet. A két nő külön-külön, egy-egy monodrámban is megjelenítődik a kötet második felében. Sorsukat, tragédiájukat idézteti meg velük a szerző.

Majthényi Anna, az édesanya, *„Madách legerősebb, talán legérzékenyebb kötődésének alanya”*. De ki volt ő? Jezsuiták nevelte, bigott asszony, aki merev etikett szerint élt, hihetetlen fegyelem és önkontroll alatt tartva magát és környezetének tagjait. Hideg, rideg, számító, vasakarátú, karrieréhes asszony portréja rajzolódik ki T. Pataki László műve nyomán.

Mégis az oly sokáig elfogadott, majdhogynem egyoldalúan uralkodó irodalomtörténeti vélekedések ennek ellentmondanak. Hogyan lehet ez, miként is történhetett? A Majthényi Annáról rajzolt portré Palágyi Menyus irodalmárnak „köszönhető”. Nevéhez fűződik az első *Madách-monográfia* megírása. Palágyi kiváló kapcsolatokat ápolt Majthényi Annával és társasági köre tagjaival. A meglehetősen egyoldalú ábrázolás szerint a nagyasszony nehéz özvegyi sorsban, kemény és állhatatos jellemmel megáldott, mélyen vallásos asszony volt. Ezt a képet a kedvenc, lekötölezett unoka, a spiritiszta Madách Aladár is sugallta Palágyinak, akivel számos szalon érintkezett. Maga a nagyasszony hívein, barátain keresztül jegyezteti be magát az irodalomtörténetbe, mint önfeláldozó anya. Teszi mindezt *„hadvezéri”* képességeit kamatoztatva.

Az első éles bírálat a Palágyi-monográfiát és a legfőbb adatszolgáltatót

illetően még a megjelenés évében 1900-ban napvilágot látott Morvay Győző tollából. Ebben Morvay ízekre szedi Palágyi könyvét, valamiért azonban ezen bírálat nem kapott megfelelő publicitást, visszhangot, szinte „nyomtalanul” eltűnt.

Majthényi Anna kezdetektől fogva ellenezte fia frigyét Fráter Erzsébettel. Madách elköltözött anyjától Csesztvére, és ott meglehetősen nehéz anyagi helyzetben élt, hiszen ekkor még nem rendelkezett önálló vagyonnal, keresettel. Miért ment el mégis Sztregováról? Számos okot sorolnak fel az életrajzírók, valószínűsíthető azonban, hogy anya és fia között megromlott a kapcsolat a tervezett házasság miatt. Egy évvel később Majthényi Anna mégis levelet írt a bihari Fráter Erzsébetnek, aki korának híres szépsége volt és beleegyezését adta a házassághoz. Karrierlehetőséget lát a frigyben Fráter Pál, korának kulcsfigurája, talán békülésének ez is oka. Madách megyei főbiztosi kinevezést kap, s ezzel egy csapásra nagyot lép a ranglétrán.

A csesztvei birtokon élt Matolcsy György, akit T. Pataki László „Majthényi Anna egyszerű családi besúgója”-nak nevezett. Szerepe igen szerteágazó volt, „házitanítóskodott, gazdatiszt volt, belső és titkos tanácsos”. A nagyasszony személyesen igen ritkán jelent meg Csesztvén, de Matolcsy folyamatosan tudósítja „a feleség viselt ügyeiről”. Nem lehetetlen, hogy az Ő áldatlan közreműködésének eredményeképpen indul be a folyamat: eltávolítani a gyűlölt nőt a családból.

A szabadságharc alatt Madách Imre kiállt a forradalmi eszmék mellett, ám „a világ visszaváltozik”. Madách élete, karrierje, családja, szilánkokra hull.

Fráter Erzsébet a „palágyításnak” köszönhetően erkölcstelen, buja asszony-

ként tétéleződik, romlott nőnek, aki megcsalta férjét, bálókba járt táncolni, mulatni, szeretőket tartott, míg férje börtönben raboskodott.

Az új irodalomtörténeti kutatások szerint a bevádolt, szerencsétlen asszony éppen várandós volt, nehéz terhességgel, többször bevérzett, himlő sújtotta, nagyon rossz anyagi helyzetben élt, talán ekkor kezdett elméje megbomlani, ekkor vett erőt rajta a kétségbeesés hatására az epilepszia és kezdődött meg elméjének sorvadása.

Hogyan is csalhatta volna meg férjét ilyen állapotban?

Mindenesetre „Majthényi Anna... elérkezettnek látta az időt valamire, ami régi vágya lehetett – megszabadulni a nőtől.”

A végkifejlet ismeretes. Válás.

A szerencsétlen beteg asszony hosszas hanyódás, nélkülözés, betegeskedés után szegényházban halt meg.

Madách Sztregovára ment, visszaköltözött az anyjához. Itt írta meg élete fő művét, *Az ember tragédiáját*.

„Ádám küzdelme, valamint jogcíme a harcra és Madách küzdelme anyja mindenhatósága ellenében egy és ugyanaz. Benne a világ igazsága és egyetlen ember igazsága. Nála a jogcím is ugyanaz, a tudás arisztokratizmusát állítja szembe az anyja karrier-világképével és elveivel. A győztest ismerjük.”

A hűtlenség mindig is érdekes lesz, mondhatni hálás téma. Két nő öldöklő viszálykodása, szünni nem akaró csatározása is az. Irodalmi ikon, a génusz árnyéka, jelenléte ellenállhatatlanul érdekessé teszi.

T. Pataki László remek arányérzékkel, mély tisztelettel, valódi irodalomtörténeti, irodalmári bravúrral vezeti

végig olvasóit a szörnyű családi tragédián.

Gondosan, minden részletet ismerve, aprólékos odafigyeléssel tanulmányozza, precíz, pontos adatokkal, tényekkel támasztja alá állításait.

A jelen embere – vagy az ember mindenkor? – kíváncsi.

Ez esetben érdemes kíváncsinak lenni...

(Madách Irodalmi Társaság,
Budapest, 2006)

MIZSER ATTILA

Prózai – eset – tanulmány

*„Kicsinyben rejlik a nagy,
olyan sok a tárgy, s létiünk oly rövid.”*

Madách Imre

A Madách Irodalmi Társaság két kötetben tette közzé Madách Aladár műveit. Az elsőben verseit, poétikai próbálkozásait jelentette meg. A jelen esetben vizsgált, szemrevételezett másodikban pedig prózai írásait gyűjtötte, rendezte egybe a kötet szerkesztője.

Elég sok olvasási lehetőséget, alternatívát, felületet kínál, kínálhat a Madách Könyvtár immár negyvenedik kötete. Írásom elején maradnék még a szerkesztő, Tarjányi Eszter remek, pontos és alapos munkájánál (értem ezalatt a szerkesztést, a sajtó alá rendezést, és a meglehetősen invenciózus utószót), amely annyira élővé, befogadhatóvá teszi az olvasók számára Madách Aladár tisztázatlan, a mai napig talán felemásan megítélhető, megítélt, de semmiképp nem egyértelmű, kétséget kizáró munkásságát. Tarjányi Eszter a könyv utószavában pont ennek egyfajta felszá-

molására (de mindenféleképp korrekciójára), áthidalására, kontextualizálására tesz hatékony kísérletet. Nem eredménytelenül. Írásában nagyon eredményesen köti a kiadványt olyan kurrens elméleti, irodalmi, antropológiai szövegekhez, szerzőkhöz, mint például Mircea Eliade, Paul de Man forrásként használt, jelölt textusai, művei.

Mindemellett természetesen tisztában van a szerkesztett szöveg minőségével, értékével, érdemi részével.

Nem könnyű ez, hisz a kiadott prózai munkák (amelyek most jelennek meg először) két könyvet, könyvecskét foglalnak magukba. Ebből is az első fordítás és „csupán” a második önálló munka. Még ez sem jelentene nagy kihívást, de ha belegondolunk abba, hogy mindkét korpusz kizárólag a szellemidézés, spiritualizmus témakörét dolgozza föl, járja körül, akkor már rádöbbenhetünk arra, hogy meglehetősen

„necces”, ingoványos területre tévedtünk, ahol is a kapaszkodók megválasztására a kényes szó talán még a nagyon enyhe, az engedékenyebb kifejezések közül való.

Gondoljunk csak például – ha nem is egészen paralel mód – Kármán József precedensére, esetére a szabadkőművességgel, amely irodalomtörténetünkben ugyancsak megvívta a maga mérkőzéseit, csatáját, és a diskurzus egyik legnagyobb tétje még mindig az maradt egészen napjainkig, hogy mennyire közvetlenül, illetve közvetve kap az teret, mennyire működtető-működtethető szervezőeleme bizonyos írásainak, műveinek a jelenség maga.

De kezdjük esetünkben az elején. A szerzőnkél. Nézzük, pontosabban lapozzunk csak sorjában.

A Csesztvén született szerző, Madách Aladár író és költő. Madách Imre fia. Joghallgató Pozsonyban és Egerben. 1869 óta bíró. Miután visszavonult, az ún. „szellembúvárlat” spiritualizmus egyik legfelkészültebb, legelszántabb hazai ismertetője lett. 1884-ben jelentek meg az irányzatot népszerűsítő írásai és lefordítja (illetve azt előszóval, függelékkel ellátja) Alfred Russel Wallace könyvét, *A gyakorlati spiritualizmus védelme* címen.

Annak a mozgalomnak lesz nagyon pontos, precíz jegyzője, amely akkor valamiképp a „beavatottak művészete”, leginkább az 1800-as évek végén. A szellemidézés, a halottidézés asztaltáncoltatással ugyanis annyira felívelő szakát éli ebben a korban, hogy még nagymértékben a huszadik század elejét is meghatározza.

A bizonyosság a feltétlen hit abban, hogy az elhunyt, elhalálozott lelke túléli a testi halált, és megpróbál kapcsolatot teremteni, létesíteni az élőkkel. Vagy vizuális úton, vagy pedig egy médiu-

mon keresztül, akivel különféle módokon üzeneteket küld, továbbít. A spiritualizmus Európában megjelenő szegmense abban különbözteti meg magát a világban meglevő spiritualista elvektől, hogy kvázi „tudományosan” próbál a jelenséghez közeledni, közelíteni. Egy diszciplináris narratívát kreál, formál.

Ha valahol, akkor véleményem szerint pont ebben lesznek intenzívek, működőképesek és valamiként modernek/választékosak Madách Aladár szövegei.

A spiritualisták nagy általánosságban hisznek Istenben (miként szerzőnkre szintén jellemző a vallásosság), és úgy vélik, hogy az elhunytakkal kommunikálva közelebb kerülnek, kerülhetnek Isten törvényeinek a megértéséhez, értelmezéséhez. A spiritualizmus hívei ebben a korban különösen úgy hiszik, tartják, hogy a holtak lelkei a médiumok révén jelennek meg, és írásban vagy pedig szóban hagynak üzenetet az élőknek, ám az üzenetek ugyanakkor megnyilvánulhatnak más paranormális fizikai jelenségekben is.

Az általa átültetett, fordított szerző: A. R. Wallace a kor jelentős tudósa, bár nem egészen a kutatásai ezen területéről ismert. Tudniillik Darwintól függetlenül felvetette, illetve levezette a természetes kiválasztódás útján történő evolúció elméletét. De lelkesen érdeklődött a spiritualizmus iránt, ezt jegyzi, ennek a nyoma a fordított mű is, amely tulajdonképpen egy sajátos struktúrája, változata a fentebb már leírtaknak, ismertetteknek.

Wallace könyvén túl az okkultizmus iránt növekvő érdeklődés nem hagyja hidegen a korszak irodalmárait sem. Így többek között foglakozott okkult jelenségekkel: Poe, Balzac, Novalis, Baudlaire, Rimbaud... Hosszan folytathatnám a sort.

Ezek az irodalmárok, írók, költők a szépirodalom egyfajta „nyersanyagként” tudták ezt a korjelenséget megélni, alkalmazni és transzformálni.

Madách Aladár ezt nem tudja végrehajtani, ezt nem képes meghaladni. Még ha ehhez a szükséges felkészültsége, élményanyaga meg is van, az megreked a referálás, a referátum szintjén. Erre eklatáns, elfogadható bizonyíték, példa az 1899-es *A szellembúvárlat irány-eszméi* című dolgozata (a kiadvány másik szövege). Amely alapos, gondos, részletes és törődő. Talán túlságosan is. És valahol itt kezdi kiépíteni ambivalens módon saját korlátait, falait. Választóvonalát.

Írása valamifajta fura elegye lesz a deskripciónak és a dokumentációnak. Tudományosságának pseudoterminológiája nem képes a zátonyok kikerülésé-

re. Iránya elvész, a sorok foglya lesz. Marad.

De a recenzens most szintén lépre megy. Hisz azon veszi észre magát, hogy majdnem kortárs, valamiképp potens szövegként vizsgálja a könyvet, könyvet. Valahol ez a pozitívuma Madách Aladár prózájának. Ha filozófiai, esztétikai potenciálja nem is elégséges, valamiképp mégis megkapó, bűbájos.

Szinte készletet érez az olvasó arra, hogy valamit kezdjen a korpusz újraértékelése érdekében. Holott tisztában van annak izoláltságával. Paradox. Hiszen minden kornak megvan a divatja, jelensége, „kódja”.

Mintha csak Madách Aladár szelleme idéződne meg időről-időre.

(*Madách Aladár művei II. Próza. Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2005*)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baráthi Ottó (*Salgótarján*), Bedegi Berill Barbara (*Salgótarján*), Bene Zoltán (*Szeged*), Bojti Márton (*Budapest*), Deák-Sárosi László (*Budapest*), Debreceni Boglárka (*Salgótarján*), Engelberth István (*Szécsény*), Gáspár István Gábor (*Salgótarján*), Handó Péter (*Sóshartyán*), Kiscseri Mihály (*Salgótarján*), Luzsicza István (*Fót*), Madách János (*Bátonyterenye*), Mizser Attila (*Fülek*), Petrőczy Éva (*Budapest*), Praznovszky Miklós Ferenc (*Salgótarján*), Solymár István (*Budapest*), Solymár József (*Solymár*), Sulyok László (*Bátonyterenye*)

„Valóban csak merész s alakító szellem
kell egy új világot kitárni előttünk.”
(Madách Imre)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2006. évre meghirdeti a

MADÁCH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott esszével, tanulmánnyal, riporttal, szociográfiával, interjúval lehet nevezni, amelyek elemzik, bemutatják, föltárják a magyar szellemi és kulturális élet irodalmi értékeit, történeti jelenségeit és jelenkori eredményeit, illetőleg amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2006. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	150 000 Ft
II.	120 000 Ft
III.	100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2007 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

„Egy nemzet intelligenciája csak akkora nagy,
amikorának irodalma mutatja.”
(Mikszáth Kálmán)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2006. évre meghirdeti a

MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott szépirodalmi művekkel lehet nevezni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2006. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	150 000 Ft
II.	120 000 Ft
III.	100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2007 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

" M á s o l a t "

.. Ne álmódj nép!

Ledöntött utjelző vagyok.
Sötét kor főutja szélén.
Lassan enyészve korhadok
Fény dereng nyiltáblán végén.

Gyöngé fénye cske az éjben.
Behunyt szemű népek jelez.
Holtak közt gázoltak vérben!
Hóhérok, s szolgál utja ez!

Akarj! Merj, emberre lenni!
S terents magadnak szép jelent!..
Ily ucon terelve menni...
Bőrödön érzed, mit jelent!

Multban, szebb jövőt ígértek.
Jelent nem! Mint ma is tesszik
Régi urak is így éltek.
Csúf hagyomány, s ma átveszik.

Népellenes kényuralom
/Minden tolvaj rémuralom/
Összeomlik!... Ezer a jel.
Árulóknak nincs irgalom,
Bűneikért felelni kell.

Né, ne álmódj! Jóra /jobbat/ várva!
Más népek harcoltak érte!...
Jólét, s a fény útját járva
Búszkén hirdetik! Megérte.

Sanyargótarján, 1966. VIII. 9.

Fent tövege Jecszenik Andor kezétől származik.

Másolat hitelül:

S. tarján, 1966. X. 5.
Bodor M.

U 452044

16

" M á s o l a t "

Ne álmoldj nép!

Ledöntött utjelző vagyok.
Sötét kor, fúutja szélén.
Lassan enyészve korhadok.
Fény dereng nyíltáblán végén.

Gyöngé fényecske az éjben.
Behunytt szemű népek jélez.
/Móhérok, s szolgák útja ez/
Holtak közt gázoltak vérben
Móhérok, s szolgák útja ez.

Akarj! Merj, emberre lenni!
S terents magadnak szép jelent!
Terelve... ily úton lenni!
Bőrödön érzed, mit jelent!

Múltban szebb jövőt ígértek
Jelent nem! Mint na is tessék
Régi urak, is így éltek
Csuf /örökség/ hagyomány! S na átveszik.

Minden vörös rémuralom!
Összeomlik! Ezer a jell!
Diktátornak nincs irgalom!
Vámpírfajnak veszenie kell!..

/E nép a jót, miért csak várja?
Más népek harcoltak érte!
S a jólét, szép útját járva/

Ne álmoldj nép! Jobbat várva
Más népek harcoltak érte,
Jólét, s a fény útját járva
Bússzón hirdetik; Megérte.

A fenti szövegű írás Jecsmenik Andor kezétől származik.

Másolat hitelesül:
S. tarján, 1966. nkt. 5.
Bodor M.

U -152044

157

Jecsmenik Andor: Ne álmoldj nép!

9 770555 886015